

PERTIN KERTOMANA

Pertti Halttunen

PERTIN KERTOMANA

PERTIN KERTOMANA

Pertti Halttunen

Julkaisija: Pertti Halttunen

Kuvat: Karliis Tuovinen ja Pertti Halttusen kotiarkisto

Taitto: Armi Lylykangas/Grafal Oy

Painopaikka: Print24

Omakustanne 2022

Painos: 100 kpl

ISBN 978-952-94-5866-0 (kovakantinen)

ISBN 978-952-94-5867-7 (PDF)

LUKIJALLE

Mieluisia lukuhetkiä Sinulle – avattuasi tämän kirjoittamani kirjan.

”Pertin kertomana” alkaa Rautalammin Ristilästä ja jatkuu nuoruuteni ajan Herrantien vaikutuspiirissä Rautalammillä, jossa vietin lapsuuteni ja myös nuoruuteni Korholan sillankorvassa. Muutin Rovaniemelle 21 vuoden ikäisenä. Ensimmäinen rakennustyömaani oli Polar Hotellin ja Suomen Pankin rakennustyömaalla, josta kirjoitus *Polar Hotellin ja Suomen Pankin Uudisrakennuksella!*

Matka jatkui myöhemmin Tekun kolmen opiskeluvuoden jälkeen Ivaloon saakka. Rakennusliike Rakennustuote urakoi kansalaiskoulua ja sen yhteyteen 200 oppilaalle asuntolaa ja opettajille rivitaloasuntoja Ivalojoen varteen, josta kirjoitus *Kotaroffin kalareissu Inarilla!*

Kemijoki Oy aloitti Rovaniemeltä 50 km ylävirtaan Vanttauskoskella vesivoimalan rakennustyöt vuonna 1969. Toimin betonimestarina ja kohteina olivat tulvakynnys (betonin menekki yli 3 000 m³), osa alakanavan korkeista ja massiivisista tukimuureista ja yli 40 metriä jokipinnan alapuolelle ulottuvat koneaseman betonirakenteet.

Kemijärvi Oy rakennutti kerhotalon ja edustussaunan omana työnään Kallaanvaaraan Kemijärven rannalle, josta kirjoitus *Huomispäivä voi kaiken muuttaa!*

Kerron muistojani ”Lapsuuden kultaisella ajalla” koettuna ja myös ”Nuoruuden ihmeellisellä ajalla” Rautalammillä ja myöhemmin pohjoisessa, josta palasin muutamia vuosia Tekun jälkeen Jyväskylän kautta Kuopioon. Halusin ajanmukaisesti oppia elementtirakentamista”, siitä kirjoitus *Työmaa Länsi-Puijolla.*

Pertti Halttunen

SISÄLTÖ

LUKIJALLE	5	”VIHOVIIMENEH PYÖRÄMATKA”	71
SISÄLTÖ	7	RAUTALAMMIN URHEILUKENTÄN HISTORIAA	72
LASSILAN SILLAN REMONTIT JA HERRANTIE	9	REMONTTI	75
ÄIDIN JÄLKIÄ	10	POLAR HOTELLIN JA SUOMEN PANKIN	
SAHALASSA SISÄKKÖNÄ	13	TYÖMAALLA ROVANIEMELLÄ	77
UUDISRAIVAUSTA	14	”TEKU”	79
MUISTOJA	15	KOTAROFFIN KALAREISSU INARILLA	81
SAVUSAUNA	16	TYÖMAA KEMIJOELLA	83
KOTI HERRANTIEN VARRELLA	18	”NE TULEVAT”	85
ISÄN KOTTIIN TULO	21	PALLASTUNTURIN ÄÄRELLE RAKENTAEN	87
JOULUMUISTOJA	22	TYÖN LOMASSA KALASTAEN PALLASJÄRVELLÄ	89
LOMALITTERA	25	KERHOTALON JA EDUSTUSSAUNAN	
KENGÄT	26	RAKENTAMINEN KALLAANVAARAAN	91
RISTILÄN ULKORAKENNUKSET JA		HUOMISPÄIVÄ VOI KAIKEN MUUTTAÄ	93
PÄÄSYNI KESKIKOULUUN	27	KOULUMÄELLÄ	95
OMAKOTI – KULLAN KALLIS	29	TYÖMAA LÄNSIPUIJOLLA	100
KORHOLAN SILLALLA	31	”MESU AMPUU JOOSELLA !”	103
JOULUSIAN TEURASTUS	33	AITTA RINTEELLÄ	105
KORHOLAN PUINTITALKOOT	35	JUHANNUKSEN VIETTOA RAUTALAMMILLA	
LUONTOPOLULLA	37	JA ROVANIEMELLÄ	108
JUHANNUSKEINULLA	39	TAITAVA TAKOJA	110
HERRANTIE	40	ELÄMYKSIÄ METSÄKARTANOLLA JA HELSINGISSÄ	112
PORTIT JA VERÄJÄT HERRANTIELLÄ	43	JOUSI	115
JUSSI ETELÄSTÄ	45	PUUKKOKURSSI METSÄKARTANOLLA	119
PYYJAHTI	47	KALASSA RAUTAVAARALLA	121
HILMAN JA AUGUSTIN KIRKKOMATKA	49	PUOLUKASSA RAUTAVAARALLA	124
”ISÄN JÄLKIÄ”	51	HILLASSA RAUTAVAARALLA	126
LAHNAAN KUTU LIIMATTALAN		RAUTAMMIN KIRKON ULLAKOLLA	
– JA KORHOLAN SALMESSA	53	JA KELLOTAPULILLA	128
HYRRÄ	55	JOUSIAMMUNTA HARRASTUKSENA,	
VIERAS MIES TULI TALOON	56	JOUSEN HISTORIAA JA JOUSIRÄPPI	131
KUOPAN PERUSKORJAUS	57	”UUDEN VUODEN TAIKOJA”	137
ELÄMÄÄ RISTILÄSSÄ	58	SANANLASKUJA	138
LAMMASSAARI	62	MIELIPITEITÄ PERUSKORJAUKSESTA	140
PUKKIHARJUN KOULUTYÖMAALLA	63	KANSANRUNOILIJJA PENTTI HALTTUNEN	
TUULAALLA LIIMATTALAN SALMESSA	66	172 VUOTTA	142
YLEISLAKKO	68	KANSANRUNOILIJJA PENTTI HALTTUSEN	
PALSTAN TEKO	69	MIETELAUSEITA	150

LASSILAN SILLAN REMONTIT JA HERRANTIE

Rautalammin Lassilan salmen silta oli jälleen uusittu kyläläisten voimin vuonna 1830. Sahalan kantatila toimitti tarvittavat rakennustarvikkeet sillan peruskorjaukseen.

Lassilassa asui asessori **Westzynthius**. Hänen pojastaan **Birger Westzynthiuksesta** tuli seuraava Lassilan isäntä vuosiksi 1830 - 1877.

Silta koki uusimisen vuonna 1851 kyläläisten voimin, mutta 1862 isäntä Birger ei onnistunut enää tuossa tehtävässä. ”Minähän en yksin siltoo rakenna.”

Hänelle kypsyi ajatus tehdä yksityistie Rautalammin itäpuolitse Lassilasta Portti-Penttiin, jonne hän matkusti usein huonokuntoista Vesannon tietä. Hän toimi Kerkonkoskella Sahan isännöitsijänä ja körötteli troikallaan yli sortumavalmiin Lassilan sillan. Maaherrakin ajoi matkoillaan vain kahden hevosen vetämänä!

Birger Westzynthius esitti 1862 tien rakentamista Rautalammilta Kerkonkosken kautta Vesannolle. Kuvernööri hyväksyi hankkeen, mutta pitäjäläisten enemmistö vaati tien tehtäväksi Rautalammin länsipuolitse, jossa oli jo kulkukuntoista tietä käytössä ja siten säästyisi Lassilan sillan uusimiskustannukset. ”Tehkööh herrah oman tien mihih haluaa!”

Balsamia herran haavoille oli kuvernöörin päätös vuonna 1864, kun siinä veloitettiin siltahanketta vastustaneet kyläläiset osallistumaan Lassilan sillan ylläpitokustannuksiin ja sama päätös koski myös Kattilanvirran siltaa. Sahala vapautui veloitteesta antamalla arkkukivet sillan saneeraukseen. Lassilan herra teki omat johtopäätökset ja rakennutti 11 km pitkän yksityistien Lassilasta Portti-Penttiin Rautalammin itäpuolitse 1865 - 66 ja niin syntyi Herrantie.

”Minähän
en yksin
siltoo
rakenna.”

”Tehkööh
herrah oman
tien mihih
haluaa!”

ÄIDIN JÄLKIÄ

Pietari Kinnunen muutti Suomenjoelta Rautalammille 1870-luvulla ja perusti talon Syväjärven rannalle ja nimesi talon Kinnulaksi. Sama nimi oli hänen Iisveden rannalla olevalla kotitilalla. Talo oli perustettu 1500-luvulla. Kinnuset muuttivat Suomenjoelle Muolaalta.

Pietarin Rautalammille muuton syy oli henkilökohtainen, sillä hän ei halunnut jatkaa talon isännöyttä. Kinnula oli ollut suvun omistuksessa useita sukupolvia ja jaettu isossa jaossa vuonna 1794 veljesten kesken. Pietaria veti Rautalammille muut asiat. Hän katseli **Maria Maukosta** sillä silmällä. Pietari Kinnunen ja Maria Maukonen avioituivat. Pariskunnalle syntyi yhdeksän lasta. Neljäs lapsista sai nimekseen **Adam Jalmar** (syntyi 26.11.1883 ja kuoli 23.12.1950). Hän oli äitini **Aunen** isä.

Aune syntyi esikoisena Adam ja **Eeva Korhosen** perheeseen. Mummon sylis-tä putoaminen vioitti Aunen lonkkaa. Kuopion uudessa Lääninsairaalassa vammaa hoidettiin vuonna 1948.

”Asensivat jalakaah hoppeetapih ja jalaka piten. Tuntuu paremmalta liikkuva kuh ennen!”

Aune oli vuoden vanha, kun perhe muutti Sääminkiin. Isä Adam toimi siellä metsänvartijana. Aunen opintie alkoi Säämingissä ja jatkui vuodesta 1923 Rautalammilla. Opettaja **Siiri Väinölä** oli tullut paikkakunnalle vuonna 1920. *”Hän olj hyvä opettaja,”* muisteli Aune.

Vein opettajalle keväällä ahvenia, joita **Veikko** pyydysti Korholan sillan ylävirran puoleisten kivien onkaloista. Opettaja otti mielellään viemiseni vastaan ja lähetti terveisiä entiselle oppilaalleen: *”Vie kiitokset ahvenista äidillesi ja kerro, että teen niistä maukasta kalakukkoa!”* Terveiset kuultuaan Aunen kasvoille levisi hymy, todeten opettajan yhä muistavan entisen oppilaansa.

Adam oli ahkera kalastaja. Kalastus antoi lisätuloja suuren perheen talouteen. Aunelle lankesi airomiehen tehtävä sisarusparven vanhimpana. Hankavesi, Äijävesi, Lonkari ja Syväjärvi olivat kalastuskohteina. Saaliit olivat usein runsaita ja kalat piti toimittaa asiakkaille mahdollisimman pian.

”Paljaej jaloe piipersin pärekorilline kaloja sylissänj, vaekka mua olj jo roovassa, sillä kenkijä tääty säätee koolutielle!”

Äiti ja isä.

Aune palveli kotiapulaisena kirkkoherra **Långilla** 1930-luvun alussa. Kattilaharju on kaksi kilometriä kirkolta Vaajasalmeen päin. Perheeseen kuului kolme aikuista tytärtä ja kirkkoherra.

”Elämä olj täsmällistä ja kaekki työt pit tehäh aena sovitulla tavalla!”

Lapsien puuttuminen perheestä vaikutti ilmeisesti sisarusten käyttäytymiseen, jonka kohteeksi nuori sisäkkö joutui. Hän muisteli: *”Kalat pit paestoo voessa ja sitä enneh kalapalat pyöräätettiin ruisjaahossa. Lapsukainen, ethän unohtanut ruisjauhoja? Nii herrttasija immeesiä en oo muualla elämässänj tavanna!”*

Kirkkoherran kokemuksia Pariisin maailmannäyttelyssä vuodelta 1900 Aune kuunteli tarkkaavaisesti.

*”Olin sillo hiljoo kuh hiir, kun hän kuvvailj Eiffel-tornia, mualiman pyöree, valta-voo ihmismiäroö näättelyalueella ja raatalampilaese seppä **Emil Hännisen** tekemiä*

puukkoja, jotka olj Suomen näättelyosastolla evustamassa korkeeluokkasta perinteestä kästyötaetoo”!

”Perheen kissalle olj varattu asunnoks oma huone, jonne se ylyväänä töpöttelij päeväunilleen, eekä kiepsahtanna vahigossakkaa muualle. Kerma vua kelepas sille jäläkruuaksj ja sekkii tarjoeltiin sammaa aekaa kuh talonväk naatti herkullista jäläkruokoo!”

Sisarukset **Saara** ja **Reino** olivat joskus käyneet vanhimman sisarensa työpaikalla Kattilaharjulla. Asiana heillä oli ollut yleensä karamellirahan haku Aunelta.

”Avojalotuilvat luoksen ressutkat. Aena minulta liikenj joku penni heelle. Siästyhän rahhoo silloh vähäsestä palakastanj väkisih, kunn ee sitä voenna mihinkää tuhlata!”

Aune muisteli lämmöllä nuorenparin yhteisen elämän alkuaikoja. Keetin ens puuroo Ristilässä ja män sekasi suolan ja sokerin käättö. Isän maestaessa enspuuroo tuumas, että *”on tottunna vähäh erlaella maestettuun!”*

Aunen päättäväistä luonnetta kuvaa keskustelu isä Aadamin kanssa. *”Sinä et Halttuselle mäne!”* Mihin Aune vastasi: *”Se on yksin minuh piätännässänj!”* Aune kertoi tuosta kaukaisesta tapahtumasta mielihyvää tuntien.

Aune siirtyi Sahalaan, jossa saisi parempaa palkkaa vaativasta sisäkön työstä, vauraan kantatilan palveluksessa. Veikko oli myös työssä Sahalassa ja kaivoi lapiolla pelto-ojia laajoilla pelloilla **Rossin Villen** kanssa. Hän kertoi, että *”Aune tulj yhtenä uamuna meejäh luokseh pellole, ilimeesesti tappoomaa Veekkoo, mutta kiepsahtikkii minnuh kaalaa! Errees tapahtu ilimeesesti siks ku myö ollaah meleko yhtä suuria ja haalaritkii olvat samantapaset!”*

He perustivat ensikodin Matti Linsbergiin, jonne on matkaa kirkolta seitsemän kilometriä. Pian tuli uudet suunnitelmat, kun tonttikaupat Aadamin kanssa oli tehty ja nuoret aloittivat tontin puuston hakkaamisen. Vain salmen rannalle jäi muutamia rantakoivuja savusaunan molemmille puolille.

Aadam Kinnunen oli ostanut tontin vuonna 1930 suoritetussa jakotoimituksessa. Tonttia oli tarjottu ensin Sahin isännälle **Aarne Hakkaraiselle**, mutta häneltä tuli palaute: *”Mitä minä sillä tien?”*

”Lähet leivän luota palasen luo.”

SAHALASSA SISÄKKÖNÄ

Kirkkoherra **Längin** palveluksesta **Aune** siirtyi Sahalaan sisäköksi. Talon isäntäperheeseen kuului kaksi nuorta poikaa ja heitä nuori sisäkö opasti keittiötöiden ohessa. Vaikeat pulavuodet vuosina 1930 - 31 olivat jääneet Aunen mieleen vahvasti.

Hän kertoi: *”Elämänj vaekeempia tehtäviä olj Sahalan tuvan uluko-oven avvoominen työttömille ja huonokuntosille kulukureille, heejän lähtiissääh jatkamaan piämiärätöntä mierontietä, tietämättä mihin piäsäh kallistaavat illan tullessa, eekä mittää tietoo seoroovasta ateriasta. Saen käskyn lämmittee ruuan tähettä sillä aekoo, kun kulkur tek lumtöetä pihalla, tae pilikkop pikkupuuta liiterissä. Yöks ee heetä suannu luvata ja se tuntu pahalle, kuh yöpakkaseen jootuvat lähtemääh, mutta kuitenniim mahassa vähäh lämpöstä ruokoo.”*

Talon nuoret pojat olivat vilkkaita ja ulkona unohtivat helposti ruokailuajat.

”Tyhjensin käskyh mukkaan ruokapöövän, vaekka poojat eevät olleet syömässä. Ruokoo he kuitennii saevat keittiön puolella järjestämänj jäläkruokaelun muovossa. En suanna nostoo poekii märkiä kenkijä kuivamaan uunin piälle, sillä poekii kuulu se tehä ite. Oppi män varmaan perille, kun he pakkasuamuna vetvät märät kengät kinttuihisa ulos lähtiissääh.”

Talon työväki lounasti pitkän ruokapöydän antimia, jotka oli kattanut sisäkö Aune. Ojankaivaja **Veikko** teki huomion, että Aune-sisäköllä oli erittäin kauniit ja pitkät hiukset. *”Tuo huomio oli ensimmäinen lapsieni äidistä Aunesta”*, muisteli hymysuin isäni Veikko.

Aune joutui talon emännän puhutteluun, kun sanoi itsensä irti talon palveluksesta. Aune oli päättänyt avioitua Veikon kanssa. *”Lähdet leivän luota palasen luo!”*

”Piätös on yksin minun”, vastasi Aune. ”Rakennamme talon Herrantien varrelle. Kilometrin piähäh Lassilasta Korholah sillan korvaah!”

UUDISRAIVAUSTA

Ristilän tontilla puusto oli antanut raaka-ainetta rakennuskohteisiin. Suurten ikipuiden kantojen poistamisessa riitti askareita pitkään, sillä tontin puusto oli ollut todella tiheää. Raivaustöitä riitti vuosiksi sivutyönä tehtynä, ja kun se toteutui miesvoimin.

Vielä sodan aikana **Aune** piti kantojen raivaustalkoita ja työkaluina olivat rautakanki, kirves, suuri leka ja pari seppä **Mårdin** takomaa vahvaa teräskiilaa. Niitä käytettiin avustajina sitkeimpien kantojen halkaisussa. Raavaan käyttäjän käsissä leka ja teräskiila olivat tehokas yhdistelmä. Kaikki kannot hakattiin polttopuiksi, paitsi tuulastuksessa käytettävät parhaat tervaskannot, joita varastoitiin savusaunan taakse räystääseen asti nousevaksi kasaksi.

”Isäs ossoo mitä vua!”

Sodan jälkeen **Veikko** käytti jo tehokkaampaa työtapaa kantosavotassa. Kantopommi tuli avuksi, jonka Veikko laittoi juurakon alle kaivamaansa onkaloon ja täkkäsi sen mullalla tiukaksi. *”Tullooko kettään?”* Huuto kohdistui minulle, kun valvoin Sahilta päin tulevaa Herrantien liikennettä ammunnan aikana. Veikko valvoi Lassilan suunnasta tulevia ja juoksi Petin mäelle sytyttyään sytytyslangan palamaan. Milloinkaan muulloin en nähnyt isäni Veikon juoksevan!

”Eekö tule kettää? Ampu tulee, palaa joooh!” Kuului voimakas räjähdys ja kannon kappaleita ja multaa lensi korkealle ilmaan. Loppuuuu!, Loppuuuu! Paikalla aisti räjähdysten käryn sekoittuneena mullan tuoksuun. *”Lähihyps häkkyrä siitä!”*

Veikon nopea toiminta oli yllätys minulle, josta kerroin ihmetellen äidilleni Aunelle! *”Isäs ossoo mitä vua!”*, oli hänen ”arvoituksellinen” vastaus minulle, mutta oli hyvä sillä hetkellä.

MUISTOJA

Ollessani kolmen vuoden vanha, äiti **Aune** kertoi tulleen venneellä tehyltä kaapareissulta kottiin. ”En nähnyh **Perttiä** missääh!” Vanhemmat sisarukset **Irja** ja **Yrjö** vua lekkivät keskenään tuvassa.

”Missä **Pertti** on?”

”*Pantii se tuonne sängyh alle, kun olj meejän leekin tiellä!*”

Minulla on muistikuva, kun äitini kurkistaa sängyn alle ja komentaa: ”*Tule poes sieltä lekkimää!*”

Kunnanlääkäri **Honkanen** järjesti vuonna 1948 Aunelle potilaspaikan Kuopion uuteen Lääninsairaalaan. ”*Jalakaan lekattiin monneeh kertaan ja niin kulu kaheksan kuukautta makkoillessa. Kotona olj varmaah vaekeeta aekoo. Veekon käävessä luonaen saeraalassa sano se aena, että lapset käävät koolua ja hyvin jaksetaan. Veikko suhtautu raahallisesti asijoihih, mikä helepotti minuakkiih potilaana.*”

Aune antoi joskus palautetta persoonallisella tavalla: ”*Jos minulla oes vehkeet jalakohih välissä, nii oesih hoetannah asiah toesella tavalla!*”

Tuo lausahdus ilmaisi pinnan tiukkuutta ja kyseisen asian pohdiskelu jäi toistaiseksi. Veikon suu meni suppuun tuonlaatuisesta arvostelusta. Isä sieppasi kiireesti tupakkansa uunin päältä ja meni omiin töihinsä. Usein Veikko meni kokemaan verkkonsa, jonka tapahtuman näki tuvan ikkunasta salmelle alas katsottaessa. Myös sen näki, että oliko verkot pyytäneet lahnoja. Aunen mieli lauhtui nähdessään kalaa tulevan ja kiiruhti rantaan Veikkoa vastaan puukko kädessään, tarjoten apuaan kalojen perkaukseen.

Ensimmäinen kahvilaiva saapui Suomeen sodan jälkeen vuonna 1946. Seuraavan päivän Savon Sanomien etusivulla oli kuva tapahtumasta. Laivaa oli odotettu kauan.

”*Tänä päivänä on mäntävä kirkolle Ossuuskaappaan, sillä oekeeta kahvia on tulluh varmaa myyntiin,*” totesi äitini Aune. Nuapurin **Elina** jatkoi: ”*Loppuu se aenane voikkukkien juurten ja sikurih jaahamineh!*”

Usein meidät lapset keskeytettiin leikeissämme. Liimattalan salmessa uidessamme kuulumme: ”*Jootukee kitkemääh sieltä kasvimuualleh, sillä ootte jo olluh pulikoe-massa ylj sovituh aejah!*”

SAVUSAUNA

Savusaunan paikka oli Liimattalan salmen rannalla päärakennuksesta hieman Korholan siltaan päin. Irtokivien varaan perustettu sauna oli rakennettu vuonna 1938 tontilla kasvaneista tukkipuista. Ne olivat ”piiluttu” ennen asentamista saunan seinärakenteeksi. Ulkonurkat oli tehty tasanurkkaisena olkasalvoksena. Tasakertojen väliin tilkkasi **Aune** kuivaa karhunsammalta, jonka nouti läheiseltä Kokkovuorelta.

Karhunsammal oli myös lämpöeristeenä yläpohjassa sahanpurun ja paloeristeeksi levitetyn saven ohella. Perinteinen pärekatto toimi vesikatteena. Alapohjaa ei ollut, vaan permannon muodosti irtolaudat tasoitetulla maalla. Kiukaan sivussa oli kasa irtokiviä, joilla muotoiltiin sija suurelle rautapadalle, jonka alle sytytettiin tuli lämmittämään padassa olevaa vettä.

Tuuletusta hoitavan puuräppänän paikka oli 30 cm sisäkatosta alaspäin keskellä laudeseinää, jonka avulla pystyi säätelemään raittiin ilman tuloa saunaan. Pieni kaksiruutuinen ikkuna antoi näkymän lumpeita kasvavalle Liimattalan salmelle ja Korholan suolle.

Korholan silta.

Saunaan sisään astujaa vastaan tulvahti tuoksu, joka syntyi noen, savun, lipeän, kiukaan hiilloksen, märän maan, mäntysuovan, kuumassa vedessä olevien vastojen ja joskus hiilloskalojen tuoksujen sekoituksesta.

”Tulipa mahtavat aromit!” Saunoimme koko perhe yhtä aikaa meidän sisarusten ollessa nuoria. Istumajärjestys lauteella oli vakiintunut. **Veikko** ”kökötti” ylälauteen rinteeseen puoleisessa päässä, saunavastalla välillä vihtoen ja vieressä oli pesuvati. Sitten Aune lauteella salmen puolella. Tilanpuutteen takia yksi meistä lapsista joutui olemaan alemmalla lauteella, nauttien miedoimmista löylyistä. Löylyjen oton välillä kirmasimme Liimattalan salmen vilvoittavaan veteen.

Saunan eteisestä johti ulos oveton korkeakynnyksinen ovi-
aukko. Siitä pääsi salmen pohjamutaan juntattujen puupaalu-
jen kannattamalle puulaiturille. Sen kainalossa loikoi vanha
tervattu veneemme käyrän rantakoivun alla, odottaen kalasta-
jaa seuraavalle pyyntireissulle.

Kalojen hiillostaminen halstarilla saunan kiukaan hiilloksella oli Aunelle mieluisaa. Hän suoritti tärkeää tehtävää siinä vaiheessa, kun kiukaan alla oli runsaasti tulisia kekäleitä. Niitä syntyi hyvin koivupuista. Puut luovuttavat palaessaan lämpöä kiuaskiville, joista se sitten tulvahtaa kylpijoiden iloksi kiville heitetyn vesikasteen avulla.

Ennen saunomista Aune hiillosti perkaamansa kalat saunan kiukaan hiilloksen lämmössä. Tuvan pöydällä oli lautasella suolavettä, jossa hän pyöritteli kalapaloja, että ne suolaantuisivat hiukan ennen saunojen kaipaamaa herkutteluhetkeä.

*”Tulipa
mahtavat
aromit!”*

KOTI HERRANTIEN VARRELLA

Vanhempani **Veikko** ja **Aune** päättivät rakentaa kaksi huonetta sisältävän talon vuonna 1938. Rautalammin Korholan sillankorvassa löytyi mieluinen tontti. Rantarinne viettää Liimattalan salmeen. Tontilla huokui vankka ikimetsä, jossa kirvestä tuskin oli käytetty ennen nuorenparin uudisraivausta. *”Mehä olj niin sakkeeh ettee kulukemaah tahtonna piästä!”* Paikka sai nimen Ristilä.

Herrantie haarautuu tontin etelälaidalla Korholan sillalle ja edelleen Korholaan johtavaksi tieksi.

Rakennuksesta tuli kooltaan 7 metriä x 10 metriä. Betoniperustus tukeutuu kallioon. Alapohjan muodostaa rossipohja, jonka lämpöeristeenä on sahanpuru ja sammal. Sokkeliin on tehty alapohjan tuuletusta varten kissanreikiä. Talon hirsi-runko on salvottu lohenpyrstöön tasanurkkana. Hirret lepäävät tasoitetun, pietyn ja bitumihuovalla eristetyt betonisokkelin varassa.

Hirsikertojen väliin oli Aune tilkinnyt lämpöeristeeksi Kokkovuorelta kerättyä kuivaa karhunsammalta, joka oli eristeenä myös yläpohjassa vahvana kerroksena, sahanpurun ja piipun viereen paloeristeeksi levitetyn hienon saven ohella. Vesikatteena oli huopakate.

Sisälle tulija astui suoraan pieneen eteiseen, josta avautui ovet tupaan, kamariin ja kafferiin. Ulkoeteisen Veikko rakensi 1950-luvun alussa varustettuna ikkunal-la ja verholla eristetyllä vaatesyvennyksellä, jossa Aune säilytti navettavaatteita. Navetan tuoksu ”lehahti” ulko-oven avauksessa, mistä Aune sai huomautuksen ja vaatteiden säilytyspaikka muuttui navetan yhteyteen heinälatoon.

Tupa oli elämän keskipiste. Lämpöä hehkuvan uunin päällä kuivui työvaatteet. Leivinuunissa paistui kuusi leipää kerralla.

”Tämä uun ee polta lepiä, sillä heitin karkeeta suoloo arinamuuraukseh alleh ennen muurausta”, kommentoi Aune!

Halkolaatikko kökötti uunin kyljessä oikealla ja vasemmalla oli vaatenaulakko. Pitkä istuinpenkki oli seinän vierellä ja myös molemmin puolin pöytää. Päätyseinäl-le Veikko asensi hyllyn Telefunken -radiolle, jonka Aune kävi hakemassa Varkaudes-ta saakka jatkosodan alussa.

”Yritettiin ollah mualiman mänössä mukana, mutta ropakan-toohah ratiostakkiih vua tulj. ”Ryssän Tiltu” paasas aena sitä, että ovat aeheottanneet meekäläesille korvoomattomia tappijoe-ta. Eepä taetas monta enneeh porskutella, jos julistukset pitäsj paekkasa!”

Uuninsivulla tökötti kolmireikäinen hella. Reikien kokoa pystyi muuttamaan rautaisten rinkien avulla. Valoa tulvi tu-paan kahdesta ikkunasta, joista toinen tarjosi näkymän Liimat-talan salmelle ja Korholan suolle ja myös Sivulan haan ran-taan. Päätyikkunasta näki Korholan sillalle, **Albertin** huussille ja Herrantielle.

”Yritettiin ollah mualiman mänössä mukana, mutta ropakantoohah ratiostakkiih vua tulj.”

Pimennysverhoja kiersi tarkastamassa **Veikko Virta**. Kuului vihlova ilmahälytys sireenin ääni.

Aune syöksyi tupaan: ”Nuapurit juoksoo jo lakanat korvissa mehtääh! Entäs myö? Myö ee lähetä mökistä mihinkääh, eehäh ryssä tänne pommijaa puota, mittee tänneh korpee? Jyväskylä on konneehih koheh!”

Sähkö puuttui. Öljylamppu valaisi tupaa lepattavalla ja käryävällä liekillä. Kansanhuollon luvalla sai öljyä vain ”kuukausiannoksen”. Polttoaine ei riittänyt. Syntyi omatekoinen kynttilä. Iso lanttu halki ja palat veitsellä raaputtaen koveraksi. Kuppi täyteen ”sulaa rasvaa”. Lampun sydämeksi pätke Aunen kehräämä villalankaa.

”Isäs olj silloh voemissaah ja jakso mitä vuah, mutta sehän olj sitä nuoruutta.”

Singer ompelukone oli tärkeä työkalu. Veikko oli sen kantanut Matti Lindsbergiin Kinnulasta Syväjärven rannalta, jossa heillä oli ollut ensikoti. Kantomatkaa oli kuutisen kilometriä pitkin Herrantietä.

”Isäs olj silloh voemissaah ja jakso mitä vuah, mutta sehän olj sitä nuoruutta.”

Kuivauskaappia ei ollut. Hellan vieressä loikoili vesikorvo puisella jakkaralla. Vesi kannettiin sangoilla rantarinteen juurella olevasta kirkkaasta lähteestä ja talvella keskeltä salmea avannosta.

Komeroita oli vain perinteinen vihreäksi maalattu astia-kaappi ja hyvin astiat siihen mahtuivat.

Valojuhlia oli toivottu kauan. Ensimmäinen sähkölamppu syttyi Ristilän tuvassa vuonna 1944.

”Mitähäh lehmä sanoo kuh navetassa lamppu syttyyy?”

ISÄN KOTTIIN TULO

Jatkosodan alkamisen liikekannallepano oli alkanut. Kotiin isälle oli tullut kiireellinen viesti. Odotimme häntä palaavaksi työstä. Näimme ikkunasta hänen tulevan Korholan mäellä.

*Työnsit polkupyöree Korholan sillalle johtavassa mäessä,
silta tuntu Sinusta raskaalta ylittöä.*

*Olit kuullut työmaallas liikekannallepanosta ja
luulit ettee myö sitä tijetä.*

*Joovut lähtemääh luotamme tuntemattomaah
epämiäräseks aejaks.*

*Itkun summeentamih silimih katoemme tulloos sillalla,
askelees paenova, et ajanna pyörällä.*

*Tuppaan tultuas juoksimme sylleilyys,
jolloin laetot suuret kätes ympärillemme,
olimme onnellisia.*

JOULUMUISTOJA

Sota-aika oli otollinen kaikenlaisille huhuille, joilla ei ollut mitään asiapohjaa. Tiedon kulku vääristyi sen edetessä suusta suuhun. Joulun aikoihin sotilaat saivat enemmän kotilomia ja huhut vain lisääntyivät entisestään. Tuollainen viesti saapui Ristilään, jossa kerrottiin isän kaatuneen. Huhu oli kuitenkin onneksemme perätön.

Peurasuon **Virran** emäntä vieraili ja kertoi suruviestistä, jonka oli aavistanut jo ennakkoon erikoisesta tapahtumasta: *”Palokärk tulj nokkimaa ikkunanpieltä välillä sissääh vilikaste. Se ennusmerkki ties ikäviä uutisija!”*

Joulua odotettiin rakkaassa kodissamme. Sian teurastus aloitti moninaiset askareet joulunalusviikoilla.

Naapurin **Elina** vieraili ja toivoi: *”Tulispa rusinoeta, luumuja ja lippeekalloo kaappoehih, niih se toesj joolumiele! Oekeeta kahvija on turha oottoo näenä vaekeena aekona!”*

Kahden kilometrin päähän kauppoihin ei lähdetty pienten puutteiden takia, vaan lainattiin naapurista: *”Hae kupilline sokerjaahoo Hilimalta ja sano, että tuuvvaa takasih kuh käävää kaapassa!”*

Joulupukki kävi kerran ollessamme joulusaunassa. Joululahjat olivat ilmestyneet sillä aikaa kuusen alle. Me lapset esitimme olevan välttämätöntä nähdä joulupukki ja hänen myös antavan joululahjat. Vaatimuksemme meni perille ja kohtasimme hänet jatkossa joka joului.

Rohkenin epäillä pukin aitoutta hänen poistuessaan luotamme: *”Hilimahah se olj, iänki ihah samantapaneh? Myös epäilytti uusiin suksiin tarttuneet heinät. Isä poisti epäilykseni: ”Pukin reessä on sen vetäjää varteh heenijä ja niihij olj hyvä laettoo suksesj matkah aejaks.”*

Isäni **Veikko** tuli Joululomalle vuonna 1942 ”sieltä jostakin”. Ristilässä oli luuta ovella, sillä koko perhe oli Rautalammin kunnan sairaalassa potemassa keuhkokuumetta. Odotimme isän tuloa. Viimein astui potilashuoneeseen parrakas soturi hymyilevin kasvoin. Mikä oli parasta lääkettä meille potilaille. Pääsimme kotiin jouluksi.

*”Tulispa
rusinoeta,
luumuja ja
lippeekalloo
kaappoehih,
niih se toesj
joolumiele!”*

Toinen lomamuisto soturista sattui Ristilän tuvassa. **Aune** oli tiskaamassa, kun Veikko tuli sisälle ja koppasi Aunen syliin-sä, istuen samalla taakkansa kanssa tiskivatiin. En muista, että särkyneitä lautasia olisi surkuteltu. Joulupukki poistui pukeu-tuneena tutun tuntuiseen nurin käännettyyn lammasturkkiin. Sain lahjaksi suutari **Paalasen** tekemät nokkapiexsut, villasu-kat ja tinasotilaita.

Viisivuotiaan uteliaisuudella ihmettelin: *”Hilimahan se olj? Iän ihah samantapane?”*

”Elä nyt semmosia mieli”, äiti vastaili. ”Ruppee vuan muate, että jaksat uamulla lähteh joolukirkkoon!”

Herätys oli aamulla kello viisi. Lähtövalmistelut veivät ai-kansa. Voimaksi kirkkomatkalle nautimme talkkunapuuroa. Uusi lumi peitti Herrantien ja kettu oli jolkotellut tien yli. Vihuri vihelsi Korholan sillalla. Aisakellojen kilkatus kuului tupaan. Herrantiellä etenee kirkkorekien jotos pimeänä pak-kasaamuna kohti kirkonmäkeä.

”Männää tienvarteeh, niij jospa piästää reen kyytiih!”.

”Reen kannaksille miehet ja emäntä tänne rekkeeh”, hihkai-see **Voutilan** isäntä.

*”Mahutaankohah istumaa mihinkääh? Ompa väkkee paljoh? Kuuntelemme suuren pilarin vierellä kirkkoherrojen **Mustakal-lion** ja **Hallikaisen** saarvoja. ”Rauha maassa ja ihmisillä hyvä tahto.”* Valtavan suurelle vaikuttaa kirkkosali ja valo häikäisee.

Virsiens veisuu on elämys. Ihmeen selvästi kuuluu pappien puhe? Hämmäntävää piristystä tuli Veikon tupakkayskänkoh-tauksista. *”Koeta nyt ollah hiljempoo!”*, toivoo veljeni **Yrjö**.

Elettiin sodan varjossa ja kaikesta oli pulaa, mutta elinolo-suhteet yritettiin tehdä mahdollisimman siedettäväiksi.

”Reen kannaksille miehet ja emäntä tänne rekkeeh.”

Kotimökin alle hehtaarin peltoalalta saatiin lisäravintoa sekä perheelle että lehmälle, sialle, kanoille, vasikalle ja lampaille.

Perunat ja juurekset kasvoivat hyvin rinnemaalla ja myös tupakkahalmeessa kasvoi suuria tupakanlehtiä. Ne kuivattiin ja sitten silpuksi petkelöityinä lähtivät pakeitin mukana sinne jonnekin. Aune niitti myös rannan ruohikoita lisäravinnoksi eläimille ja pajunoksista sidottiin kerppuja lampaille talveksi. Kerput annettiin kuivua ja sitten ne varastoitiin navetan yhteydessä olevaan heinälatoon.

Soturin joululoma päättyi. Kotiviemisinä oli pakattu reppuun omatekoista voita, leipää, suolakalaa, villasormikkaat, sukat, alusvaatekerta ja pussi kessutupakkaa. Eron hetki oli vaikea. Siskoni **Irja** muisteli meidän piiloutuneen isän tehdessä lähtöä ”sinne jonnekin”. Ilmeisesti uskoimme hänen palaavan paremmin luoksemme, kun emme hyvästelleet. Hän palasi luoksemme, mutta vaikutti hiljaiselta mieheltä pitkän ajan.

”Aune niitti myös rannan ruohikoita lisäravinnoksi eläimille ja pajunoksista sidottiin kerppuja lampaille talveksi.”

LOMALITTERA

Veikko osallistui molempiin sotiin. Jatkosodassa 11. Divisioonassa Js: PiionP 28, Ev, taistelupaikat Havuvaara, Lahnanen, Syskyjärvi, Prääsä, Ääninislina, Aunus, Karjalan Kannas, Syväri ja Kuuttilahti.

Ryhmänjohtaja, Vapauden mitali 2. Kotiutettu 15.11.1944 Suolahti.
Sotilasarvo alikersantti, kv,

Veroltk., Sotaveteraaniliiton jäsen.

Harrastukset: kalastus ja kunnalliset luottamustoimet.

Sairastimme keuhkokuumetta koko perhe Rautalammin kunnansairaalaassa. Odotimme isän tuloa lomalle. Viimein eräänä päivänä astui potilashuoneeseen parakas soturi hymyilevin kasvoin ja se oli parasta lääkettä meille potilaille. Elettiin sodan varjossa ja kaikesta oli pulaa, mutta elinolosuhteet pyrittiin tekemään siedettäviksi. Kotimökin alle peltohehtaarin alalta saatiin perheelle lisä ravintoa lehmästä, siasta, kanoista, vasikasta ja parista lampaasta.

Perunat ja juurekset kasvoivat hyvin rinnemaalla ja myös tupakkahalme. Tupakka kuivattiin ja sitten petkelöitiin silpuksi. Paketin mukana se lähetettiin ”sinne jonkin”. **Aune** niitti myös rannan ruohikoita lisäravinnoksi eläimille ja pajunoksista sidottiin ”kirppuja” lampaille talveksi. Kirput kuivattiin ja varastoitiin heinälatoon tulevaa käyttöä varten.

Kotilomalla olevan soturin lähtö takaisin rintamalle oli vaikea hetki. Siskoni **Irja** kertoi, että me lapset piilouduimme metsään isän tehdessä lähtöä rintamalle.

”Uskoimme hänen varmaah palloovan luoksemme, kun emme hyvästiä sanoneet”.

Sodan loppuvaiheessa Veikko palveli vartioaliupseerina Suolahdessa. Siellä oli armeijan suuri varastoalue, jossa loikoi valtava määrä kahvipapusäkkejä. Veteraani muisteli:

”Saen Lomalitteran ja sillon tuljmn mieleen oman käen oেকেus. Mänin säkkiä täännä olevaan varastoon ja viilsin puukolla papusäkin nurkan aaki. Valutin manttelin taskut tääteh arvokasta tavaroo. Mamman suu olj mutrulla keettäessään tuliaskahvia Ristilässä.”

KENGÄT

Olin aloittanut koulun syksyllä 1944. Koulumatkaa oli 4 km päivässä. Ensi lumet toivat vaikeuksia koulutielle puupohjaisissa kengissäni. Lumi paakkuuntui kenkieni pohjiin ja niitä oli kopisteltava vähän väliä ja lisäksi koulun puiset lattiat kopisivat. Se tuntui pahalle, sillä olin ainoa kopisuttaja. Äitini **Aune** päätti käydä kansanhuollossa tiedustelemassa, että saisiko minulle uusien kenkien ostoluvan?

Tilanne muuttui, kun **Reino**-enoni tuli juuri silloin Ristilään sotasairaalaan toipumislomalle sisarensa luo. Hänen kuultuaan kenkäasiamme, hän sanoi heti mielipiteensä.

”Haetaan pojalle kengät!”

*”Olj se ihme,
että suatii
Pertin kenkiih
ostolupa, mutta
taes siiheh
vaekuttoo
nuo Reinon
luutnanttih
upseerin
kaaluslaatat.”*

Seuraavana aamuna sisarukset Aune ja Reino riensivät hakemaan mahdollista kenkien ostolupaa kirkonkylän kansanhuollosta.

Ristilään palasivat onnelliset hakijat, sillä he saivat kansanhuollosta uusien kenkieni ostoluvan. Siitä syntyi myönteistä keskustelua.

”Olj se ihme, että suatii Pertin kenkiih ostolupa, mutta taes siiheh vaekuttoo nuo Reinon luutnanttih upseerin kaaluslaatat”, tuumaili tyytyväisenä Aune.

Menin puolijuoksua kouluun seuraavana aamuna uusien kenkieni vauhdittamana. Tuli mieluinen kommentti parhaalta kaveriltani **Sakarilta**.

”Tulukee kahtomaah, Pertillä on uuvet kengät!”

RISTILÄN ULKORAKENNUKSET JA PÄÄSYNI KESKIKOULUUN

Ristilän ulkorakennuksia olivat hirsinen navetta, lautarakenteinen ja pärekatolla varustettu ulkorakennus, jossa olivat aitta, puuliiteri ja huussi. Myöhemmin rakennettu lautarakenteinen heinä lato oli navetan takana Sahin raja-aidan vierustalla. Hirsinen savusauna oli hieman sillalle päin päärakennuksesta Liimattalan salmen rannalla. Aitan ja navetan välissä jökötti Herrantiellä Sahin Eteläportti, jota nuorena avasin tiellä kulkijoille. Rautaisen salvan kilahtava ääni on yhä muistoissani ja se on varhaisimpia muistoja lapsuudestani Herrantien varrella.

Pienessä navetassa hoidettiin lehmää, vasikkaa, kanoja, sikaa ja joskus muutamaa lammastakin. Navetan takana oli sikojen ulkoiluaitus. Mutainen maaperä soveltui hyvin kärsällä tehtäviin maansiirtotöihin.

Aune muisteli: *”Kaotin pojanj silmistän ulukona ja ryhyin ehtimääh aatellen, ettee kaakana voe olla. Kurkistin viimein navetan taakse ja siellä kaverukset, sika ja **Pertti**, oelvat reporankana päiväunillaan. Herätys! Määh aettaan nukkumaah nokosias!”*

Kanat tepastelivat ulos pimeästä navetasta verkko aitaukseen navetan ikkuna-aukkoon asetettua riukua pitkin. Verkolla katetussa aitauksessa kanat olivat turvassa haukoilta, jotka liitelivät joskus paikan päällä. Kukkoja härnäsimme Aunen katseilta piilossa ja ärhähästi ne puolustivat haaremiaan. Päivittäin pudottelimme tuoretta heinää kanojen ja kukkojen syötäväksi. Vesiheinä oli niille mieluisinta. Navettatyöt vaativat tekijänsä. Aune joutui ylittämään Herrantien useita kertoja päivässä. Se oli melko turvallista silloisen liikenteen oloissa, jossa portit ja veräjät hidastivat kulkijoita. Navettasanko putosi Aunen kädestä polulla, kun tulin Herrantiellä koulupäivänä vuonna 1950 ja huusin Petinmäellä kiiruhtaessani:

”Minä piäsin keskikooluuh!”

”Miten sinä nuin teit, kun et oo mittää puhunnah?”

*”En oo sitä aatelluh, mutta kuh **Nuutisen Pentti** sano yhtenä päivänä, että lähe sinnäe keskikoolun piäsykokkeissih!”*

Maakuoppa oli Sahin aidan vieressä liiteristä Liimattalan salmelle laskeutuvaan rantarinteeseen kaivettuna. Sahilta saadut rukiin oljet muodostivat paksuna

kerroksena kuopan vesikatteen. Kuoppaan laskeuduttiin puutikkaita pitkin. Kuopan maahan tukeutuvat seinät **Veikko** rakensi 10 cm vahvoista puoliksi halkaistuista koivunrungoista. Maanpainetta kestävinä rakenteina ne estivät seinämien sortumisen. Tuo saatiin lyömällä maahan teroitettuja tukipuita ja joiden maanpuoleiselle sivulle hän asensi ja kiinnitti vaakaan halkaistut puun rungot, joiden ulkonurkat salvosi koirankaulalle (loivalle salvokselle). Perunoille, juureksille ja marjamehupulloille tulivat omat tilat.

Alapohja oli maanvarainen, jolle asetettiin liikkumista helpottavat irtolaudat. Suolasienet ja -kalat muhivat **Röntysen Alpertin** tekemissä puutynnöreissä. Suuressa lasipurkissa (kyljessä oli ilveksen kuva) säilyi makoisa kokkelipiimä viileänä lautahyllyllä. Lasipurkin kansi oli laitettava huolellisesti kiinni, muuten piimä maistui oudolle. Käyttöä odottivat myös omatekoinen voi kannellisessa puuastiassa ja lasinen täynnä oleva kermakannu.

Ristilän rakennukset 1986 ja Herrantie. Edessä Ristilän pellolla poikamme Markku.

OMAKOTI – KULLAN KALLIS

Remontti toi viisikymmentäluvun alussa komeroita lisää Ristilään. **Postarin Niku** teki astia- ja kuivauskaapit. Myös ruostumattomalla sileällä pellillä päällystetyn tiskipöydän, jonka paikka oli vastapäätä puuhellaa.

”Kelepoo sitä nyt tehäh noita huushollitöitä, kun on nui kommeeh tiskipöötä!”

Syntyi myös vapaasti seisova vaatekomero ripustintangolla ja ylähyllyllä varustettuna. Komeron paikka oli vaatenaulakon vierellä. Uudessa säilytyspaikassa pidettiin vain ”simsettivaatteita” ja hyvin ne sinne sopivat. Remontti poiki myös tiilikatteen. Kattotiilet löivät **Veikot** Latsinmäen notkossa olleessa **Virran Veikon** sementtivalimossa. Julkisivujen katteeksi isä teki peiterimasaumalaudoituksen. Tuvan uunin jälleenmuurasi taidokkaasti **Tauno Häyrynen** poltetuista tiilistä puhtaaksi muuraamalla.

Vanhat kolmeen ruutuun jaetut perinteiset ikkunoiden sisäpokat poistettiin yleensä keväällä ja asetettiin takaisin syksyllä. Ulkopoka toimi tuuletusikkunana kesän ajan. Syksyllä **Aune** asetti lasien välitilaan jäkälää kosteuden kerääjäksi ja myös puoliksi avattuja tulitikkurasioita, joissa oleva rikki hoiti samaa tehtävää. Pokien saumat tiivistettiin huoneen puolella valkoisella liimapaperilla.

Vanhojen ikkunoiden tilalle tuli uudenmalliset tuplaikkunat, joita ei enää purettu puoleksi kesän ajaksi. Ilmastointi pokien välissä toimi hyvin ulompaan alapokaan jo tehtaalla tehtyjen pienten reikien avulla. Tuuletusikkunan molemmat pokat oli saranoitu sellaiseksi, että ne pystyi kytkemään auki hakasella tuuletuksen ajaksi.

Hirsiseinät levytettiin huokoisella kuitulevyllä, joka asennettiin myös huoneiden kattoihin pienempinä levyinä. Levy-pinnat maalattiin maalarin valkoiseksi. Kamarin seiniin asennettiin kuviolliset tapetit.

*”Kelepoo
sitä nyt
tehäh noita
huusholli-
töitä,
kun on nui
kommeeh
tiskipöötä!”*

Kamarin uuni purettiin ja **Lauri Häyrinen** muurasi tilalle uuden peltisen pönttöuunin lämmön lähteeksi. Pönttöuunien myötä poistohormisto tehtiin uunia kiertävänä ja lämpöä hyvin varaavana. Tuvan puulattia uusittiin. Kamarin vanha lattia sai kovalevyypintauksen ja maalattiin rusehtavaksi. Aunen talvi-iltoina kangaspuilla kutomat värikkäät riepumatot saivat kunniapaikan kamarin lattialla. Ruskeaksi petsattu kaksiovinen puinen lipasto kuului kamarin kalustukseen. Siinä oli varattu kaksi hyllyä liinavaatteille. Ne oli Aune mankeloinut ja pyörittänyt siisteille rullille. Omaan käyttöön varatut lakanat olivat omalla paikallaan hyllyllä ja myös vieraskäyttöön varatut pitsireunaiset lakanat ja -tyynynpäälliset.

Päätyseinän vierellä loikoi hetekasänky, kirjoituspöytä ja kaksi tuolia olivat salmelle näköyhteyden antavan ikkunan edessä, sekä matala kaksihyllyinen ruskea kirjahylly tuvan vastaisen seinän edessä. Kirjahylly oli varustettu sivuun vedettävillä suojalaseilla. Kafferi (ruokakomero) oli osittain vintille vievän portaikon alla, ja se toimi viileänä kaappina. Lautahyllyille asetettiin sellaisia ruokatarvikkeita, joita käytettiin lähiaikoina. Talvella oli liikaakin viileyttä lähellä kapeaa ikkunaa. Makuunautintooni on tallentunut muisto tuolta ajalta.

Puolukkavispipurolautasen asetan yhä yöksi jääkaappiin ennen mieluista herkkuluhetkeä. Päätyseinällä riippui taulu, johon oli kirjoitettu teksti: Omakoti kullan kallis!

Päätyseinällä riippui taulu, johon oli kirjoitettu teksti: Omakoti kullan kallis!

KORHOLAN SILLALLA

Sodanjälkeisinä vuosina ”tukin uitto” työllisti paikkakunnan miehiä. Isäni **Veikko** palveli myös Peura-yhtiötä Liimattalan ja Korholan salmella tapahtuneessa tukinuitossa. Työnjohtajana toimi jämäkästi **Aarne Hakkarainen** (Sahin Aarne). Termospullon puuttuessa vein uittomiehelle kahvia villasukkaan työnnetyssä lasipullossa.

Korholan sillalta näki hyvin uittomiesten työskentelyn, jotka ylävirran puoleisilla kivillä seisten ohjasivat pitkävartisilla kekseillä tukkeja sillan kulkuaukkoon.

”*Kenen poika olet?*”, kysyi minulta vanhempi herrasmies sillalla. Saatuaan vastauksen mies otti liivintaskustaan sokeripalan käskien avata suuni ja työnsi palan sinne. Myöhemmin selkeni kohteliaan herrasmiehen henkilöllisyys. Äitini **Aune** tarkoitti tapahtunutta:

”*Taes olla Peurah Heekki, jolta sokeripalan saet!*” Hän oli suuren metsäyhtiön ”Iso Herra”.

Muistoissani elää lapsuuteni uittoympäristö:

*Korholan Silta leppee paekoellaan
raahallisesti - tietosena sille tulevista kuormista*

*Kivveekset eevät oo tehty pyramiitii
rakentajiii tarkkuuvella - mutta kivveeste selekeys ja tarkoetuksen
mukkaesuus tuovat siiheh esteettiseh kaaneueh*

*Veessä ja veen piällä kulukevia
varte on tehty kulukuaakko jonka
piällä leppee raahallisena siltarakennetta
kannattavat järreet puupalakit*

*Silta-arkkuihih on kasvanna koevuja
suojoomaa tehtyä työtä, jonka ahkerat
käet ovat aekaansuaneet*

JOULUSIAN TEURASTUS

Valmisteleva tehtävä oli salmesta veden kantaminen muuripataan. Siinä se lämmitettiin kiehuvaaksi, ennen sian teurastuksen aloittamista, joka oli odotettu tapahtuma joulun alla. Kesällä isäni **Veikko** oli hakenut joulupossun säkissä kantaen Voutilasta - neljän kilometrin takaa. Joulusiasta saatiin kinkku suolaantumaan pariaksi viikoksi. **Ville Hänninen**, sekä vanhempani **Aune** ja Veikko tekivät teurastukset ”tiimityönä”. Ville ampui kuoliaaksi ensin sian päähän tähdätyllä laukauksella ja Veikko viilsä välittömästi puukolla sian kurkun auki.

Aune otti vastaan astiaan syöksyen tulevan sian veren ja aloitti heti lämpöisen veren vispaamisen hyytymisen estämiseksi. Muussa tapauksessa se olisi ”sakkaantunut” ja veri tulisi syömäkelvottomaksi. Seuraavaksi ”lahtarit” nostivat ”ruhon” riippumaan rantakoivun käyrään ja tukevaan oksaan. Isäni Veikko kaatoi vesikauhalla kuumaa vettä sianruhon päälle ja Ville raaputti veriuurnilla varustetulla kiväärin pistimellä siankarvoja pois.

”Tämä työkalu kestää lämmittee tuliseksi, eekä se viäntyile – on semmosta terästä!”, toteaa tyytyväinen lahtari. Pistin oli kulkeutunut Veikon mukana Aunuksesta Ristilään sodan aikana.

Veikko suoritti aiemmin teurastukset yksin. Hännisen Villeä pyydettiin lahtikaveriksi ikävän sattuman seurauksena. Kävi niin, että Veikon surmanlyönti kirveenhamaralla ei osunutkaan hänen jalkojen välissä olevan sian päähän ja se pökäisi kiljuen pakoon! Sika näytti suunnan ja perässä printtasi lahtari kirves kädessä.

”Tästä lähin eij riäkätä elukoita, vuan homma hoojetaan paremmin!”, kommentoi Aune.

Mitä paksumpi läski sialla oli, sen parempi. **Toikkasen Hilma** vieraili kehuen heidän sialla olleen kymmenen senttiä paksu läskikerros.

*”Tästä lähin
eij riäkätä
elukoita,
vuan homma
hoojetaan
paremmin!”*

”Olj se hyvä sika. Tirripaistin teko talavella on heleppoo sen lihasta!”

Ruhon palat annettiin jäähtyä. Sopivat lihat alatoopiin, tappaiskeittoon, paistiin, laatikoihin, ja kastikkeisiin säilyivät suolattuna aitassa talven varalle suuressa **Alpert Röntysen** tekemässä puutynnörissä.

*”Olj se
hyvä sika.
Tirripaistin
teko talavella
on heleppoo
sen lihasta!”*

Puhdas sianruho paloiteltiin noin kilon suuruisiksi paloiksi. Myös sian aivot otettiin talteen ja niistä Aune valmisti jouluksi alatoopia, jota me lapset emme oppineet pitämään ”herkullisena” jouluruokana. Jouluksi varatut ja keväällä suolatut lahnat olivat vesiastiassa useita päiviä ennen joulua, jolloin niistä erkani liika suola pois ja olivat valmiita käytettäväksi ruuan valmistukseen jouluna.

Lipeäkalaa ei ollut joka jouluksi saatavilla. Omatekoisia olivat: lanttulaatikko, porkkanalaatikko ja rosolli, jossa oli silputtuna punajuuria, kurkkua ja porkkanoita. Riisipuuroa oli harvoin joulupöydässä raskaina sotavuosina.

Naapurin **Elina** kyläili joulun alla ja kertoi:

”Kuh tulis lippeekalloo, kahvia ja riisiä kaappoehih, niih se toes joolumieleh!”

KORHOLAN PUINTITALKOOT

”Vuosisatainen Riihi” ottaa vastaan kulkijan Korholan mäellä. Ennen vilja-aittaa si-perianhernepensaat reunustavat pihaan johtavaa tietä. Oikealla laaja peltoaukea laskeutuu loivaan notkelmaan. Sirpillä leikattu ruis on punottu lyhteiksi, jotka kuhilaiksi koottuina seisovat jämäkästi laajalla pellolla.

Korholassa on rukiin puintitalkoot. Vilja puidaan puimakoneella. Tänään puidaan ruista laajan peltoaukean Tyynelän puoleisella pellon reunalla olevassa puimalassa.

Talkoolaisia on saapunut Korholan pihalle lähitaloista. Naisia on enemmistö, sillä miehet ovat ”siellä jossakin”. Talkoolaisten työmatka johtaa suuren navetan ohi halki peltoaukion puimalalle johtavaa tietä, jonka vierustalla ”jököttävät” suuret kuuset ja koivut ovat tarjonneet varjopaikan pelloilla ahkeroiville. Veden siirtoa suorittavan tuulimyllyn ”raksattava” ääni kuuluu Savijärven rannalta.

Näkymä Ristilän rannasta Korholan sillalle.

Mikko oli ajanut kuivia lyhteitä suureksi kasaksi puimakoneen vierustalle. Aina hyväntuulinen **Samuli** touhuu puimakonetta käyttävän moottorin kimpussa, joka on muutaman metrin päässä. Niiden yhteys pelaa leveän voimaremmin avulla. Puksuttavan äänen kuullessamme toteamme puinnin alkaneen. Samuli ohjaa käsin viljaa puimakoneen suuaukkoon edessä olevalta tasolta, johon **Hilja** ja äitini **Aune** viljaa hangoilla nostavat. ”Kurahtaen” kiittää puimakone syöttäjänsä - koneen saadessa täyden ”suullisen” viljaa käsittelynsä.

Yrjö, Irja ja allekirjoittanut avustamme puinnissa syntyneen oljen tiivistämisessä puimalan perällä, jonne se tulee puhaltajan avulla. Lepotauolla herkuttelemme Hiljan tarjoamalla kylmällä ”kokkelipiimällä”. Pölyisinä ja väsyneinä palaavat talkoolaiset kotiin työpäivän loppuessa. Päivän palkkana saatu kilo maalaisvoita ja rahaa 500 markkaa. Savusaunassa poistuu pölyt. Hiillostamme saunan jälkeen verkoilla saatuja kaloja.

Seuraavana päivänä kävimme tutustumassa lähinaapurissa viljanpuintiin ikivanhalla tavalla ”varstojen avulla”. Riihi oli lämmin ja rukiin korsia oli asetettu permannolle vahvana kerroksena, jota **Aarne** löi ”olantakaa” taipuisalla varstalla. Työ vaati voimaa ja hän piti välillä lyhyitä lepotaukoja ja kävi haukkaamassa ulkona raitista ilmaa. Lyöjän päässä ei ollut lakkaa, vaan valkoinen pyyhe kiedottuna pään ympäri. Työ eteni ja tuloksia alettiin kasata läjiin permannolla ja käsiteltiin seuraavaksi vispuukoneella. Jyvät luotiin sitten säkkeihin odottamaan myllyä, joka oli syksyn tärkein tapahtuma, koska oman maan viljasta tehty leipä oli parasta.

Korholan sillan silta-arkkujen tuuheissa koivuissa näkyy syksyn merkit.

*Pölyisinä ja väsyneinä palaavat talkoolaiset kotiin
työpäivän loppuessa. Päivän palkkana saatu
kilo maalaisvoita ja rahaa 500 markkaa.*

LUONTOPOLULLA

Kaikki luonnonläheinen toiminta on voimakkaassa kasvussa. Henkilökohtaisten kokemusten avulla saa elämyksiä luontopoluilla. Huomaamme kauniit kasvit, jotka puhkeavat kukkaan keväällä kulkijan silmien ja mielen iloksi. Vuosikymmeniä sitten oli keskikoulun oppilaiden kerättävä erilaisia luonnonkasveja kesäloman aikana. Rautalammilla oli Leskisen kirjakaupassa myytävänä uusi alan kirja, jossa oli esitetty värikuvina kaikki Suomessa esiintyvät kasvit. Kirja toi helpotusta aloitteleville luonnontutkijoille.

Ruiskaunokki (*Centaure'a cijamus*) kasvoi Sahin ruispellon – ja Herrantien pientareilla. Erilaisia kasveja löytyi kodin pihapiiristä: Kissankäpälä, (*Antenna'ria diae'ca*) ja voikukka (*Tara'xsacum offikina'le*). Saunakukka (*Matrica'ria inado'ra*) kasvoi nimensä mukaan savusaunan vierustalla.

Kasvit asetin kuivamaan sanomalehden väliin huolellisesti kukkien lehdet ja terälehdet avattuna. Kasvin juuristoa ja varsiosaa täytyi olla myös mukana. Sanomalehden asetin kovalevyjen väliin ja päälle asetin painon. Kuivatus kesti reilun viikon. Korholan suolla kasvanut vehka (*Calla palu'stris*) oli vaikea kuivattava, sillä se tummui helposti ”kuivausprosessin” aikana.

Tuohon ongelmaan antoi äitini **Aune** hyvän ohjeen: ”Rippaas suoloo vehkan piälle ennen painooh asettamista!”

Kasvit kiinnitettiin valkoiselle paperiarkille teippaamalla ja arkin oikeaan alareunaan tuli tiedot kasvista: Kasvin nimi, nimi myös latinaksi, keräyspaikkakunta, kasvin Linne' heimo, löytöpaikka, keräyspäivä ja kerääjän nimi.

Opettajamme maisteri **Maire Hymander** antoi jokaiselle kesälomatehtäväksi opetella tuntemaan kasvistoon keräämänsä - vähintään kolmekymmentä erilaista kasvia. Hän aikoi syyslukukaudella tarkistaa, että onko oppi mennyt ”kaaliin”?

”Rippaas
suoloo
vehkan piälle
ennen
painooh
asettamista!”

Hän muistutti että: ”Herbaariossa täytyy olla itse kerätyt kasvit, eikä perintönä saatuja, lainattuja tai ostettuja kasveja!”

”Herbaariossa
täytyy olla
itse kerätyt
kasvit.”

Kasviston nimi ”Herbaario” tulee latinan kielestä, mutta viittaa saksalaiseen filosofiin **Johan Friedrich Herbartiin** (1776 - 1841). Hän esitti, että todellisuus muodostuu yksinkertaisista tietoisuudestamme riippumattomista reaaleista. Uusi oppiaines on liitettävä jo oppilaan tuntemiin asioihin.”

Hän vaati kasvatukselta humanistista ja luonnontieteellistä sivistystä. Friedrich Herbart oli yksi nykyaikaisen ”elämyskulttuurin” perustajista. Koululaiset eivät ole keränneet enää kasveja vuosikymmeniin. Kokonaan rauhoitettuja kasvilajeja on Suomessa runsaasti ja myös uhanalaisia kasveja.

Pikkukihokki (*Drosera intermedia*) erittää kirkasta liimamaista ainetta saalistuksen avuksi.

JUHANNUSKEINULLA

Rautalammin Korholasta Tyynelään ja sitä kautta Vesannolle ja Rautalammin kirkonkylään johtava tie etenee läpi laajan peltoaukean koivukujaa pitkin. Veden siirtoa suorittavan tuulimyllyn ”raksattava” ääni kuuluu Savijärven rantapelloilta. **Toik-
kasen** veljeksien **Matin** ja **Pentin** kanssa olimme päättäneet käydä tutustumassa **Jaamalaisten** veljesten **Paulin**, **Santun** ja **Arton** tekemää ”karjalaista juhannus-
keinua” Savijärven rannalla. Keinu on ilmeisesti ainoa Rautalammissa rakennettu. Karjalassa keinulla on ollut pitkä perinne.

Upean näyn koemme, kun veljekset keinuvat seisoen keinussa ja pitävät kiinni keinun pystytolpista. Santtu keinuu myös yksin ”jättiläistä” ja ilmaisee tuntonsa iloisesti hihkaisten, kun keinu tekee täyden kierroksen. Paulilla on ennätys ”viidellä jättiläisellä” peräkkäin.

”Piä ei kestänyt enempöä!”, muisteli hän.

Nyt he antavat vauhtia kahdestaan ”vierailijoille”, jotka istuvat keinussa ja pitävät itsensä paikoillaan tarrautumalla tukevasti keinun istuinosan pystytolppiin. ”Jättiläinen” ei yrityksistä huolimatta onnistunut noin suurella kuormalla.

Keinun vinotukina toimii neljä kolottua tukevaa puuta. Vankat pilarit ovat noin kolmen metrin korkuiset ja ne ovat molemmilla sivuilla maahan upotettuina ja pilarit ovat noin 2,5 metrin päässä toisistaan. Lakipalkki on myös jämäkkää tekoa ja siihen kiinnittyvät keinua kannattavat kuusi ohutta sidospuuta viuhkamaisesti alaspäin avautuen. Lakipalkkina toimiva tukkipuu liikkuu siihen kiinteästi asennetun keinun tahdissa. Palkin putoaminen pilareiden päistä on estetty. Keinun istuinlaudat ovat asennettu noin 0.8 metrin turvalliselle korkeudelle maasta.

Kyytiläiset istuvat vastakkain keinussa ja näkevät keinukumppaniensa ilmeet ja kuulevat samalla heidän iloiset äännähdyksensä keinun vauhdin voimistuessa lähelle jättiläispyörähdystä.

”Tuntuu huippaavan - meneeköhän ympäri?” kuuluu huudahdus!

Saunan lempeä savun haju ympäröi keinujat. Rantakoivut ojentavat uusia saunavastoja. Kuovin laulu kuuluu niityltä. On juhannusaatto Helsingin Olympialaisten kesänä!

HERRANTIE

Herrantie alkaa Rautalammin Lassilasta ja ohittaa aluksi Myllymäen, jonka jälkeen tie seuraa pellon reunaa metsään nojaten. Loiva alamäki vauhdittaa tietä, kun se etenee kauniita Korholan ja Liimattalan salmien luonnonkauniita rantamaisemia läpi rantalehtojen ja notkelmien.

Tie kaartaa äkkiä avautuvaan Sahin peltoaukeaan, jonka se ylittää ennen tuloaan matalan niemen kärkeen – väistäen samalla loivaa kalliokumpua. Ohi Pohjoisportin ja siitä alkavaan kangasmaastoon ehtineenä loittonee rannan läheisyydestä kuin salaa, poistuen uuteen maisemaan Pukkiharjun pelloille. Siellä tie kiertää matalia kumpareita sivuten. Sitten tie ryhdistäytyy ja etenee suoraviivaisemmin päämääränsä kohti – kiertäen notkelmaa ennen Kaipaispuroa – jättäen tilaa mahdolliselle uudisraivaajalle. Puron ylityksen jälkeen ja tieuransa löytäneenä 11 km pitkä Herrantie liittyy Portti-Pentissä Kerkonkoskelle ja Rautalammin kirkonkylään vievään tiehen.

Herrantien tietyömaalla työskenteli muutama ikäiseni nuorukainen keväällä 1952. Se antoi sysäyksen töihin menostani. Kotona käyty keskustelu oli ajankohtainen. Isäni **Veikon** kommentti oli mieluisaa kuultavaa: *”Mää uamulla ilimottaatummaa tietyömualleh työnjohtaja **Kuarlo Laetiselle**, jos töehin kerrah haluat!”*

Aamulla tietyömaalla kyselin ensimmäiseltä vastaan tulijalta, missä tapaa työnjohtaja Kaarlo Laitisen? Moottorpyörän vieressä seesova mies osoittautui Laitiseksi! Varastokopista Kaarlo antoi lapion, rautakangen, hakun ja karkean viilan, jonka avulla pidän työkalut hyvässä terässä. Liityn ryhmään, joka on työstämässä Katsikaniemen mäen kumpareta matalammaksi. Puolet tien leveydestä madalletaan kerralla liikenteen helpottamiseksi. Tiemassat siirretään läheiseen tien notkelmaan hevosvetoisilla kärryillä ja tasataan sinne. Tierakenteella on ollut aikaa tiivistyä monen sukupolven ajan. Niiden poistaminen tienpenkasta vaatii nyt sitkeää työtä. Tuli mieleen **Tapio Rautavaaran** laulun sanat:

”Voi miten pieninä palasina onkaan mun leipäni maailmalla”, kun hän muisteli ensimmäistä työpaikkaansa Kivilouhimolla.

Kuuluu pauketta Kallioniemestä. Siellä louhitaan kalliota tieuran oikomisen tieltä. Kivilohkareet siirretään käsin kantaen yli vanhan rantapenkkaan. Ylisuuret lohkarit, jotka eivät liiku ”viertämälläkään” rikotaan dynamiitilla. Hevosia ei käytetä, koska kivien siirtomatka on vain 15 - 20 metriä. Kallioleikkauksen syvät reiät

Herrantien rakentajat ”nuoret miehet” 1952: Postarin Kauko ja Rossin Ville.

porataan kompressorikäyttöisillä paineilmavasaroilla. Ylisuurten kalliolohkareiden porauksessa on voimanlähteenä mies raskaine lekoineen.

”Käet taes venyä tässä urakassa”, toteaa Kauko.

Panostaja sai ”Intervalli sähkönallega”, jotka laukeavat silmänräpäyksessä eri aikoina. Kauempana kallion reunalta olevat reiät asennetaan räjähtämään hieman aiemmin, kuin etummaisat reiät ja siten kallio kaatuu räjähdyksessä eteenpäin, kuin kirjan lehti. Kuulantyöntäjä **Toivo** harjoitteli työssä lajiaan ja pukkasi rantapenkkaan ”kuulantyönnön tekniikalla” kunnioitettavan suuria kivilohkareita. Olympialaiset alkavat Helsingissä ensi viikolla. Keskustelu soljuu vuolaana aiheesta.

Kuiva tuuli haravoi louhostamme, riepottelee ja lennättää hiekansekaista pölyä. Tuuli repii taivaalla poutapilvet. Auringon säteet pahtavat pölyistä kuivaa maata. Etelässä näyttää vihdoin kasaantuvan pilviä.

”Laeta yljmiäräsiä pötköjä muutamaa reekää, niih eeköhäh tokene!”

”Ampu tulee! Palaaa joooh!, Palaaaaa!”

Toive toteutuu ja pian Salmen suussa vesi kuohuu ja roiskuu. Suuria ”kivimurikoita” lentää yli Liimattalan salmen Sivulan niemen metsään.

Tanner jytisee ja kumisee! Metsä ryskää, räpähtelee ja raikuu! Loppuuu! Ruudin katku tuppaa hengitystä ja kirvelee silmiä.

*”Missä lie piilossa sorsapoekue, joka ui tässä rannalla ennen paakotteluamme?”
Eeij taajeta niistä paestia suahah, kuh alakaa metästys !” tuumailee Ville.*

Tulee ensimmäinen tilipäiväni, jota olen innolla odottanut. Olen päättänyt ostaa verryttelypuvun. Lompakon ostan myös, kun sitä rahaa nyt rupeaa tulemaan tällä työnteolla. Äidilleni olin puhunut ostosaikeeni ja niin yhdessä kiiruhdamme kirkolle Osuuskauppaan ensimmäinen kahden viikon tilipussi taskussani. Tulin kotiin hyvin tyytyväisenä uudessa verryttelypuvussani, jonka taskussa oli lompakko – vaikka rahaa ei siihen yhtään jäänyt.

Kirjoittaja Pertti Halttunen palanneena Herrantien leikkaustyömaalle

PORTIT JA VERÄJÄT HERRANTIELLÄ

Herrantie johtaa Rautalammin Lassilasta Pukkiharjun kautta Portti-Penttiin ja yhtyy siellä Kerkonkoskelle ja Rautalammin kirkonkylään johtavaan tiehen. Portit ja veräjät kuuluivat tien kuvaan vielä noin 70 vuotta sitten ja poistuivat ennen tien perusparannusta Helsingin Olympiakesänä vuonna 1952.

Lassilan veräjä sijaitsi nykyisen **Mårdin** omakotitontin rajan kohdalla. **Toikkasten** tontin etelärajalla oli myös veräjä. Sahin eteläinen portti, joka ”olla tökötti” tietä antavana lapsuuden kotini pihapiirin rajalla, oli ensimmäinen porttini ”outoon ja ihmeelliseen maailmaan”.

”Portinsalvan metallisen kielen kilahtava ääni on juurtunut mieleeni lähtemättömästi, se on varhaisimpia lapsuuteni muistoja.”

Sahin pihaportti sijaitsi Kokkovuoren puoleisella metsärin- teeseen nojaavan, savuiselle rukiille tuoksuvan riihen kohdal- la. Katiskaniemen portti rajasi Sahin peltoaukeaman ja sen ta- kana oli myös uintipaikkamme Katiskaniemen rannassa.

Pohjoisportti erotti **Hännisten** kyläaukion sen etelälaidal- la. Rajaportti (**Olgan** portti) oli kyläaukean pohjoisreunalla. Pukkiharjun peltoaukeaman eteläreunalla oli myös portti ja heti pihapiirin jälkeen toinen portti. Sen jälkeen olivat Itikan portit. Kaipaispuron jälkeen Viitapellon ja peltoaukeaman reu- nalla olivat Heinsuon portit. Portti-Pentin pihapiirissä oli kaksi porttia ennen Kerkonkoskelle ja Rautalammin kirkonkylään vievää tietä. Tuon tien viereinen portti Herrantien liittymässä oli palvellut jo kolmen sukupolven ajan.

Siitä saakka, kun ”Lassilan Herra” antoi käskyn tien raken- tamiseksi ja valvomaan, ettei kukaan luvatta päässyt kulutta- maan hänen teettämänsä yksityistietä. Tuota tehtävää hoiti ensiksi Portti-Pentin silloinen isäntä. Hän oli hankkinut tilan omistukseensa Herrantien perustamisen aikoihin.

*”Portin-
salvan
metallisen
kielen
kilahtava
ääni on
juurtunut
mieleeni
lähtemät-
tömästi.”*

Sahin Ritva muisteli lapsuutensa aikaisen Herrantien liikenteen kehitystä.

*”Ensin tuli **Hännisen Eljas** kolisevilla kärryillään ajaen mutta eräänä päivänä hiljaisemmin, sillä kärryihin oli ilmestyneet kumipyörät.”*

”Miksi Lassilan puoleisessa Herrantien alkupäässä oli kaksi veräjää?”

Liikenteen haluttiin kulkevan Herrantieltä ikivanhan Korholan tilan sillan kautta sekä Saviniemellä olevaa vuosisatoja vanhaa tietä kirkonkylään.

Veräjillä varustetulla Herrantien osalla kuljettiin vain jalkaisin. Veräjien puut olivat yleensä kuorittua koivua tai mäntyä ja aisakoivun vahvaisia. Portit olivat myös puurakenteisia, ei sahatavaraa vaan sopivankokoista pyöröpuuta kuorittuna. Porttien reunapilarit olivat kolottua mänty- tai kuorittua koivutukkia maahan upotettuina. Lakiosassa oli vetopuu pitämässä porttiaukkoa paikallaan.

Rautaiset saranat ja lukkosalpa oli taottu Sepän pajassa Rautalammin kirkonkylällä, joten saattoivat olla puukkomestari **Hännisen** tekemiä. Hänet palkittiin takomistaan puukoista kultamitalilla Pariisin maailmannäyttelyssä vuonna 1900.

*”Ensin tuli Hännisen Eljas kolisevilla kärryillään
ajoen mutta eräänä päivänä hiljaisemmin,
sillä kärryihin oli ilmestyneet kumipyörät.”*

JUSSI ETELÄSTÄ

*”Tule uamulla Pukkiharjulle, nii oot **Jussin** apuna suurteh irtokivii siirrossa poes ravojista kolomijalah avulla!”* ilmoitti minulle työnjohtaja **Kaarlo Laitinen**.

Pukkiharjun takana, Itikkaan johtavan Herrantien puolivälin paikkeilla, istui ojanpenkalla mies, jolle ilmoittauduin!

”Minä olen sellainen ”lentojätkä” ja lähdin vähän tuulettumaan tänne maaseudulle Hesasta. Olen ollut siellä satamassa töissä useita vuosia! Minua kutsuvat Jussiksi!” esitteli hän.

”Missä piät kortteeria?”

”Postarissa, tuolla rannalla!. Lähdän takaisin etelään, ehkä jo muutaman viikon kuluttua, mutta ryhdytään nyt tähän urakkaamme noiden kivimurikoiden kanssa”, opastaa Jussi.

Jussin kivet Herrantien varressa Pukkiharjulla.

”Miksi tulit Hesasta tänne asti töehih?”

”Se rakkaus - se rakkaus - on joskus hyvin vaikeaa”!

”Sinäkö olet vasta 15-kesäinen nuorukainen ja olet ensimmäisessä työpaikassasi? No, olet tärkeässä työssä ja saat samalla olla itseäsi paremmassa seurassa!” vastaa Jussi – hymyn saattelemana.

”Älä jätä viitosia vaijerin väliin!” huudahtaa Jussi! Varoitus on paikallaan, kun asetan koukkupäistä teräsvaijeria ojassa olevan ”kivijärkäleen” ympärille. Teräsputkista koottu kolmijalka toimii kammen ja teräsvaijerin avulla. Siirrettävään kiveen kiinnitetty teräsvaijeri kiristyy hammasratas-akselissa olevaa kampea pyöritettäessä ja samalla kivenjärkäle siirtyy kolmijalkaa kohti. Hammasrattaalla on metallinen toppari ja sen avulla voimme pitää taukoja tarvittaessa. Toppari estää myös takaisin päin kelauksen ja niin taakka siirtyy ojan luiskaa pitkin ylös tasaiselle maalle.

*”Sinne
män kuh
Markusseän
terveeset!”*

Amerikkalaiset ovat räjäyttäneet ensimmäisen vetypommin Tyynellämerellä. Meille tuo uutinen antaa pohtimista pitkäksi aikaa.

”Räjähtää vaikka koko ilmakehä!” - ennustelee Jussi.

Toiseen kivien raivausryhmään kuuluvat **Veikko** ja koulukaverini **Postarin Kauko**. He pyöriävät Herrantiellä ja samalla tarkkailevat mahdollisia poistettavia maakiviä. Suuremmat maakivet he rikkovat ”tynyllä” ja heittävät pois tieltä - *”sinne män kuh Markusseän terveeset!”*

Työviikko loppuu lauantaina klo 14. Ruskan merkit näkyvät Herrantien vierustoilla. Korkealla liihtelee haukka paeten lähestyvää sadetta.

Jussi Turunen oli ottanut tietöomaalta lopputilin - pakannut reppunsa ja nousee linja-autoon kirkonkylällä.

”Terve - ehkä joskus tavataan!”

PYYJAHTI

Emil Zatopeck ja vaimonsa **Dana** ovat tuoreita olympiavoittajia. Kuuntelen radiosta ja luen lehdestä kaiken heitä koskevan. Herrantien peruskorjaus on edennyt jo loppusuoralle.

Metsästyskausi lähestyy ja haulikon osto on ”ajankohtainen”. Nimismies **Huplin** virkahuoneessa isäni **Veikko** kirjoitti sitoumuksen, ottaen näin vastuun alaikäisyyteni vuoksi aseenkantoluvastani. ”Tikkakoski” niminen yksipiippuinen 16 kaliperin haulikko vaihtoi pian omistajaa Osuusliike Kansanvoimassa.

”Kommee näköneh!” - on Veikon kommentti hankinnastani.

Hänen toivomuksestaan en osta valmiita patruunoita, vaan ruudin ja erikokoisia hauleja, joiden avulla voin rakentaa erilaisin haulisekoituksin käyvät patruunat metsoja ja pienempiä riistalintuja varten. Hankin myös huopatulppia, hylsyet nalleineen irtotavarana ja tietenkin ostan asean puhdistusvälineet. Teeri- ja pyypillit ostan myös, koska koiraa ei ole metsästäjän avuksi.

”Käättäessä savutonta ruutia, älä työnnä sitä liiah tiukkaah lattaaskonneella, koska on vuara, että se silloh kovettuu. Savuton ruuti sua kovettuessaah lisävoimoo arvoomattomasti ja ase voe jopa hajota laakauksessa!”, ovat isäni ohjeet minulle.

Sahin suon laidalla oleva ”Virran Haka” on kohteena ensimmäisellä eräretkelläni. Herrantieltä poikkean Sahin riihen taitse Virran suolle johtavalle polulle, joka peltoaukeamaa sivuten etenee Kokkovuoren puoleista pellonreunaa. Riihen läheisyydessä tunnen savunhajun sekoittuneen kuivuneiden ruiskuhilaiden tuoksuun. Rytmikkään kuminan kuuluessa, totean **Aarnen** olevan riihessään käyttäen tuhansia vuosia vanhoja työtapoja läheisellä pellolla kasvattamansa rukiin puintiin.

Koska Virran haan puusto on matalahkoa ”aisakoivikko” ja melko tiheää, oletan pyiden viihtyvän siellä. Lähestyn

*”Savuton
ruuti sua
kovettuessaah
lisävoimoo
arvoomatto-
masti
ja ase voe
jopa hajota
laakauksessa!”*

kohdettani, jolloin jännitys, niin fyysisesti kuin ajatuksissanikin tuntuu ennen kokemattomalta.

”Oo liikkumatta ja kuuntele välillä, sillä pyy ei malta olla tarkistamatta asiaa, että kuka sen reviirille tulj”, toistuvat mielessäni saamani ohjeet.

Koivunoksa heilahtaa edessäni parinkymmenen metrin päässä, kun pyy liikahtaa oksalla ja toinen pyrähtää lentoon suoraan edessäni. Hetken kuluttua ovat molemmat repussani.

Lähden kotimatikalle, vaikka lintuja olisi ehkä ollut saatavissa enemmänkin. Kuljen Kokkovuoren notkelmassa, ennen Sahin suota olevaa polkua pitkin reipasta tahtia ja onnellisena saamastani ”suuresta saaliista”.

Myöhemmin tuli Veikon kanssa erimielisyyksiä metsästysasioissa. Unohdin ostaa lisää huopatulppia ja niiden loputtua käytin tarkoitukseen Veikon vanhan huopahattun - joka soveltui tuohon tehtävään mielestäni erinomaisesti.

”Oo liikkumatta ja kuuntele välillä, sillä pyy ei malta olla tarkistamatta asiaa, että kuka sen reviirille tulj.”

HILMAN JA AUGUSTIN KIRKKOMATKA

August Halttunen (Viitalahden August) oli kansanrunoilija **Pentti Halttusen** poika ja isäni **Veikon** setä. Viitalahden tila on Hintikan talon entinen torppa, jonka peltoaukea on tehty Etelä-Konneveden lahden poukamaan, noin kilometri Säkin sillasta alavirran puolelle. Satunnaisen kulkijan lähestyessä taloa, aistii leppoisan savusaunan tuoksun. Hirsirakenteinen päärakennus lepää kiviperustuksella. Suuri uuni ja sen yhteydessä hella hallitsevat avaraa tupaa. Kahvinruskeat seinähirret ja leveät laipiolaudat luovat ”ajatonta tunnelmaa”, samoin kuin ahkerien jalkojen kuluttamat lattiat.

”Lähetää saanaa – siellä eei oo ennee kitkua, kävin kahtomassa”, toteaa August!

”Tein meille uuvet vastat!” Lempeä savun haju ympäröi saunojat.

”Pestäänkö toistemme selät?”

”Pestää vua!”

Hilman ja Augustin häistä oli kulunut jo useita vuosia ja olivat edelleen lapsettomia. Isäni äiti **Hilda** oli tuosta asiasta moittinut Augustia: *”Mikä mies sinä oot, kuh lapsia ee ala kuulua?”*

Helsingin olympiakesänä Hilma ja August vaelsivat tummiin juhlavaatteisiin pukeutuneena kirkonkylän kirkkoon jalkapatikassa yli peninkulman matkan Viitalahdesta. Edellä taapersi rauhallisesti August ja perässä piipersi Hilma valkoinen nyssäkkä kädessään. Nyssäkässä oli voileivät ja henkiseksi evääksi raamattu. Kirkkonmenojen jälkeen he poikkesivat Herrantien varrelle Ristilään kyläilemään ja levähtämään hetkeksi, keräten näin voimia paluumatkalle Viitalahteen. Kirkkokahvien aikana otti August taskustaan pienen rasian ja ripautti suolaa kahvin sekaan. **Aune** tiedusteli suolan ”käyttötarkoitusta kahvissa” ja kuuli toteamuksen:

”Lähtöö eninv veemmaku poes kahvista!”

Radiosta kuului lähetys Helsingin Olympialaisten kymmenen tuhannen metrin juoksukilpailusta. **Eemil Zatopeck** oli johdossa ja sanottiin hänen juoksevan kevyen näköisesti, vaikkakin samalla ”kovasti irvistellen!”. August kuunteli tarkkaavaisesti kuuluttajan selostusta ja antoi ”jäməkän” lausunnon juoksijasta:

”Satu-Pekka juoksoo kovasti. Ee taaja muut pärjätä!”

”Jokoko myö lähetääh valumaa Viitalahteeh päeh – pitkih Herrantietä?”

”Lähetääh vua!”

"ISÄN JÄLKIÄ"

Jussin heinälato loikoi Korholan mäellä, vastapäätä savuntuoksuista, vuosisataista riihtä. Lato toimi veneveistämönä, isä-**Veikon** veistäessä uutta "savolaismallista" soutuvenettä.

"Ossootko tehäh vennee?"

"Jospa se siitä tulloo!"

Veneen paikka oli salmen rannalla savusaunan edessä käyrän rantakoivun alla olevan puisen laiturin kainalossa. Vene sai keväisin terväkäsittelyn, jonka jälkeen se loikoili ylpeänä alassuin käännettynä kevätaurinkoa ottaen - odottaen vesien vapautumista talven kylmistä kahleista.

Korholan sillan alle ja sen ylävirran puoleisten kivien viereen ilmestyi ensimmäiset vapaat vedet aikaisin keväällä. Sinne tuttujen kivien väliin asensi kalastaja katiskat ja toivoi sään lämpenevän - joka nopeuttaisi ahvenen kutua.

"Ee niitä särkijä kehtoo siivota, mutta sika niistä tykkee!"

Lähinaapureilla oli omat kalojen pyyntipaikat, joihin asettivat katiskat keräämään - sitä suurta saalista. Vallitsi ihmeen hyvä sopu läheisellä "kala-apajalla".

*"Eej laeteta katiskoo siihe, siinä on **Petin** katiskan paekka ja tuossa on **Puavon** katiskat!"*

Kunnanvaltuuston kokousajoista Veikko sai kotiväeltä huomautuksen. Kokoukset veivät aikaa kotitöiltä ja siten niitä viivytäten.

"Ehtii nuo omat työt tehäh myöhemmih, sillä täättyyhäh yhteiset asiajat jonkuh hoetoo!"

Ahkerana tupakkamiehenä Veikko poti voimakasta yskää. Sisu-karamellien avulla yritti vapautua nikotiinin "orjuudesta" tupakkalakkoa yrittäessään.

"Ruppee tuas tupakoemaa, ku sinusta on tulluh nui ärtysä!", opasti häntä äitini **Aune**.

Kuopiossa käynnin aikana ”tupakan tuska” voitti sinnittelijän ja Veikko oli ostanut tupakkaa taskut täyteen.

”Näin toppelon suussasj jo Petin mäellä tullessasj ja savuva siitä tulj kuh korsteenista!” - ilmoitti Aune.

”Muistorikkaita keskusteluja” kävimme käydessäni kotipaikalla opiskellessani Oulun ”tekussa”. Lämmin sauna odotti kylpijöitä salmen rannalla, jonne riensimme kylpyvastat kainalossa ja saunajuomana pullo, jonka kyljessä - hyppäsi musta kissa! Keskustelumme soljui vuolaana saunan lämmössä,

Aune tuli kysymään: *”Joko ootte piässyh harjakorkeetee asti?”*

Veikko oli ”omatarvesuutarina korttiajan pulavuosina”. Tehtävä vaati työkaluja: Käyrä naskali, pikilankaa, vasara, puisia pikkunauloja, maitoliimaa, erilaista nahkaa ja valurautainen kengänlesti, jonka varassa suutaroi. Uusia nahkoja oli vaikea saada. Kävi niinkin, että kumiterät löytyivät Kansanhuollon ostokortilla Osuuskaupasta, mutta varsinahka puuttui.

Kirkonkylällä toimi kolme suutaria: **Paalanen** Satakielen tiellä, **Karttunen** Maukolan tien varrella ja **Hänninen** Syväjärven rannalla.

*”Näin toppelon suussasj jo Petin mäellä tullessasj
ja savuva siitä tulj kuh korsteenista!”*

LAHNAN KUTU LIIMATTALAN – JA KORHOLAN SALMESSA

”Jokakeväinen lahnanpyynti” oli odotettu tapahtuma. Ensin nousivat pienemmät lahnat Äijävedeltä Korholan ja Liimattalan salmessa ylös kutupaikoilleen Rautalampiin. Juhannuksen alla nousivat suuremmat lahnat ”kormyniskat”. Talvi-iltoina korjailtiin pyyntivälineitä ja kudottiin uusia. Tuohikäppyrät olivat vielä osittain kohoina verkoissa. Puisen veneen tervaaminen keväisin oli tärkeä tehtävä käyrän rantakoivun katveessa puisen laiturin kainalossa. Kalastajien verkkoja korjaili **Lassi Valkonen**. Hän yöpyi usein Toikkasessa. Salmi kuului Lassilan kalastuskuntaan Herrantien puolella. Jokaiselle talolle oli muodostunut omat verkonpitopaikkansa, eikä niistä poikettu.

”Mukava mies tuo Haakkakankaan isäntä, mutta kun tulloo lahnan kutuaeka, nii eij tervehih!”

Noin kuvaili isäni **Veikko** tuntojaan, mutta jokainen ymmärsi, ettei kyse ollut naapurien välirikosta. Rysillä saatiin myös hyvin lahnoja. Saaliskalat olivat kooltaan 1,5 - 4 kg. Kalojen nousua haittasi joinakin keväinä ”tukin uitto”. Termospullon puuttuessa vein kahvia Veikolle villasukkaan työnnettyssä lasipullossa.

Ihmeissäni katsoin **Miskalan Santun** ja **Jussin** käyttämää kalastustapaa, jossa ei ollut pesäverkkoa, johon kalat ohjautuisivat aitaverkon matkalta sumppuun ja osa jäisi kiinni suoraan aitaverkkoon.

Santtu ”kuvasi” verkon laskuaan: *”Karjalassa ei pesäverkkoa ollut, mutta lasken löysälle verkon veteen ja piähän mutkan kiepautan!”*

Isäni huomattaessa **Sivulan Antin** saavan kaloja Salmen vastapuolella, niin totesi: *”Nyt Lahnat uivat pitkin molempia rantavesijä, joteh paras lahnan nousuaeka on alakanna - mutta ilima saesj vielä lämmetä!”*.

*”Mukava
mies tuo
Haakkakankaan
isäntä, mutta
kun tulloo
lahnan
kutuaeka,
nii eij
tervehih!”*

Kaloja suolattiin puutynnyreissä, joita teki ”taidokkaasti” naapurimme **Alpert**. Lahnoja syötiin myös keitossa, paistamalla, halstrattuna, kukossa, suolattuna ja uunikalana. Savustamalla kaloja ei silloin kypsennetty. Tuli melkoinen ravinnon lisä ”korttiajan” ruokiin ja lahnaa syötiin joka kevät siihen kyllästymättä. Kalastusvälineet olivat ”omatekoisia”.

Liiterin päätyseinällä oli katiskan kehikkopuiden painamispaikka, johon Veikko taivutti kolotut kuusen oksat kuivumaan katiskan rungoiksi. Kehikkoja tuki pajusta kolotut suorat ja ohuet pystytolpat. Katiskalangalla kiinnitettiin katiskaverkko tukirakennelmaan. Katiskan yläpuolelle tehtiin avattava ”räppänä”, josta saaliskalat voitiin ravistaa pois katiskasta. Verkot teki Lassi Valkonen - taitavien käsiensä ja ”puikkarin” avulla - kalastajanlangasta punomalla.

”Karjalassa ei pesäverkkoa ollut, mutta lasken löysälle verkon veteen ja päähän mutkan kiepautan!”

HYRRÄ

Istuin ongella rantakivellä Korholan sillan ylävirran puolella. KISSamme Hyrrä seurasi tarkasti vierellä onkimistani. Saadessani ahvenen heitin sen rannalle, josta Hyrrä nappasi sen heti. Syötyään kalan, palasi viereeni kivelte puskiensa päällään kylkeäni ja odotti seuraavaa herkutteluhetkeä. Mennessäni ongelle veneen kanssa, Hyrrä tuli aina mukaan ja istui veneen kokassa tarkasti seuraten tapahtumia ja söi herkutellen saamani ahvenet, mutta särkiin ja kiiskiin ei koskenut vahingossakaan.

Hyrrä jäi yksin ulos Ristilään, kun lähdimme koko porukka vierailulle naapuriin pakkasen paukuessa nurkissa. Kutsuimme Hyrrää, että voisimme sen jättää sisälle Ristilään lämpöiseen tupaan, mutta eipä se ilmaantunut? Hyrrä tiesi kuitenkin paikkansa ja oli noussut tuvan piipun päähän nauttien savuhormista tulevasta tuvan uunin lämmöstä. Laskeutui heti alas meidän kotiintulon huomattessaan ja ravisteli enimmäkseen noet pois ennen sisälle töpötelemistään.

Olin ”kokeiluammunnassa” metsän reunalla. Olin ostanut OL Kansanvoimasta kuusitoista kaliperisen haulikon, nimeltään Tikkakoski. Tuo asia järjestyi, kun isäni **Veikko** otti vastuun aseentoluvastani nimismiehen kansliassa ja myös ampumatarvikkeista. Äitini **Aune** tuli metsän reunaan, keskeyttäen koeammuntani.

”Nyt on asiat niih vakavasti, että Hyrrä pittää lopettooh!”

”Miksi?”

”Se on niin kippee, ettei varmasti paraneh!”

Hyrrä oli saavuttanut korkean iän 16 vuotta, joka on kissalle paljon vuosia. Se oli minua vuotta vanhempi ja tullut Ristilään jo ennen minua.

Asetin maitolautasen Hyrrälle pellonreunaan ja heti alkoi Hyrrä nauttia maitoa - viimeisen kerran. Hyrrälle ei tullut seuraajaa - josta asiasta olimme kaikki samaa mieltä.

*”Nyt on
asiat niih
vakavasti,
että Hyrrä
pittää
lopettooh!”*

VIERAS MIES TULI TALOON

Soraharjulle perustettu asuinrakennus seisoo varmalla pohjalla, mutta voi sijaintinsa johdosta olla asuinkeelvoton. Terveysriskin muodostaa syvältä maan uumenista vapautuva maakaasu - radon -, joka on syntynyt jääkauden myllerryksien aikana. Maakaasuongelmat pulpahtivat esiin 1960-luvun alussa, kun omakotitalojen rakentamisessa ryhdyttiin toteuttamaan ”matalaperustustekniikkaa”, jossa alapohja on maanvarainen. Tekniikka tuli tänne Espanjasta.

Maakaasujen nousu asuintiloihin on estettävä. Ratkaisumalleja löytyy useita. Kunnan rakennus- ja terveysviranomaisilta saa lisätietoa ja ohjausta tarvittaessa rakennuksen ollessa soraharjulla. Epämääräiset mielikuvat asiasta ovat tuottaneet uskomuksia, joihin keksittiin ”voittamattomia ratkaisuja”.

Vieras mies tuli polkupyörällä ajaen Ristilään pitkin Herrantietä. ”Tulin pyynnöstä, koska **Veikko** kertoi kirkolla, että lonkkaa vetelee usein omassa sängyssä lepäillessä. Voin auttaa saamaan helpotusta vaivaan. Tässä on kieppi kuparilankaa, josta saa apua. Lanka vain vedetään rakennuksen ympäri. Sitten odotetaan muutama päivä ja niin vedon pitäisi loppua!”

Työ tehtiin välittömästi ja tuvassa mietiskeli **Aune**: ”Mitenkä se ensi vaekuttaa - suahah nähäh?”

”Tilanne paranee pian ja voitte nukkua rauhassa sängyssänne!

”Jos eij tulekkaan mittää parempoo muutosta, niin onko sängyih paekkoo muutettava kammarissa”?, kyselee Veikko.

”Ei voi vielä sanoa ennen kuin muutaman ajan kuluttua, mutta sitäkin muutosta kannattaa kokeilla!”

”Minun sängyih paekkoo eij muuteta mihinkääh ja jos sinun lonkkoos eij veä yksim muatessas, niin nuku vaekkah porstuval lattijalla - minuh puolestanj!”, tiedotti jämäkästi Aune.

Vieraileva tietäjä läksi luotamme vähin äänin. Kuparilanka talon ympärillä oli muutamia päiviä, mutta asiasta vaiettiin perhesovun vuoksi. Maasäteily antoi ”siniä ajatuksia”.

KUOPAN PERUSKORJAUS

Kuoppaan laskeuduttiin puutikkaita pitkin ja kylmänä vuodenaikana kuopan suuaukko peitettiin laudoilla, joiden päälle asetettiin paksu kerros heiniä lämpöeristeeksi.

Peruskorjauksen yhteydessä kuoppa varustettiin kahdella ovela, joiden väliin muodostui kapea tuulikaappi. Uloin ovi varustettiin lukolla. Kuopan ovelle johti rantarinteeseen kaivettu kulkuväylä. Uusi lautainen ilmahormi nousi läpi juuri valmistuneen kellarin huopaisen vesikatteen. Perunakellariin laskeutuminen tikapuita pitkin jäi historiaan.

Vesipumppu jyttytti paikallaan kuopassa imien vettä rinteeseen juurella olevasta lähteestä ja työnsi sen eteenpäin kohti tuvassa olevaa vesikorvaa. Tuota vesiputkikaivantoa teki **Veikko** lapiotyönä tullessani ”suntikselle” aliupseerikoulusta ja tarjosin apuani hänelle, mutta ei hyväksynyt tarjoustani sanomalla: *”Elä tule sotkemaan tänne ihteet, kyllä minä suan tämän kaevettua!”*

Saunavesikin saatiin tuota linjaa pitkin, jolloin tuvassa olevaan vesihanaan yhdistettiin tarpeenmukainen vesiletku. **Aune** toimi veden vastaanottajana saunalla ja saatuaan tarpeellisen määrän, huiskutti Veikolle merkiksi. Hän seurasi ”tiimityötä” tuvan ikkunasta katsellen.

”Nyt ves riittääh!”

”Laetan hanan kiinni!”

Lähteelle johtava polku ohitti kuopan, edeten sen jälkeen Sahin aidanviertä alas salmen rannalla olevalle lähteelle, jonka ohitse raja-aita ulottui jonkin matkaa salmelle. ”Juotteella” esitettiin lehmien pääsy naapurin puolelle. Tuo juote toimi hyvin – en muista yhtään tapausta, että naapurimme Sahin lehmät olisivat tulleet ”murkinalle” Ristilän puolelle!

*”Elä tule
sotkemaan
tänne ihteet,
kyllä minä
suan tämän
kaevettua!”*

ELÄMÄÄ RISTILÄSSÄ

Ulkoeteisen isäni **Veikko** rakensi 1950-luvun alussa varustettuna yhdellä ikkunalla, jossa oli kaksiruutuiset pokat. Verantaan tuli myös lypsäjän navettavaatteiden säilytyspaikka. Navetan tuoksu lehati ulko-oven avauksessa, mistä **Aune** sai huomautuksen.

”Se on rehellistä lehmän paskan hajua, eij sen kummempoo!”, vastasi hän, mutta kuitenkin navettavaatteiden säilytyspaikka muuttui navetan yhteyteen heinälatoon.

Tupa oli elämän keskipiste. Lämpöä antavan uunin päällä kuivattiin kastuneita työvaatteita ja siellä oli paikka Veikon tupakkarasioille. Leivinuunissa paistui kuusi leipää kerralla.

”Tämä uun ee polta leepiä, sillä heetin karkeeta suoloo arinamuuraukseh alle enneh sen muurausta !”

Halkolaatikko kökötti uunin kyljessä oikealla tupaan astuttaessa. Vasemmalla oli vaatenaulakko ja pitkä istuinpenkki ennen ruokapöytää, jonka molemmin puolin oli myös penkit. Pöydän puoleisella seinällä oli radiohylly. ”Telefunken” -radion Aune kävi ostamassa Varkaudesta jatkosodan alussa.

”Yritettii olla silloh mualiman mänössä mukana, mutta ropakantooan ratiostakiih vua tulj. Ryssän Tiltu paasas aena sitä, että ovat aeheottanneet vastapuolelle korvooattomia tappijoeta. Eepä taetas meekäläesiä monta ennee porskutella, jos julistukset olisivat pitäneet paekkasah.”

Salmen puoleisella uuninsivulla ”tökötti” puulämmitteinen hella, jonka valurautaisessa tasossa oli kaksi reikää keittoastioille. Reikien kokoa pystyi muuttamaan rautaisten renkien avulla. Tupaan antoi valoa kaksi ikkunaa, joista toinen tarjosi näkymän Liimattalan salmelle, Korholan suolle ja Sivulan haan rantaan. Päädyssä oleva ikkunasta sai ihailla näkymää Korholan sillalle, **Röntysen Albertin** huussille ja Petin mäelle Herrantielle.

Paperisia ikkunoiden pimennysverhoja kiersi tarkastamassa **Virran Veikko**. Ulos ei sisällä oleva valo saanut näkyä. Tuo oli varotoimenpide, jolla estettiin pienenkin kylätaajaman valojen aiheuttama kajastus. Illalla kuului vihlova ilmahälytyssirenin ääni. Aune tuli kiireellä tupaan:

”Nuapurit juoksoo jo lakanat korvissa mehtää! Entäs myö? Myö ej lähetä mökistä mihinkääh, eehän ryssä tänne pommijaa puota – mittee tänne korpeeh, Jyväskylä sillä on kohteena!”

Sähkö puuttui. Öljylamppu riippui tuvan katosta ja se antoi valoa sen verran, että pystyi toimimaan tuvassa. Lamppuöljyä sai kansanhuollon antamalla luvalla määrätyn määrän kuukaudessa henkeä kohti pimeänä vuoden aikana. Polttoaine ei aina riittänyt ja siksi joutui keksimään korvaavia valon lähteitä. Iso lanttu halkaisiin ja palat raaputettiin veitsellä koveraksi, mistä saatiin herkullista jältettä. Noin tehty kuppi täytettiin sulalla rasvalla. Lampun sydämeksi asennettiin patkä Aunen kehräämää villalankaa.

Oman tilansa vei Aunen ylpeyden aihe - Singer ompelukone, jonka Veikko oli kantanut selässään Kinnulasta Syväjärven rannalta Matti Linsbergiin, jossa nuorella parilla oli koti yhteisen elämänsä alkuvuosina. Taakan kantomatkaa oli noin kuusi kilometriä pitkin Herrantietä.

”Isäsj olj silloh voemissaah ja jakso mitä vua - mutta sehän olj sitä nuoruuta.”

Salmelle näköyhteyden antavan ikkunan edessä oleva matala pöytä toimi työtasona, jolle levitetyn pyyhkeen päälle Aune asetti pesuvadissa tiskatut astiat kuivumaan. Hellan vieressä loikoili vesikorvo puisella jakkaralla, johon vesi kannettiin sangoilla rantarinteen juurella olevasta lähteestä ja talvella keskelle salmea jäähän tehdystä avannosta.

Komeroita oli vain perinteinen astiakaappi. Viisikymmenluvun alussa tehty remontti toi komeroita lisää. **Postarin Niku** teki astia- ja kuivauskaapit ja ruostumattomalla sileällä pellillä päällystetyn tiskipöydän, jonka paikka oli vastapäätä puuhellaa.

Syntyi myös vapaasti seisova vaatekomero ripustintangolla ja ylähyllyllä. Komeron paikka oli vaatenaulakon vierellä. Uudessa säilytyspaikassa oli vain ”simsetti-vaatteita” ja hyvin ne sinne mahtuivat.

Remontti poiki myös tiilikatteen, (sementtitiilet löivät Veikot Latsinmäen notkossa olleessa Virran Veikon sementtivalimossa). Ulkovuori sai peiterimasauma-

laudoituksen hirsisten julkisivujen katteeksi. Tuvan uunin jälleenmuurasi taidokkaasti **Tauno Häyrinen** poltetuista punatiilistä tehden puhtaaksi muurausta.

Vanhat kolmeen ruutuun jaetut perinteiset kaksilasisten ikkunoiden sisäpokat poistettiin yleensä keväällä ja asetettiin takaisin syksyllä. Ulkopoka toimi tuuletusikkunana kesän ajan. Syksyllä Aune asetti lasien välitilaan jäkälää kosteuden kerääjäksi ja myös puoliksi avattuja tulitikkurasioita, joissa oleva rikki hoiti samaa tehtävää. Pokien saumat tiivistettiin huoneen puolelta valkoisella liimapaperilla.

Vanhojen ikkunoiden tilalle tuli uudenmalliset yksipeiliset tuplaikkunat, joita ei enää puoliksi purettu kesän ajaksi. Ilmastointi pokien välissä toimi hyvin uloimpaan alapokaan jo tehtaalla tehtyjen pienten reikien avulla ja tuuletusikkunan molemmat pokat oli saranoitu sellaiseksi, että ne pystyi kytkemään hakasella toisiinsa aukipidon ajaksi.

Huoneen puoleiset hirsipinnat levytettiin huokoisella kuitulevyllä (Haltex), joka asennettiin myös sisäkattoihin pienempinä levyinä. Levypinnat maalattiin ”maalarin valkoiseksi”. Kamarin seinät saivat kuviolliset tapetit ja muurattiin peltipintainen pyöreä pönttöuuni vanhan tiilisen ja valkoiseksi kalkitun roiskerappauspintaisen uunin tilalle. Tuvan puulattia uusittiin ja kamarin vanha lattia sai kovalevyypintauksen ja maalattiin rusehtavaksi. Aunen talvi-iltoina kangaspuilla kutomat värikkäät riepumatot saivat kunniapaikan kamarin lattialla.

Ruskeaksi petsattu kaksiovinen puinen lipasto kuului kamarin kalustukseen, mikä sisälsi kaksi hyllyä, joilla tallennettiin liinavaatteita. Ne oli Aune ensin

Syksyllä Aune asetti lasien välitilaan jäkälää kosteuden kerääjäksi ja myös puoliksi avattuja tulitikkurasioita, joissa oleva rikki hoiti samaa tehtävää.

mankeloinut ja laittanut siistille rullille. Omakäyttöiset lakanat olivat omalla paikallaan hyllyllä ja myös vieraskäyttöön varatut pitsireunaiset lakanat ja -tyynynpäälliset.

Lipaston toinen lukollinen laatikko oli Veikon käytössä sisältäen: Mustepullon, mustekynän, imupaperia, lyijykyniä, kosmuskynän, musta täytemustekynä pienessä rasiassa, Veikon kalvosinnapit, kravatinpidike ja erilaisia papereita. Toisen laatikon sisältö pysyi arvoituksena, sillä siihen ei ollut avainta saatavissa.

Päätyseinän vierellä loikoi hetekasänky, kirjoituspöytä ja kaksi tuolia olivat salmelle näköyhteyden antavan ikkunan edessä, sekä matala kaksihyllyinen ruskea kirjahylly tuvan vastaisen seinän juurella pönttöuunin ja ikkunaseinän välillä. Kirjahylly oli varustettu sivuun vedettävillä suojalaseilla. Päätyseinällä riippui pieni taulu, jossa oli teksti: ***Oma Koti Kullan kallis.***

Kafferi oli vintille nousevan portaikon vieressä ja osittaen sen alla, mikä toimi viileänä kaappina. Raakalautahyllyille nostettiin sellaisia ruokatarvikkeita, joita käytettäisiin lähiaikoina. Talvella oli liikkakin viileyttä lähellä ikkunaa. Makunautintooni on tallentunut ”jäänne” tuolta ajalta. Puolukkavispiurolautasen asetan yhä muutamiksi tunneiksi jääkaappiin ja jopa yöksi ennen herkutteluhetkeä.

*Puolukkavispiurolautasen asetan yhä
muutamiksi tunneiksi jääkaappiin ja
jopa yöksi ennen herkutteluhetkeä.*

LAMMASSAARI

Lampaita pidettiin villan ja herkullisen lihan saamiseksi vielä sodan jälkeisinä vuosina. Lampaita pidettiin myös pienemmissä taloissa. Tarve oli suuremmalle laidunmaalle. Rautalammilla löytyi tarpeita vastaava laidunmaa. Lampaat veneeseen ja keula kohti Konnevetttä ja siellä olevaa Vilosen saarta, jonka ”Yhteislaidun” oli vuokrannut kesäksi lampaiden ”laiduntamiseen”.

Kesän kuluessa tuli keskusteluja lampaiden villiintymisestä saarella vapaana ollessaan. Tuo asia tuli eteen heti ensimmäisenä päivänä, kun yritimme saada lampaita kiinni syksyllä. Ei onnistunut!

”Täytyykö niitä ampua?”

*”Ei sitä tehäh niille, kysytään ensih **Korhoseh Taanoo** juoksemaah lampaeta kiinnih!”* totesi isäni Veikko.

”Sittenpääh nähäh onnistuuko?”

Tauno oli tuolloin - noin neljän minuutin kilpajuoksija 1500 metrillä. Hän oli sopiva lampaiden kiinniottaja. Tauno suostui tehtävään. Palasimme saareen ja Tauno aloitti lampaiden jahtaamisen.

Alussa vauhti oli kova, mutta aika pian vauhti hiljeni. Lampaiden kaulaan oli asetettu panta, johon oli kirjoitettu omistajan nimi. Lampaamme valikoitui vähitellen suuresta laumasta. Lastasimme lampaamme veneeseen ja niin lähdimme soustaen kotia kohti täydellä lammaskuormalla.

*”Kysytään ensih **Korhoseh Taanoo** juoksemaah lampaeta kiinnih!”*

PUKKIHARJUN KOULUTYÖMAALLA

Maaialmalta kuuluu kummia. Ranskalaiset ovat hävinneet sotansa Indokiinassa Vietkong-sissejä vastaan. Mambo Italiano, Täysikuu ja Kultaiset korvarenkaat soivat kaihoisasti Lehtosen kahvilassa ja tietenkin lauantai-iltaisain seurojentalolla, jonne me nuorukaiset riennämme posket ”hehkuen”.

Olin jäänyt työttömäksi ja sain sen perusteella uudeksi työkohteekseni Pukkiharjun koulutyömaan, joka on noin kilometrin päässä Pukkiharjulta. Työmaa työllistää noin 15 miestä, muutamia hevosmiehiä ja kunnan kuorma-auton, jolla riittää tehtävää soranajossa. Betoniset kaivonrenkaat haetaan **Veikko Virran** Latsinmäen notkossa olevalta sementtivalimolta.

Työmaa oli käynnistynyt jo syksyllä. Rakennustontti puustoineen oli raivattu ja koulurakennuksen peruskaivannon kaivutyöt ovat alussa, kun aloitan työni työnjohtaja **Lauri Häyri-**sen johdolla

”Tule tänne kopille, nii annan sulle työkaluja. Tässäpä on ”kynä” (kynäksi sanottiin rautakankea), jolla voet kirjottoo ja lapio. Piä huel vehkeestäs!”

Nyt oli 17-vuotias nuorukainen työhön valmis.

Hevosvetoiset reet toimivat kalustona ylimääräisten maa-massojen poissiirrosta rakennettavan koulurakennuksen kohdalta. Jäisen maan lohkomme penkasta rautakankien ja hakukujen avulla.

Lounastauon pituus on vain puoli tuntia. Kynsitulilla istuen nautimme repuissamme tuomia lounaseväitä. Puutikkujen avulla sulattemme voileipiä nuotion hehkussa ja lämmitämme siinä maitopullojamme. Hyvälle ne sitten maistuvatkin.

Huomenna tulee ”laturi” työmaalle. Tieto on tervetullut, sillä se tietää irtomaita lapioijille. Kuulemme laturin käyttävän ”kloraatti” nimistä ryynimäistä uutta räjähdysainetta, jonka

*”Piä huel
vehkeestäs!”*

avulla tiiviit ja jäätyneet maakerrokset saadaan löysemmiksi. Kaivamme valmiiksi pitkiä latausonkaloita kaivannonpenkkaan - kyllähän siitä kami irtoot!

Kloraattijauhe ei ollut räjähdysainetta ennen kuin siihen lisättiin määrättyä öljyä. Seos oli herkkää räjähtämään pienestäkin kipinästä tai tärinästä. Öljynlisäys tapahtui vain hetki ennen aineen käyttöä.

*”Villapaeta
on talon
puolesta,
vaekka lepo
eeij mäökkääh
hukkaa
nuorissa
miehissä!”*

Laturin kloraattilaatikko räjähtikin työmaallamme, ilman suurempia vahinkoja. Myöhemmin kloraatin käyttäminen räjähdysaineena kiellettiin noiden ominaisuuksien vuoksi. Valoisien päivien lyhetessä kyselimme apuvalaistusta työmaalle. Pettyneenä kuuntelimme työmaalle käymään tulleen kunnanrakennusmestari **Jäntin** ilmoitusta, että työaika lyhennetään yksi tunti päivässä ja tarvittaessa kaksikin, sillä valaistusta ei tässä vaiheessa pystytä järjestämään.

Ylimääräisillä maamassoilla tasattiin myös tulevaa koulun piha-alueetta ja kaivettiin lapioidella selkää pihan kuivatamiseksi. Apuvalaistuksen puuttuessa tahtoi pimeys haitata, vaikka eihän työmme kellosepän työtä ollut. Piha-alueella työskentelevään ryhmään kuului ”luikkari”. Hänellä oli usein ”veitikka silmäkulmassaan”. Eräänä pimeänä aamuna olimme ojan kaivussa metsänreunassa, kun kuulimme Laurin kutsuvan **Alpoa**.

”Ollaa hiljoo, löötäneekö minut?”

Ei varmaan olisi löytänytkään, ellei hän olisi alkanut ”hittämään” kesken pimeän hiljaisuuden.

Kovalevystä rakennettu ”koppi” toimi **Jussin** ohjaaman kuorma-auton lavalla suojana matkustaville miehille. Hän kerää aamuisin kyytiinsä kirkonkylästä ja Herrantien varrelta koulutyömaalle työhön menijät. Auton apumiehenä toimi **Pentti**. Hänet tunnettiin ahkerana työntekijänä. Olin lapiomiehenä hakiessamme täytesoraa viemärikaivannolle Liimattalan

soramontusta. Jussi peruutti autonlavan kiinni sorapenkkaan, jolloin soran luonti oli helpompaa alempana olevalle autonlavalle.

”Siitä vuah poojat”, ilmoitti Jussi.

Silloin näin Pentin lapioivan kuorman täyteen kerralla, selkää välillä oikaisematta ja siihen ei jokainen pystynytäkään.

Pakkasrajaa ei tunnettu. *”Villapaeta on talon puolesta, vaekka lepo eej mäökkäh hukkaa nuorissa miehissä!”* huomautti Lauri meille, jotka olimme unohtuneet kuuntelemaan aina sanavalmiin Alpon tarinoita.

Optimistisella luonteella ja huumorin sävyttämän rehdin käytöksensä avulla Lauri johti työmaataan persoonallisella tavalla.

Pukkiharjun koulu kuvattuna ”tiensä” päässä.

TUULAALLA LIIMATTALAN SALMESSA

Pestuumarkkinoilla esiintyy ”surmanajaja”, joka ajaa pystysuorilla suuren ”tynnörin” seinillä. Kädetön **Alfansson** heittää tikareita varpaillaan noin viiden metrin päässä seisovan naisen avattujen käsivarsien ja jalkojen väliin. Liimattalan salmeen kokoontuvat sorsat jo muuttoparviksi. Tervattu vanha veneemme loikoo käyrän rantakoivun katveessa - puisen laiturin kainalossa - odottaen käyttäjänsä.

Isäni ajaa pihaan polkupyörällä. Kysyn, ”*mikä häkkyrä si-
nalla on?*”

*”Tarkkaile
uppopuita,
joihih
lähhesyyvessä
haavet
viihtyy!”*

*”Hain seppä **Mårdilta** tämän ”kouran” tuulastusta varten!”*

*”Tämä koora asennettaah venneeh kokkaan, siiheh lavotaah
tervaspuita nuotioks, jonka valossa näköö pyyteeh kalat atrae-
mella pimmeenä iltana!”*

Innostun kuulemastani.

*”Täätty ensih särkee saanan taakse varrooman tervaskannot
ja istuttoo atraameeh pitkänsutjakka vars, jolla yletämme pyytä-
määh kalat rantaveessä. Tuulella kalat eevät rantaavu!”*

*”Oo tarkkana ertyisesti ahventa pyytäessä. Silloh on atrae-
meh terän oltava kalan pittuussuuntasesti lyönthetkellä, sillä
ahven ehtii ennen atraameh osumista pyörähtöö ja tuolloh at-
rain ossuu kallaan poekkisuuntasesti. Muita kaloja voet pistöö
poekkisuunnassa, mutta atraameh kären on oltava lähellä veen
pintoo ennen sitä. Tarkkaile uppopuita, joihih lähhesyyvessä
haavet viihtyy!”*

Sivulan haan savipohjainen ja lumpeita kasvava matalaveti-
nen ranta on edessämme. Nuotio räätisee veneen kokkaan asen-
netussa kourassa, levittäen ympärilleen tervaspuista lähtevän
voimakkaan savun hajun.

Atrainmies seisoo veneen kokassa valmiina iskemään atraimellaan silmänräpäyksessä saaliiseen, kun se ilmaantuu nuotion valaisemalle alueelle.

”Piä perreeh ja työnte!” kuuluu ohje veneen kokasta.

Airolla salmenpohjasta hitaasti työntäen veneemme etenee alle metrin syvyisessä rantavedessä, jännityksen ollessa ”käsin kosketeltavissa”.

Liimattalan salmen Sahin kivikoiden kohdalla vaihdamme paikkoja veneessä ja minä olen nyt valmis saalistamaan atraimen avulla. Nuotion savu haittaa näkyvyyttä veteen. Sihisten järveen putoavat kekäleet tuovat aavemaista tunnelmaa, muutoin ympärillämme olevaan säkkipimeään iltaan.

”Eläkäh lyö kivviih!”

Onnistun saamaan muutamia pienehköjä kaloja ja - tunnen mielihyvää uudesta kokemuksestani.

*”Piä perreeh
ja työnte!”*

YLEISLAKKO

Radiosta kuului Kekkonen, Kekkonen, Kekkonen, Facerholm, Fagerholm, Fagerholm! Tuo sanonta kuului radiosta kevättalvella 1956. Maaliskuun ensimmäisenä päivänä alkoi yleislakko ja presidentiksi tuli **Urho Kekkonen**. Maamme pysähtyi kokonaan toisen kerran historiassamme. Ensimmäinen kerta oli viimevuosisadan alussa ollut suurlakko.

Olin työssä Rautalammin Metsänhoitoyhdistyksessä ja työtyöpaikkani oli kirkonkylän kansakoulun läheisellä pellolla. Työnäni oli asentaa kaksi metriä pitkät ohuehkot koivupropsit ”ristikkokasaan” kuivamaan. Kunnan ainoa kuorma-auto ajoi koivupropseja työmaalleni Hankamäen tien varrelta. Jonne ne oli ajettu kunnan metsästä ja pinottu odottamaan kuljetusta kirkonkylään.

Isäni kuuli suuren uutisen aamulla radiosta ja lähti aamupalan jälkeen kirkonkylälle. Antoi kuitenkin ensi kommenttinsa tapahtuneesta: *”Mänipä tiukaks asiat, kuh lakko tulj!”*

Ajattelin kuitenkin työmaatani, että jospa käyn katsomassa tilannetta kansakoululla, joka oli työmaana.

”Jos siellä ollaan töissä, niin sitten olen minäkin” - ajattelin. Lakko tuntui käsittämättömältä – KOKO MAA pysähtynyt? *”Käyn katsomassa tilannetta”* – ilmoitin äidilleni ja lähdin pyöräillen kohti työmaatani.

Ajoin Koulutietä vähän matkaa, kun eteeni astui tukeva mies ja nosti kätensä pysähtymismerkiksi.

”Keneh poeka oot?” hän kysyi minulta.

”Halttusen Veikon poika ja tarkotuksen on männäh tuonne pellolle työmuallen!”

”Mitä sinä siellä tiet?”

”Laon koevuprosia ristikkoon kuivamaan tuolla pellolla!”

”Vae itestäs oot! Tekis miel luvatah, mutta mää tämän kerrah kottiis - niih on paremp! Aeka on hirveeh! Eevät tie tötä tuolla koulutyömuallakaah - eevät tietysti muuallakkaah – suattaa tuullah pitkä seesaus!

PALSTAN TEKO

”Ota liiteristä työkalut”, sanoi isäni minulle lupautuen opastamaan niiden kunnostuksessa. Puupäinen ”Juho” halkosaha pyörän takatelineelle ja myös vahvempiteräinen kirves puiden halkaisua varten. Puiden karsintaa varten ”sutjakkaampiteräinen” kirves. Sahan varateriksi mukaan muutama sahanterä, jotka riippuivat kieppinä repustani. Äitini on tehnyt runsaan määrän voileipiä, keittänyt termospullon täyteen kahvia ja asettanut maitopullon reppuuni.

Lähden työmatkalle polkupyörällä kohti kirkonkylää ja sen ohi kohti Talliniemeä. Luonnonkauniille paikalle rakennettiin Rautalammin ensimmäinen kirkko 1600-luvulla. Kirkon paikka oli hyvin valittu silloista asutusta ajatellen. Vesistöjäme pitkin raivaajasukupolvien vakaat ihmiset saapuivat sinne saamaan myös hengenravintoa.

Vankkaa ja tiheää koivikkoa kasvava vanha kirkon tontti ”putsataan halkosavotalla”. Metsäteknikko **Veikko Keinänen** on odottamassa sivutien varressa. Hetken kuluttua on koko porukka koossa, kun **Röntysen** veljekset **Olli** ja **Matti** saapuvat.

Suksia ei tarvittu 1953 talvena metsässä kulkiessa. Lunta ei ollut kuin puolisääreen ja se helpotti kulkua. Veikko oli suorittanut palstojemme leimauksen jo aiemmin. Minä sain ensimmäisen ja samalla viimeisen oman palstan.

”Ritolaksi puun juurelta sen kaatovaiheessa”, opastaa metsänhoidonneuvoja Veikko Keinänen.

”Pidetään vain loppumittaus. Saatte ”kottia” tarvittaessa palstan tekoaikana. Sopinee tuo järjestely? Työniloa”!

Vaikealta tuntuu saada ”motti” kasaan ja puut tahtovat jäädä alussa ”naakeliin”. ”Palstanaapurit” antavat minulle hyviä neuvoja ja isäni iltaisin. Muutamien päivien ”ähellyksen” jälkeen homma alkaa kuitenkin luistaa jo paremmin. Täytyy oppia myös arvioimaan ajouran sijainti ja tehdä halkopinot sen

”Ritolaksi
puun
juurelta
sen kaato-
vaiheessa.”

varteen. Myöhemmin tuntio **Antti Jänntti** ajoi hevosellaan halkomme kirkon vierustalle lämmitykseen käytettäväksi.

En ymmärtänyt silloin, enkä vielääkään, että miksi poltettavaksi tarkoitetun halon mitan oli oltava niin tarkasti metrin mittainen? Osuuskaupasta löytyy ensimmäiset ”timanttisahanterät”, joita ei tarvitse teroittaa. Kuulemme juttuja moottorisahoista, jotka ovat niin painavia, että metsurilla täytyy olla ahkio apuna sahaa metsässä siirrettäessä? Ei kuulostanut hyvälle.

Palstat tehtiin neljässä viikossa. Mittauksessa Veikko heitti oksan palan mittamansa pinon päälle. *”Noin paljon pinoja - lienetkö kaikki itse tehnyt?”*

Johon vastasin mielelläni - *”minähän ne!”*

”Noin paljon pinoja - lienetkö kaikki itse tehnyt?”

"VIHOVIIMENEH PYÖRÄMATKA"

Ennen armeijaan menoa olin vuonna 1954 työssä Rautalammin Metsänhoitoyhdistyksellä. Allekirjoittanut ja sotaorvot veljekset **Olli Röntynen** ja **Matti** olimme vesurilla risusavotassa Törmälän lähellä. Minulle tuli polkupyörällä työpaikkaamme matkaa Ristilästä noin seitsemän kilometriä.

Röntynen veljekset ajoivat Jaava moottoripyörällään työmatkansa nopeasti ja turvallisesti. He kertoivat säästäneensä moottoripyörän hinnan pihistämällä kaikesta usean vuoden aikana. Ollessani tulossa työmaallemme, jo likellä sitä, pokshti pyörästäni takarengas rikki. Kannoin pyöräni työmaan ääreen, aikoen korjata kumin viipymättä. Eipä onnistunut, kun ei löytynyt pyöränkumin paikkaustarpeita. Ajattelin, että veljeksillä on niitä moottoripyöränsä mukana, mutta eipä ollut heilläkään! Mikä neuvoksi?

"Minulta männöö liki tunt kuh kään kirkonlältä hakemassa paekkaastarvikkeeta!" ilmoitti Olli.

"Jospa otan polkupyörän hartioilleni ja istun kyytiis", ilmoitan rohkean ajatukseni Ollille.

"Jaksatko pittee paekallaah, koko pitkäh matkah?" vastaa hän epäluuloisena rohkeasta suunnitelmastani. Vielä hetken pohdituamme tilannetta, ilmoittaa Olli hyväksyvänsä ehdotukseni.

"Toivottavasti Kuopio - Jyväskylä valtatiellä ei ole muuta liikennettä ajaessamme polkupyörä olkapäillä!"

"Yksi polkupyöräilijä tuli vastaan, joka seurasi ajoamme vielä ohitettuaankin meidät ja meinaten ajaa moisesta ihmeestä metsään!"

Olli malttoi ajaa "hissukseen" turvallisesti. Pääsimme kotiin Ristilään ehjin nahoin, asetin heti polkupyöräni työkalulokeroon pyöränkumin paikkaustarvikkeita. *"Etteeh vihoviimeneh konsti tulis enneeh etteeni!"*

*"Jospa
otan
polku-
pyörän
hartioilleni
ja istun
kyytiis"*

RAUTALAMMIN URHEILUKENTÄN HISTORIAA

Rautalammin urheilukentän paikka on lähellä kylän keskustaa. Kenttää rajoittaa pohjoisessa päässä Satakielistentie ja itäpäässä Maukolantie. Lännessä kököttää Turkkilan vuori. Kentän eteläreunalla oli Seurantalo ja pohjoispuolella oli Torvisen tontti. Kentän perustustyöt alkoivat vuoden 1930 keväällä. Tulevan kentän paikalta purettiin Satakielistien pienin hirsimökki Riemulan tupa, joka oli kunnan omistuksessa. Mökissä asui veljekset **Riemu**, **Ilo** ja **Verraton**.

Ensimmäiseksi kentälle tasattiin kapea 300 metrin juoksu-ura. Urheilukentän paikalla olevalle routimattomalle maapohjalle oli hyvä perustaa. Paikalliset urheiluseurat toimivat virikkeitä antaen. Rautalammin Urheilijat ja Rautalammin Reipas järjestivät yleisurheilukilpailuja, pallopelejä, juhlia ja puulaakikilpailuja vielä keskeneräisellä kentällä. Toiminta oli vilkkainta 1940- ja 50 -luvulla.

Osanotto oli runsasta. Piirikunnalliset kilpailut vetivät paikalle myös urheilijoita naapuripitäjistä. Myönteinen motivaatio erilaisiin toimintoihin tasoitti vallitsevia puutteita. Rautalammin urheilulautakunta päätti parantaa urheilukentän olosuhteita. Helsingiläinen diplomi-insinööri **H. Valjakka** sai tehtäväksi laatia asiantuntijalausannon. Hän esitti kunnostussuunnitelman 10.11.1950. Hän totesi kentän paikan olevan erinomaisen, mutta kentän olevan ”onnellisesti keskeneräinen!”

Alue oli vain tasoitettu, eikä radoissa tai suorituspaikoissa ollut pintakerroksia. Suorituspaikoista hän esitti työpiirustukset vasta vuonna 1953. Juoksuradan pituus 300 metriä ja kaarresäteeksi 25 metriä. Pikajuoksuratoja olisi kuusi ja kiertäviä neljä kappaletta. Eri urheilulajien suorituspaikat olisivat kentän länsipäässä.

Keskikenttä täytyy tasata nykyiseen korkeuteen ja juoksuradan sisäreuna 10 cm ja ulkoreuna 5 cm keskikenttää alemmas. Suorituspaikat tehtiin 5 cm alemmas keskikentän lopullista pintaa. Juoksuratojen päällysteeksi levitettiin 0–6 mm kuonamursketta ja sidemaata. Katsomoa ei kentällä ole, paitsi länsipuolella oleva loiva kallio. Seurantalo kentän äärellä oli aikansa monitoimitalo. Toiminta hiipui 1970-luvulla ja kunta möi kiinteistön liikemies **Seppo Noroselle**. Talo muutettiin teollisuustiloiksi ja toiminta jatkui uusin nuotein Sepon vetämänä. Tulipalo tuhosi rakennuksen 1982.

Lähtöteline oli tuntematon väline. Juoksun lähtökuopat juoksuratojen itäpäässä ovat myöhemmin jääneet maamassojen alle. Ruotsalaisviestin vauhdikas eteneminen 300 metrin juoksuradalla syytti aina yleisön. Ajanotto ei ollut ainakaan tiuk-

Rautalammin urheilukenttä kuvattuna 2021.

kapipoista meidän kuumasarjalaisten juostessa 60 metrin pyrähdyksemme. **Matti Röntynen** voitti aina ajanotossa käytetystä herätyskellosta huolimatta.

Konstaapeli **Onni Helin** juoksi vuonna 1952 piirikunnallisissa kilpailuissa 100 metriä avojaloin ja voitti. Osuusliike Kansanvoiman myymälänhoitaja **Lauri Maukonen** oli kova kilpakumppani Helinille. Laurin paras aika 100 metrin matkalla oli 11.10. Helin menestyi hyvin myös piirikunnallisissa kilpailuissa 800 metrin matkalla. Omatoimisesti harjoitelleen **Tauno Korhosen** näyttävä juoksutyö siivitti hänet hyviin tuloksiin 1 500 metrin juoksuissa. ”*Kiri Taano, veä!, veä!*” Hänen voittoaikansa olivat usein likellä neljän minuutin haamurajaa.

Kouluajan jälkeen seurasimme kentällä, kun **Toivo Tick** ja Onni Helin harjoittelivat kuulantyöntöä ja kiekonheittoa. Välineet saivat kyytiä paikkakunnan mörssäreiden käsittelyssä. Helin harjoitteli jälkihypyteknikkaa, jossa työntävä saattaa kuulaa mahdollisimman pitkälle ja samalla takana oleva tukijalka syöksähtää eteen. Työntäjän rintamasuunta kääntyy äkisti 180 astetta. Kuulakaaret voivat pidentyä jopa kaksi metriä. Hänen pisimmät pukkauksensa kantoivat yli 16 metriä ja kiekko kaarsi lepattaen likelle 50 metriä.

”Kuula putos sormilta kämmenelle niih ee oekeeh lähtennäh”, kommentoi Toivo Tick harjoittelun lomassa. Hän keräsi voimia Herrantien tietyömaalla vuonna 1952 työntämällä kivenjärkäleitä rantapenkkaan Katiskaniemen kallioleikkauksella. Kuntosalista ei osattu silloin edes haaveilla.

Korkeushyppypaikan pehmike oli matala kasa sahanpurua, joka ei ollut riittävä ainakaan sisäjalan hyppytekniikkaa harjoitteleville. Tuolloin mätkähti hyppääjä usein kyljelleen ja joutui haukkomaan henkeä palautuakseen. Saksitekniikalla hyppättiin yleisesti. Rautalammilla paras tyylin taitaja oli **Olli Halinen** yli 180 cm tuloksilla. Keskikoulun matematiikan opettajamme **Eemil Ijäs** opasti meitä oppilaita pesäpallon saloihin urheilukentällä keväällä 1951. Kun nopeakinttuinen leipurin poika **Sakari Jalkanen** juoksi kotipesälle niin kannustus oli kova. *”Kiri Saku - kiri, kiri!”*

Paikalliset kauppaliikkeet ja yritykset järjestivät puulaakikilpailuja jo vanhan kentän aikana. Erikoisimpia olivat 60 metrin pussijuoksu, köyden veto sekä tarjoilijan juoksu, jossa juoksija kantoi kahta täytä vesilasia tarjottimella.

Kansanvoiman joukkue oli voitokas. Juoksuaika ja se, että vesi ei karannut laeista oli ratkaiseva. Kyykän toivat paikkakunnalle karjalaiset. Heillä oli työtä yli tarpeen, kun he rakensivat uudistilojaan. Harrastuksiin ei riittänyt aikaa.

”Savolaiset lienevät pelanneet pesäpalloa iät ja ajat”, tuumaili karjalainen autoilija **Pauli Jaamalainen**.

Varkauden Tarmosta osallistui ryhmä seiväshyppääjiä avajaiskilpailuihin vuonna 1953. Rima pysyi paikoillaan liki neljän metrin korkeudella. Saman seuran edustaja **Väinö Jyrkinen** voitti 110 metrin aitajuoksun.

*”Nuorten 60 metrin juoksun voitti Suomenjoen Vasamasta **Erkki Huttunen** ja minä sain pronssia”*, muisteli kaihoisasti huonekalutehtailija Seppo Noronen.

Hän kertoi olleensa kiekkoipoikana kentällä ja haki Onni Helinin *”heittämiä kiekkoja hirveeh kaakoo liki 50 metrin pästä. ”Kommeeta olj kiekon pyörivä liito!”*

”Kilipaeluh män mönkää, kuh justiih enneh lähtökomentoo kuulin: Halinehah on alasti? Piällän olj tääsvalakee uusv verryttelypuku, joka näätti varmaah yöpaaajalta”, muisteli **Raimo Halinen**.

”Vielä kuusikymmen luvun alakupuolella juoksimme kentällä ja otettiin kierrosae-koja. Tulj juostua semmoneh aeka, että parempoo en ikinä myöhemmih suannavaekka kuinka yritin. Eepä enneeh semmosta tapahuh”, tuumaili rakennusmestari ja ravintoloitsija **Pentti Puranen**.

REMONTTI

”Vae oot Veekon poeka! Alotettaa rakentammaah tuolla rakennuksen vierustalla!”, ilmoittaa minulle etumies ja kirvesmies **Häyrysen Arvi**.

Isäni **Veikko** työskenteli koulutyömaalla neljän kirvesmiehen työkunnassa, jonka nokkamiehenä toimi Arvi Häyrinen. Valvojana toimi Rautalammin kunnan puolesta työnjohtaja **Lauri Häyrinen**.

Tehtäväni on tyhjentää vanha kaivo koulurakennuksen nurkalla. Kaivo oli täytynyt hiekalla.

”Kahteleh vehkeet tuolta kopista!” Työni loppuvaiheessa saan vedet niskaani katkenneesta syöksytorvesta, mutta en keskeytä samaani tehtävää! Ilmoittauduin Arville läpimärkänä seuraavaa tehtävää kysyen?

Sinnikkyyteni ei ollut jäänyt häneltä huomaamatta, sillä isäni Veikko sai Arvilta palautteen: *”Sinuh poojasta saattaa tulla rakentaja!”*. Arvi oli jo 70-vuotias kirvesmies ja vuosikymmenien kokemukset rakentamisessa, mutta edelleen hyvässä ”is-kukunnossa”.

Olimme Palvalahden koulun peruskorjaustyömaalla. ”Vihta Paavon” nimeä kantava koulu on perustettu vuonna 1927. Koulun tontti oli lohkaistu Järvelän tilan maista samana vuotena. Puurakenteisen koulun ”ulkovuoren peiterimasaumalimilaudoitus” uusittiin ja maalattiin entiseen väriinsä. Sisämaalaukset myös uusittiin. Luokkien seinien ”alahelmoihiin” tehtiin paneeleraus. Yläpohjan lämmön eristystä parannettiin lisäämällä sahajauhon päälle kerros hiilimurskaa. Lämmitystä hoitavat pönttöuunit uusittiin. Ulkorakennuksen sisustus ja vesikate myös uusittiin. Vanha puurakenteinen alapohja purettiin uuden kellaritilan kohdalta ja tehtiin tilalle betonilaatan varaan uusi lämpöeristetty puulattia.

Opettajille oli yksi kaksio. Luokkia oli kaksi ja muuhun käyttöön kaksi huonetta. Koululle rakennettiin oma keittiö. Kirjasto ja kerhohuone tulivat yläkertaan.

Yläpohjan kannattajapalkit olivat vuosien saatossa taipuneet puurakenteisessa koulurakennuksessa ja kantavissa palkkirakenteissa käytetyt pulttiliitokset löystyneet. Arvon työparina pidin ullakolla palkkien risteyksessä pulttinpäätä paikoillaan jakoavaimella, kun samaa pulttia kiristi Arvo alapuoella - oikaisten näin kattorakennetta tarvittavan määrän.

”Ota seoroovaan käsittelyyn pultti, jota koputan!”

Nuori naisopettaja oli tullut opettajaksi koululle. Hän oli kysynyt ensimmäisenä työpäivänään keittiössä **Helenalta**: *”Missä on opettajan WC?”,* kun huomasi käyttö-tarkoitukseen olevan vain huusin.

”Siihen tarkoitukseen on vain tuo käymälä!”

Toteutui pian sanonta: *”Hätä ei lue lakia”* ja niin sopeutui hän talon tavoille, tyytyen sen hetken palveluun.

Urakkaryhmäläiset olivat *”täysihoidossa”* läheisessä talossa. Päivittäen ruokailimme talon tuvassa pitkän pöydän ääressä ja nautimme erinomaisesta ruuasta kuunnellen vanhan isännän mielenkiintoisia tarinoita pitkän ja työntäyteisen elämänsä ajalta. Hän oli palvellut sotaväessä keisarinvallan aikaan *”Kuopion Tarkka-ampujapataljoonassa* ja tuo aika *”pursusi mielenkiintoisia muisteloita”,* joita entinen soturi kertoi - persoonallisella tavallaan.

Auton omistavia miehiä ei työmaalla ollut. Vain kunnanrakennusmestari **Jäntti** kävi työmaallamme autolla ja aina sanavalmis **Jussi** kunnan kuorma-autolla, tuodessaan rakennusmateriaalia työmaalle riuskan **Pentin** toimiessa auton apumiehenä. Lauri ajoi valvojan tehtävässä Jaava -moottoripyörällään ympäri pitäjää olevissa kunnan työkohteissa. Otti työviikon loputtua kyytiinsä Veikon - paluumatkalle Ristilään – Korholan sillan korvaan.

Käytössä olleet kattotiilet piti saada puhtaaksi ennen uudiskäyttöä. Toimin tehtävässä **Villen** työparina. Kerroin hänelle aikomuksestani lähteä käymään Helsingissä pari vuotta sitten avatun Linnanmäen huvipuistossa. Ville ei Linnanmäestä paljoa piitannut vaan tuumasi: *”Mää sinä poeka vua, minulla on tässä Linnanmäkkee ihah tarpeeks!”*

Iltapäivällä Ville keitti kahvit. *”On se **Hilario** kova mies, kun sae sen **Kuuselan Armin**”* – toteaa **Kauko!**

Ville miettii syytä moiseen menestykseen ja tuumaa: *”Sillä on olluh sellaset keenot, joesta myö ee osata - haaveillakkaah!”*

Työnjohtaja Lauri Häyrynen otti Veikon kyytiin paluumatkalle kirkonkylään työviikon loppuessa, joka päättyi lauantaina klo 14. Muut kirkonkylään menijät körttelimme linja- autossa työmatkamme. Taskuani lämmitti Arvin antama tilipussi.

POLAR HOTELLIN JA SUOMEN PANKIN TYÖMAALLA ROVANIEMELLÄ

Uudisrakennustyömaa oli ollut käynnissä jo useita viikkoja Rovaniemen keskustassa kesällä 1959. Perustuksien ja pohjakerroksen vaatimat maankaivutyöt oli suoritettu. Tulevaan rakennukseen tehdään hotellihuoneita kolmeen kerrokseen ja neljänteen hotelli-ravintola. Alakertaan tulee alkoholibaari narikoineen. Baarin ulkoseinään valettiin betoninen taideteos ”Poro jutaa”. Samalle tontille hotellin viereen rakennetaan yksikerroksinen rakennus Suomen Pankille.

Missä tapaan työmaan rakennusmestarin? Lähimmältä mieheltä saan vastauksen ja opastuksen kirvesmiestä jututtavan mestarin luokse! Lyhyen keskustelumme tuloksena kuulen: *”Tule aamulla kello seitsemän työmaalle, niin voit aloittaa työt! Minä olen rakennusmestari **Uolevi Salonen**.”*

Aamulla saan työparikseni nuoren miehen Tervolasta. Hän vaikuttaa topakalta nuorukaiselta ja lapio pysyy jämäkästi käsissä, kun tasoitamme perustusrakenteiden anturoiden pohjamaita.

”Tule tänne katsomaan!” Työkaverini lapio oli osunut kekäleisiin, joita näkyi useita. Kutsuimme mestarin paikalle ja hän totesi ehkä nuotion olevan kalastajan kauan sitten tekemä. Arkeologi kävi paikalla seuraavana päivänä ja hän arvioi nuotion iäksi noin 4 000 - 5 000 vuotta, jota päätelmää tuki nuotion paikka nykyiseen maanpintaan nähden, joka oli 4,5 metriä alempana. Kemijoen rantaan oli paikalta 150 metriä.

Työparini oli tervolalaisia ja kevään ylioppilas. Hän aikoi pyrkiä opiskelemaan yliopistoon filosofiaa. Koimme ”historiallisen” hetken, kun työmaan vastaava rakennusmestari tuli luoksemme ja kaivoi taskuaan ja sanoi: *”Katsokaapas pojat tätä!”*

Kädessä oli metallinen raha ja siinä teksti: ROM IMPERIUM. Raha oli löytynyt ennen sotia Oulussa. Rakennusmestari **Reino Keinänen** oli ollut työnjohtajana kaupungin teettämällä viemäröinti työmailla, jotka tehtiin silloin miestyövoiman avulla. Löytöpaikka oli viemärikaivannossa. Raha kilahti maata lapioivan miehen työkalun osuessa siihen. Löytö oli hyvin harvinainen ja raha oli ehkä pudonnut muinaiselta merimieheltä - hän oli seilannut etelässä, mutta tuo jäänee ikuisiksi arvoitukseksi.

Työmaalla ei ollut torninosturia. Yläkerrokseen nostettiin rakennustarvikkeet

pitkän tavaran hissillä, jota ohjattiin alhaalla olevalla vinssikoneella. Se oli lautapojan tehtäviä ja nostamista riitti. Betoniholvin muottityön aikana käytti lautapoika vinssiä melkein koko ajan. Hän nosti rakennustarviketaakkoja ylös kerrokseen urakoivien kirvesmiesten käyttöön.

Me nuoret miehet, rovaniemeläinen **Matti Ylitalo** ja allekirjoittanut, kannoimme olkapäittemme varassa suurimman osan betonilaatan kantavien palkkien raudoituksista. Pitkän tavaran hissi pysyi muussa käytössä. Kantaessa pidimme tyynyä, joka suojasi olkapään. Terästangot olivat eripituisia ja osan oli raudoittaja vääntänyt hyvän työkalun, vengin avulla mutkille insinöörin kuvien mukaisesti. Myös suorina kuuden metrin tankoina eri vahvuisia teräksiä meni kantavan laatan pitkiin kokoojapalkkeihin. Ylös nousten neljänteen kerrokseen rappuja pitkin taakkojen vieni otti tosi lujille, mutta onnistuimme tuossa tehtävässä.

Kaukaiset tapahtumat tulivat mieleen, kun sain puhelun rakennusmestari Matti Ylitalolta. Paljon on vettä virrannut Kemijoessa tapahtumien jälkeen. Torninosturit tulivat työmaille kuusikymmentäluvun alkuvuosina ja silloin jäi historiaan rankka rautapojan tehtävä.

"TEKU"

Olin päättänyt lähettää hakemukset Oulun teknilliseen kouluun vuoden 1960 keväällä. Kävin pääsykokeissa ja tulin hyväksytyksi aloittamaan opiskelun talonrakennuksen opintosuunnalla. Pyrin vaihtamaan opiskelupaikan Kuopion Tekuun ja aloittamaan opiskelun siellä. Asia järjestyi ja muutimme koko perhe Savon PIÄKAA-PUNKIIN. Asuntonamme oli lähellä koulua muutaman minuutin kävelymatkan päässä. **Sirkka**-vaimoni, haki töitä Kuopiosta, mutta ei täpännyt. Se toi ajatukset minun siirtymisestäni Oulun Tekuun. Sirkka palasi entiseen työpaikkaansa Rovaniemellä ja **Tuula**-tyttömme olisi anopin hoivissa päivisin.

Kuvainto-opin lehtori **Tukkimäki** Kuopiossa oli erikoinen persoona ja lausui mietteitään vakaalla äänellään. Mieluisan tuntuisia olivat hänelle erilaisten kapaleitten piirtäminen ja niiden leikkaaminen liitutaululla eri kulmissa. Hän toivoi piirroksistamme selviä ja kookkaita. Käveli ryhdikkäänä luokassa kädet selän takana ja huomautti luokalle näkevänsä edelleen "Pask - h - n piirtäjiä".

Tekun aikaisia opiskelijan työkaluja.

Aloitin ”Oulun tekussa” vuonna 1960. Viikonlopuksi matkustin junalla Rovaniemelle. Kaksi kertaa matka tuli tehtyä lentämällä rautatieläisten työnseisauksen takia. Muulloin juna lähti etelään aina maanantai aamuisin kello 5.00, joka soveltui myös kemijärveläiselle kämppäkaverilleni **Rauno Kostamolle** hyvin. Hän oli käynyt aiemmin ammattikoulun muurauslinjan ja perusti myöhemmin mesuna ollessaan rakennusfirman.

Insinööri **Härö** oli loistava opettajamme lujusopissa ja siihen liittyen olivat laboratorion kokeet mielenkiintoisia. Teimme betonimassaa pienen annoksen ja sillä täytimme kaksi pientä purettavaa teräsmuottia. Muotit olivat seuraavat 28 vuorokautta 18 asteen tasalämmössä. Sitten palasimme asiaan ja aloitimme koekuutioiden puristuskokeet jämakällä puristimella. Hetken kuluttua kuului rusahtava ääni, kun koekuutio särkyi. Mittarista näimme tiedon puristuslujuudesta neliösenttimetriä kohti. Opettajamme kommentoi: ”*Ritolaksi äkkiä, kun kuulette työmaalla tuon äänen!*”

Työskentelyämme ”laprassa” seurasi saksanpaimenkoira Jere, joka seurasi isäntäänsä kaikkialle. Se odotteli kieppinä lepäillen luokan nurkassa ja lähti heti seuraamaan isäntäänsä oppitunnin loppuessa - ilman komentoa. Opettajamme oli jo yli 60 vuotias iältään ja työskenteli yhä tiiviin opettajatyönsä ohella, myös omissa firmassaan.

Oulun Typpi räjähti vuonna 1962. Kävimme katsomassa raunioita koko luokka. Totesimme räjähdysten olleen hyvin voimakas. Vankkoihin betoniseiniin oli syntynyt suuria reikiä, joita ihmettelimme muun tuhon ohella. Arkkitehti **Uski Haikola** oli ”rakennustyyli” -aineen ja pääaineemme talon rakennuksen opettajamme. Hänen miehensä oli rakennusmestari. Opettajamme oli innokas egyptologi ja kertoi matkoistaan Egyptiin ja käynnistään Keopsin pyramiidissä ja muissakin kohteissa. Luennot aiheesta olivat mieleen painuvia, jotka innostavat edelleen lukemaan kaiken julkaistun tiedon nykyäänkin, mutta haave matkasta Egyptiin on jäänyt tekemättä, mutta haave on yhä voimassa!

KOTAROFFIN KALAREISSU INARILLA

Minulle kahden äffän lappilaisen **Kotaroffin** ensimmäiset sanat olivat kysyviä.
”Mistä tulit tänne?”

Tuo persoonaani koskettava uteliaisuus heti yhteistyömme alussa teki sen vaikutuksen, että keskustelin mielelläni hänen kanssaan. Kertomansa mukaan hän oli ollut sodan jälkeen kolmena kesänä Lemmenjoella kullan huuhdonnassa.
”Se on parasta, mitä elämä on antanut”, oli hänen kommenttinsa tuosta ajasta ja se ruokki yhä enemmän herännyttä uteliaisuuttani”.

Rakensimme vuoden 1964 kesällä Ivalojoen varteen kansalaiskoulua ja siihen oppilasasuntolan kahdellesadalle oppilaalle ja myös opettajille rivitalon. Työmaan urakoitsijana oli Rakennustuote Oy. En ollut tätä ennen käynyt näin ylhäällä pohjoisessa. Olinhan tullut etelästä tunturin takaa liki 300 kilometrin päästä. Parin kuukauden yöttömän yön kokemus touko- ja heinäkuun välillä oli mahtava, sillä eihän aurinko laskenut lainkaan tuona aikana. Minut yllätti myös ihmisten ystävällisyys ja tapa sanoa heti vierasta ”sinuksi”.

Toukokuun loppupuolella kirvesmies Kotaroff tuli luokseni aloittaen keskustelun: *”Kuule sie nuori mestari, voinko minä käväistä kalassa?”.*

Katsoin hymyileviä kasvoja, ymmärtäen asian tärkeyden ja annoin myöntävän vastauksen hänen puhueensa käväisystä. Pyysin tuomaan itsellenikin Inarin siikaa. Ihmettelin hänen aikeitaan, sillä jäät lähtevät Inarista keskimäärin juhannusviikolla. Mutta kalastaja sanoi pyytävänsä aluksi ”kannen alta”. Mainitessani Kotaroffin kalaan lähdöstä vastaavalle rakennusmestari **Lahdenkaupille**, antoi hän neuvoksi:

”Vedä pitkä viiva sinne tuntikirjaan kalastajan kohdalle, sillä häntä ei varmaankaan näy vähään aikaan !”

Muutaman päivän kuluttua aloin kysellä kuulumisia kalastajasta? Sain vastaukseksi hymyilyä ja epämääräiset sanat: *”Na killa se sieltä tulee, kun asiansa hoitaa”!*

Niin meni viikot toisensa perään, eikä minkäänlaista viestiä tullut kalastajasta. Aloin jo nähdä tapauksessa humoristisia piirteitä.

Luokkien kalusteet tulivat puuvalmiina ja niiden maalaus tehtiin työmaalla ensimmäistä kertaa maaliruiskun avulla. Luokkien taulut olivat suuritöisiä

betonipinnalle tehtynä. Työvaiheita oli yhteensä 16 kpl. Torninosturi oli jo purettu runkovaiheen jälkeen ja nostot tehtiin vinssin avulla vesikatolle, joka päällystettiin bitumihuovalla ja sen päälle levitimme kuumabitumia. Pintaan tulevan kivi siroteen seuloimme soramontulle asentamamme seulasarjan avulla. Sirote heitettiin lapiolla kuumabitumin päälle ohuena kerroksena.

Heinäkuulla ihmettelimme, että minne ovat miehet kaikonneet? Työmaan vahvuudesta oli hakoteillä kolmasosa? Tulihan siihen vastaus: ”Hillasuolla?”

Emme ihmetelleet sitä kauan, kun kuulimme mitä hillasta maksetaan. Jospa minäkin käväisen hillassa. Menin ensin läheiselle suolle mutta vähäiset marjat oli jo kerätty. Siirryin kauemmaksi, mutta kävelyksi meni, eikä marjoja löytynyt. Kahtena iltana hillakuume lopahti kerättyäni marjaa vain muutaman litran.

Miehiä alkoi palailla työmaalle ja koettu ”buumi” ohitettiin vähin äänin. Rakennusmiehen palkka oli 3–4 markkaa tunnissa, joten sangollisella hilloja tienasi liki puolen viikon palkan.

Viimein alkoi tapahtua, mutta olikin jo syyskuun toinen maanantaiaamu. Kun tulimme etelästä työmaalle, niin näimme kalastajan seisovan työmaaruokalan nurkalla korkean kalalaatikkopinon vierellä.

”*Mie toin näitä siikoja!*”, ilmoitti kalastaja ja ryhtyi antamaan tuomiskaloja jokaiselle niitä haluavalle. Työt katsottiin myöhemmin - kuultuamme ensin mielenkiintoista tarinaa kalareissulla käväisystä Inarilla!

TYÖMAA KEMIJOELLA

Kemijoessa ovat kutupaikoille pyrkivät lohet vaeltaneet vuosituhansia perittyjen vaistojensa ohjaamina. Ne ovat nousseet monet kosket määrätietoisesti ennen päämääräänsä joen latvavesille. Kemijoki virtasi vuolaana Vanttauskoskella noin 50 kilometriä ylävirtaan Rovaniemeltä. Kemijoki Oy aloitti voimalaitostyömaan maansiirto -, louhinta - ja vesirakennusvaiheen vuonna 1967.

Voimalan pääsuunnittelija oli dipl. insinööri **Martti Launamaa** Imatran Voimasta. Työpäällikkönä toimi diplomi-insinööri **Suominen** ja vastaavana mestarina ”isokokoinen” rakennusmestari **Matti Arjas** Oulusta. Aloitin työmaalla betonimestarin tehtävässä vuoden 1969 alussa. Alakanavan pohjalaatta ja osa tukimuureista oli jo valmistunut. Tulvakynnys, loput tukimuureista ja koneaseman betonirakenteet olivat seuraavia työkohteitamme. Työpato toimi ajoväylänä ja se myös esti jokiveden pääsyn työmaa-alueelle. Työpato alkoi betoniaseman edestä ja jatkui kaarevana työmaan ympäri yli joen puolenvälin ja palasi samalle rannalle liki puolen kilometrin päässä ylävirran puolella, jossa työmaata palveleva betoniasema oli.

Työmaa-alueille satava ja kalliosta tihkuva vesi pumpattiin työpädon taakse. Tehokkaimmat uppopumput työnsivät vettä pois 500 litraa minuutissa. Tulvakynnyksen betonointi kesti kolme viikkoa yhteen menoon. Betonimassan menekki tulvakynnykseen oli 3 000 kuutiometriä.

Suuri torninosturi alakanavalla palveli sen molemmin puolin olevien tukimuurien tekijöitä, sekä tulvakynnyksellä että massiivisilla settipilareilla (tulvaluukkujen tukipilarit) työskenteleviä. Betonimassan nostokippo oli kooltaan 1 500 litraa, se painoi betonimassoineen yli 3 000 kilogrammaa. Torninosturia ohjaavan käden liikkeen oli oltava hanskassa, sillä kippona ei pystynyt miesvoimin ohjailemaan. Kerran kävi työmaalla ryske nostokipon törmäillessä rakennustelineisiin monen metrin matkalla. Onneksi henkilövahingoilta vältyttiin.

Kesken betonoinnin rakennustyö vaikeutui insinöörin sairaustapauksen vuoksi. Lupauduin tekemään 16 tunnin työpäiviä. Viiden viikon kuluttua helpotti ja palasimme normaaliin tahtiin. Viimeiset kolme viikkoa minulla oli mennyt - tuplapäivää tehden ilman vapaapäiviä. Hotelli Pohjanhovissa pidettiin välillä harjannostajaiset.

Eräänä lauantai-iltana aloitin yövuoron ja kierrettyäni työkohteen en nähnyt muottivahtina työskentelevää kirvesmiestä. Kyllä hän on työmaalla, ilmoittivat **Kallen** työkuumppanit. Heidän hymyilystään päätellen, että kaikki ei ole kohdallaan.

Ryhdyin etsimään kadoksissa olijaa ja avatessani kuivauskopin oven kuulen kuor-
sausta? Herättelen nukkujan kysyen syytä moiseen käytökseen.

”Tietäen vaimoni luonteen, päätin selvitä täällä. Tämä ei toistu!”, hän vakuuttaa.
Suljin oven toteamalla Kallen olevan ainakin rehellinen itselleen.

Voimalaitostyömaan vaativimpia työkohteita olivat yli 40 metriä jokipinnan ala-
puolella koneasemamontussa tehtävät hitsaustyöt. Peruskallioon louhittu tila pake-
toitiin ja sen lämpötila pidettiin vähintään +8 -asteisena. Tämä on alaraja Tampel-
lan luokkahitsareille. He hitsaavat röntgensaumaa vahvoin teräslevyihin, joista
muodostui laaja suppilo. Tällä suppilolla kerätään kymmenien metrien korkeudesta
putoava vesi kapenevan rakenteen avulla antamaan voimaa turbiinien pyörittämi-
seen. Turbiinisuppilo kiinnitettiin tiheässä olevilla terästartunnoilla peruskallioon ja
välitila täytettiin korkealuokkaisella betonimassalla.

Teemme työtämme harkiten ja määrätietoisesti mottonamme: *”Ei väkisin, mutta
väsyttämällä!”*

Suppilon toleranssi oli + - 0 mm, jota tarkkailtiin suppilossa olevan vaaitusko-
neen avulla. Suppilon ja peruskallion välisen taustatilan täytyminen betonimassal-
la näkyi suppilon terälevyihin poratuista pienistä rei’istä pursuavasta sementtiliet-
teestä.

Yövuorotkin tuntuivat siedettäviltä - tuoksui keväälle! Oli joutsenten tuloaika
Lapin jängille. Kevättä rinnassaan myös lohret vaelsivat kohti kutupaikkojaan ja työ-
maatamme.

"NE TULEVAT"

"Drakenit tulevat parin vuoden kuluttua, kun Hämeen lennosto siirtyy Jyväskylästä tänne Rovaniemelle. Paikat täytyy saada valmiiksi sitä ennen ja tekemätöntä työtä on paljon!"

Noin kuvasi puolustusministeriön työpäällikkö rakennusmestari **Leskinen** tilannetta, kun ilmoittaudivin betonimestarin ja vanhemman työmaamestarin tehtäviin vuonna 1970 Rovaniemen Maunun Matissa. Hän oli kuopiolaisia, joten kaksi savolaista kohtasi erikoisen tehtävän yhteydessä.

Vastaavana mestarina oli rakennusmestari **Oikarainen**. Mennessäni ensi kerran Maunun Matin kallioluolastoon olivat työt olleet käynnissä jo useita vuosia ja luolaston teko oli saavuttanut sisustamisvaiheen. Peruskalliota oli louhittu kaikkiaan 90 000 kiintokuutiometriä. Suoja oli atomin kestävä. Keskushallin laipio oli vähintään 28 metriä vahvaa kiintokalliota.

Keskushalli, johon drakenit tulevat suojaan ja huoltoon oli mahtava kooltaan. Olihan eräänä tehtävänä rakentaa kolmikerroksinen talo huoltoa, valvontaa ja miehistöä varten. Valmiina olivat omiin lokeroihinsa rakennetut öljy- ja polttoaineväkästöt, jotka molemmat imaisivat sisäänsä miljoona litraa ainetta. Halliin mahtuu koko laivue, eli 12 konetta.

Kallioholvin betonisen seinän valumuotin saaminen täyteen vaati kikkailua ja vei aikaa. Betonipumppujen avulla seinän valumuotti täyttyi, mutta ennen kovettumistaan betoni painuu ja sitä enemmän mitä löysempää massa on. Peruskalliota vasten muodostuva rako täytettiin sementtiliimalla injektoimalla, niin monta kertaa, että tiiveys saavutettiin. Läpi kallioholvin tulevat raitisilmakanavat liitettiin yhteen suureen halliin johtavassa käytävässä, joka oli varustettu paineenkestävillä, kaasutiiviillä betoniseinillä ja ryömintäluukuilla. Noiden seinien yhteydessä injektoitiin myös peruskallio seinien lähietäisyydeltä tiiviiden takaamiseksi.

Seuraavana syksynä aloitimme lämpökeskuksen, huoltohallien, luolasta lentokentälle johtavan rullaustien ja latta-alueiden eli pysäköintialueiden rakentamisen lentokentälle. Pääesikunnasta työmaalle tuli majuri ja ilmoitti tullessaan näyttämään ohjuspoteromontut. Minkäänlaisiin piirustuksiin ei merkintöjä tehty, vaan asia hoidettiin muistinvaraisesti.

Suuren Leko-hallin (maanpäällinen lentokoneitten huoltohalli) rakentamisen ehdittyä sisäkattolevytykseen, sattui ikävä sairauskohtaus. Työtä tehtiin tuolloin useita satoja neliötä yhtäjaksoisesti. Viikkokausia vasaralla ylöspäin naulaaminen on hyvin rasittavaa. Tuon koki vasenkätinen kirvesmiehemme. Hän sai sydänkohtauksen työpaikallaan telineillä ja sen seurauksena joutui suoraan eläkkeelle. Ei tuntunut mukavalle. Tuolloin ei vielä ollut paljoakaan käytössä sähköisiä työkaluja. Tällä työmaalla koin myös sen ihmeen, että rakennusmies jäi täysin palvelleena eläkkeelle iän perusteella. Noita ihmeitä sattui yli 40 vuotta pitkän työurani aikana vain kolme.

Tuli päivä, että Maunun Mattiin pääsyyn tarvittiin kulkulupa. Oli tullut erikoismiehiä välineineen loppuasennuksiin ja IT-patteristo oli aloittanut toimintansa.

Mieleepainuva oli tapaus luolaston suuaukon läheisyydessä olevalla vartiopaikalla. Olin tulossa töihin, mutta vartiomies ei päästänyt, kun ei tuntenut minua ja koska olin unohtanut kulkuluvan. Tilanne selvisi myönteisesti, kun paikalle tuli eräs omista miehistäni.

Rouva **Jänkälä** piti paikkoja siistinä ja huolehti kahvinkeitosta. Koin yllätyksen eräänä alkutalven aamuna, kun hän tuli työmaalle haulikko olalla.

”Näin eilen tuolla hallien takana tuoreita jäniksen jälkiä ja nyt tarkistan, että löytyykö sieltä mitään!”, kertoi hän. Löytyihän sieltä ja jänispaisti oli herkullista.

PALLASTUNTURIN ÄÄRELLE RAKENTAEN

Olimme aloittamassa vuoden 1965 talvella rakentamaan asuntoja rajavartioston henkilökunnan käyttöön Muonion Särkijärvelle, noin kahdeksan kilometriä Pallastunturilta etelään. Tammikuun alussa minä hain tuon rivitalotyömaan vastavaksi mestariksi ja jouduin Rovaniemellä Lapin Rajavartioston komentajan eversti **Leskisen** haastatteluun. Esikunnan rakennusosaston vanhemman rakennusmestari **Junturan** kanssa käymäni keskustelut olivat johtaneet siihen, että huomaan seisovani eversti Leskisen huoneessa - aika jännittyneenä Junturan esitellessä minut.

Komentaja istuu suuren tammipöytänsä takana tarkkaavaisesti kuunnellen. *”Aika nuorelta näyttävä mies, tuleeko työ tehdyksi kunnolla ja määräajassa?”* kysyy komentaja hänen kuullessaan aikomuksestani ryhtyä Muonion työmaan vetäjäksi. Samalla kuitenkin luen myönteisen vastauksen hänen hymystään ja se vahvistuu:

”Kun te molemmat olette noin päättäneet, niin eihän minulla ole siihen mitään kielteistä sanottavaa, vaan toivotan onnea matkaan sinne Särkijärvelle!”

Aikataulussa on merkitty kohteen vastaanottotarkastuksen päivämääräksi 15.06. sisäpuolisilta osiltaan ja pihatyöt pitäisi saada valmiiksi 30.06. mennessä. Pakkanen paukkui yli -30 celsiusasteessa tullessamme perille. Etsin oven, jonka takana istuu komppanian päällikkö, jolle ilmoittaudun tehtävääni varten. Käymme läpi alkavan työmaan juoksevat asiat ja toteamme, ettei ainakaan vesisade ole nyt kiusana työmaan aloituksessa. Lyhyestä palaverista huolimatta olen mielessäni hyväksynyt kapteenin joustavaksi persoonaksi, mikä tulee hyvin esille myös, kun kävelemme rantaan johtavalla tiellä ja rohkenen tiedustella tulevan rakennuksen paikkaa. Hänen kätensä osoittaa vain maastoon paikkaa, jossa puut oli merkattu kaadettavaksi ja hän toteaa: *”Tuossa jossakin”*.

Majoitukseni järjestyy vanhaan sotilaskotiin. Muut majoittuvat useampi samaan huoneeseen, mutta minä saan oman huoneen. Kyselen miehiä töihin Muonion työnvälityksestä. Työt aloitetaan metsän kaadolla ja lumitöillä, joita riittääkin, sillä lumen vahvuus on reilusti yli metrin. Räjätystöihin saan apua komppanian vääpelistä, joka toimii laturina tarvittaessa, kun ”vanha maa” tulee esteeksi. *”Jytyä löytyy suurempaankin tarpeeseen”*, tuumailee hän.

Yllättävä näky kohtaa meitä eräänä helmikuun maanantaiaamuna. Työmaasta ei näkynyt muuta kuin muutamia laudan ja lankun päitä 60 metriä pitkän perustuskaivannon alueella. Voimakas lumisade tuiskuineen oli täyttänyt koko kaivannon

yön aikana. Sillä viikolla vasara ei kopsahtanut naulaan ennen keskiviikkoa. Sää-olot rajoittivat koko ajan työskentelyämme. Pakkasrajaa ei tunnettu. Huoneistojen välisiä ja ääntä estäviä seiniä muurattaessa mittarissa oli –20 astetta pakkasta ja sääennuste lupaili vielä enemmän.

Menin huolestuneena muurarin tykö kysyen, että kuinka kylmällä homma vielä hoituu?

”Niin paljoa ei yläkerran herra asteita saa, etten muuraa, kunhan hoidat laastin lämpöisenä pysymisen”, tuumaili jämäkkä muurarimme.

Lapin maisemat ovat sykehdyttäviä varsinkin syksyisin.

TYÖN LOMASSA KALASTAEN PALLASJÄRVELLÄ

Työmaamme toimielias ja avoimen tuntuinen sähköurakoitsija kysyi minua apumieheksi taimenen pyyntiin. Hän oli tarkistanut edellisenä iltana olosuhteet Pallasjärvellä ja todennut siellä kaiken olevan liki kohdallaan. Tarvitaan vielä navakkaa tuulta, niin jäiden lähdöstä voi tulla mahtava luonnontapahtuma ja kalastajille muodostuu suotuisat olosuhteet kalastamiseen.

Odotuksemme toteutuvat ja rantaan tullessamme näemme tuulen työntävän jäälauttoja järven toiselle rannalle tunturin juureen suuriksi kasoiksi kaukaisen kumun saattelemana. Onnistumme laskemaan muutamia verkkoja melko lähelle rantaa, jonka jälkeen soudimme maihin kalakahville.

Ajattelin huomisolta, kun tulisimme kokemaan verkkoja, mutta hän keskeyttää mietteeni sanoen: ”Puoli tuntia vielä, niin voimme mennä kokemaan pyydykset ensimmäisen kerran!”

Taimenia sekä siikoja oli uinut verkkoihimme jo parin tunnin aikana useita, mikä tuntui uskomattomalta savolaispojasta. Seuraavana iltana palasimme keskelle mahtavaa luontoa. Odotimme runsasta saalista, joka toteutui. Kalastajien ilme oli kuin ”Hangon keksillä” nostaessamme kalarikkaita verkkoja veneeseemme.

Rannalla tuli kohdalleni uusi asia. Kalastaja aikoi kypsennää pari kalaa uunissa, siinä rannalla? Hän oli ottanut mukaan pienen lapion ja alkoi kaivaa rantahiekkaan monttua. ”Teen uunin kalojen kypsennykseen!” Minun tehtäväni oli perata pari taimenta ja suolata kalat.

*Kalastajien
ilme oli kuin
”Hangon
keksillä”
nostaessamme
kalarikkaita
verkkoja
veneeseemme.*

Kalat käärittiin usealla paperikerroksella pakettiin ja asetimme sen puoli metriä syvään monttuun. Monttu täytettiin hiekalla ja päälle sytytimme nuotion, jota poltimme reilun puoli tuntia.

Tuloksena saimme herkullista kalaa - mahtavan luonnon keskellä nautittuna.

Pohjoisemman Lapin ruskainen kuva.

KERHOTALON JA EDUSTUSSAUNAN RAKENTAMINEN KALLAANVAARAAN

Valvoja ja työmaamme suunnittelija oli arkkitehti Helsingissä ja hän käväisi pari kertaa kuukaudessa työmaallamme Kemijärven Kallaanvaarassa. Hirsiseinien ”piiluaminen” oli käynnissä rantasaunalla, kun hän oli työmaallamme. Veistojäljen saunan hirsiseinässä pitää olla luotisuorassa - oli tiukka vaatimus työselityksessä.

Odotin vieraamme mielipidettä piiluajan työstä. Hetken katseltuaan hirsiseiniä, hän sanoi mielipiteensä: *”Juuri tuollaista jälkeä olen tarkoittanut työselityksessä!”* Tuo oli mieluisaa kuultavaa ja seinien veisto jatkui entistä ehompana. Seuraavassa tilissä huomasi veistäjä saaneensa ylimääräistä urakkalisää palkkaansa, joten olimme molemmat tyytyväisiä! Hän oli jo eläkeläinen, mutta tuli työmaallemme piilukirveineen mielellään. Jututin pitkään häntä ennen myönteistä työhönottopäätöstäni. Taitavaa veistäjää ei meinannut löytyä Kemijärveltä, kunnes sain vihjeen, joka täriksi.

Työkohteemme olivat noin alle puolen kilometrin etäisyydellä toisistaan, joten ne menivät eteenpäin yhdessä. Kerhotalon julkisivut muurasi hyvän ammattitaidon omaava muurari ja laatoitti myös kerhotalon sisäpuoliset laatoituskohteet. **Kauko** -niminen mittamies Kemijärvi Oy:n remonttiryhmästä työskenteli taidokkaasti tehden työntäyteisiä päiviä.

Kantavat pilarit ja yläpohjan kannattajapalkit betonoitiin tehtaalla lämpöisessä ja suuressa hallissa. Kävin tarkastamassa palkkien ja pilarien tilannetta kovettumisvaiheen aikana ja toivoin runsaampaa kastelua betonipilareille ja -palkeille. Niiden siirto työmaalle tapahtui sovittuna ajankohtana pitkän rekka-auton kuljettamana. Betonielementit asettuivat paikoilleen kahden asentajan, mittamiehen ja autonosturin avulla.

*”Juuri
tuollaista
jälkeä olen
tarkoittanut
työselityk-
sessä!”*

Avasin kahvireissullamme Kemijärven Kallaanvaaran baarissa päivän lehden ja huomioni kiintyi palstaan, jossa etsittiin betoni- ja työmaamestaria alkavalle koulutyömaalle Sallaan. Kohteena ovat 60 metriä pitkä betonirunkoinen ja yksikerroksinen keskikoulu, julkisivut tiilestä puhtaaksi muurattuna, sekä 90 metriä pitkä betonirunkoinen kaksikerroksinen ammattikoulu, julkisivut tiilestä. Lisäksi 40 metriä pitkä ja osittain kaksikerroksinen juhlasalirakennus, sekä kaksi rivitaloa, joihin tehdään yhteensä 12 asuntoa, julkisivut kuten edellä.

Päätin hakea työpaikkaa. Olisi työmaata pitkäksi ajaksi. Tulin valituksi em. tehtävään Sallan koulutyömaalle, joten yritin saada kerhotalon valmistumaan mahdollisimman pitkälle, ennen Sallaan siirtymistäni.

HUOMISPÄIVÄ VOI KAIKEN MUUTTA

Rakensimme edustussaunaa ja kerhotaloa Kallanvaaraan Kemijärvi Oy:n omana työnä Arkkitehtuuritoimisto **Uki Heikkisen** ja **Osmo Kerolan** Oulusta tekemien suunnitelmien mukaisesti. Mittamieheksi työmaalle tuli tehtaan remonttiryhmästä **Kauko**, joka jäi viiden lapsensa kanssa elävän leskeksi - vaimon lähdettyä vieraan matkaan Tampereelle.

Päivittäisten taukojen aikana nautimme läheisen kahvibaarin antimia. Kulku-tiemme sivusi apteekin näyteikkunaa, jossa näin naisen asettavan esitteitä.

”Huomasitko Kauko jotain erikoista tullessamme apteekin ohi?”

”Mitä mukamas?” Apteekin ikkunassa oli nainen.

”Joo, tiedän hänet. Paikkakunnan apteekkari, leski ja on kolmen lapsen äiti”.

”Yritä Kauko tutustua häneen! Tiedä vaikka syntyisi kahden lesken uusperhe.”

”Eipä taida rahkeet sellaiseen riittää ja lapset tarvitsevat minua vapaa-aikana!” Kauko oli viiden lapsen yksinhuoltaja. *”Vaikeaa on ollut, mutta toivoani en ole menettänyt”.*

”Paestaa se päivä vielä risukassaankii!”

Edustussaunan rakenteisiin tarkoitettuja tukkipuita oli varastoitu ”laaniin” ja jä-tetty tarkoituksella sään vaikutuksille alttiiksi. ”Laani” oli ollut jo yli kolme vuotta säältä suojaamattomana. Osa tukeista oli vääntynyt mutkalle. Kelpuutimme saunan seiiniin mahdollisimman suorat ja tasapaksut tukit, jotka todennäköisesti eivät enää ”eläisi” rakenteessa. Työmaamme valvoja oli Helsingistä. Hän käväisi muitten kii-reittensä ohella harvoin työmaallamme ja aina lentäen Helsingistä Rovaniemelle ja sieltä taksilla Kemijärvelle.

Työselityksessä oli vaatimus, että hirren veistojäljen on oltava saunan seinissä ”luotisuorassa”. Vaatimuksen tasoinen kirvesmies lopulta löytyi. Hän oli jo eläkkeel-lä, mutta lupautui tulla saunarakennukselle veistotöihin erittäen mielellään. Valvo-jamme oli nainen ja valmistunut arkkitehdiksi Helsingissä. Hän katseli veistojälkiä saunan seinissä ja antoi ”miellyttävän lausunnon”:

"Hirsiseinät on "puuteroitu" hyvin", hän totesi kauniin hymyn saattamana.

Viiden vuoden kuluttua tuli edellä mainitut asiat esiin uudessa valossa. Rakensimme Kemijoen Vanttauskoskella vesivoimalaa. Työmaalle tarvittiin lisää kirvesmiehiä. Maanantai aamuna ilmoittautui töihin useita miehiä. Huomiotani kiinnitti eräs henkilö. Olemmeko tavanneet ennen?

"Eipä tietääkseni, mutta velimiestä varmaan olet tavannut. Olemme kaksosia niin et saa selvää, kuten ei muutkaan - paitsi naiset saa!"

Lyhyen keskustelun jälkeen tiedustelin velimiehen kuulumisia?

"Kaukolla menee oikein mukavasti! Hän meni naimisiin apteekkarin kanssa ja sai kylkiäisenä kolme perheenjäsentä lisää!"

"Paestaa se päivä vielä risukassaankii!"

KOULUMÄELLÄ

Sallan Koulumäen ohittaa Kuusamoon johtava maantie kylätaajaman itäpuolella. Koulumäelle rakennetaan tilat 60 metriä pitkälle betonirunkoiselle yksikerroksiselle keskikoululle, kaksikerroksiselle 91 metriä pitkälle betonirunkoiselle ammattikoululle sekä 40 metriä pitkälle osittain kaksikerroksiselle juhlasalirakennukselle. Henkilökunnalle tehdään kaksi rivitaloa, joihin tulee yhteensä 12 asuntoa. Rakennettavia rakennuskuutiometrejä on yhteensä 28 000. Rakennusaika on noin 4 vuotta.

Aloitin Koulumäellä työni betonimestarina syksyllä 1965. Keskikoulun ja juhlasalin kantavien rakenteiden betonianturat oli jo betonoitu aloittaessani työni. Ammattikoulun rakennus oli 91 metriä pitkä, kaksikerroksinen ja betonirunkoinen. Julkisivut valkeaa, polttamatonta Saka-tiiltä puhtaaksi muuraamalla, joka oli kaikkien rakennusten julkisivuissa. Tuli ensimmäiset yöpakkaset. Päätimme käyttää sähkölämmitystä A-talon korkeissa alapohjan tukimuureissa. Sähkölämmitys oli uusi työtapa antaa lämpöä betonimassalle sitoutumisvaiheessa. Sähköasentajamme asensi lämpölangat betonimuotteihin ja johti niihin sähkövirran betonoinnin jälkeen. Betoninormien mukaan seurattiin betonin lämmön kehittymistä useasta lämpömittarista, että tietäisimme laskea betoni rakenteiden purkulujuuden.

”Työmaa siirtyy kahteen työvuoroon, että ehtisimme pakkasten alta pois”, sanoi toimitusjohtaja **Toivo Hietala**.

Koulutyömaan vastaavana oli rakennusmestari **Onni Teppo** Rovaniemeltä, betonimestarina ja työmaamestarina oli rakennusmestari **Lauri Vartioniemi** Kemi-järveltä ja allekirjoittanut samoin betonimestarina ja työmaamestarina Rovaniemeltä. Työmaan vahvuus oli keskimäärin 3 + 20 ja työmaan ruokalassa lisäksi kaksi naista. Toivo Hietala oli työmaalla usein tukenamme ja päätti vaikeitakin työmaan asioita rauhallisesti toimien. Se antoi meille työmaamestareille helpotusta työssämme. Toivo keskusteli mielellään työmaan luottamusmiehen kanssa:

*”Hän oli kirvesmies **Pekka Salla**. Kahden työkunnan nokkamies ja työmaan pääluottamusmies sekä kansanedustajaehdokas tulevissa eduskuntavaaleissa 1956.”*

Hän oli tykätty mies ja monet toivoivat hänen pääsevän eduskuntaan. Asuimme viikot työmaalla. Toivo oli saanut hankittua saksalaisilta jääneen pitkän parakin, jonka toisessa päässä oli huone ”mesuille” eli mestareille. Sängyt teimme itse lan-kuista ja laudoista. Patjat ostimme kaupasta. Nukutti hyvin omatekoisessa sängyssä.

Parakki rakennettiin 120 cm leveistä lämpöeristetyistä elementeistä, joissa lämpöeristettä oli mielestämme vähänlaisesti. Parakki oli jäänyt saksalaisilta polttamatta ja oli hyvässä kunnossa. Asensimme parakkiin keskuslämmityksen. Lämmintä ruokailutilaa oli riittävästi työntekijöille ja myös emännälle oli tilava keittiö. Päätyyn jäi tilaa työmaan toimistolle.

Valde Keränen tuli tutustumaan työmaahamme. Hän oli toinen Rakennusliike Keränen ja Hietala johtajista. Toivo Hietala oli sanonut yrityskumppanistaan: *”On se paperhommissa oেকে mainio, mutta työmualle ej pitäs Valtee laskee!”*

Saimme perustamisvaiheen työt lähes kaikki tehtyä ennen talven tuloa. A-talon alapohjassa jouduttiin tekemään tilaa lämpö- ja vesiputkistoille peruskalliota louhimalla. Torninosturirata oli liki sata metriä pitkä ja sen ulottumat olivat hyviä muualla, paitsi juhlasalirakennuksesta jäi nurkkaus koneen ulottumattomiin ja keskikoulurakennuksesta noin neljäsosa. Perustamisvaiheen työt etenivät ja alapohjat saatiin talvikuntoon (kunta pois, perustusten betonointi, sorastus ja peittäminen osittain pakkasmatoilla ja pressuilla). Keskikoulu oli edellä muita rakennuksia. Olimme iltavuorossa, kun aloimme betonoida keskikoulun yläpohjan laattaa. Nosturi ei yltänyt koko pituudelle? Palattiin entiseen työtapaan: Betonikärkyt avuksi. Tuuli kylmästi. Jospa minäkin kärräisin? *”Siitä vua!”* sanoi kärräri hymy kasvoiltaan. Yllättyi, kun huomasi minun onnistuvan uudessa tehtävässäni: *”On männä hyvä työmies lukemalla pilalle!”*

Varhain maanantai aamuna vastaava mestari Onni Teppo nouti toimitusjohtaja Toivon ja minut mukaansa työmatkalle Rovaniemeltä Sallaan. Lauri Vartioniemi Kemijärveltä ajeli autollaan työmatkansa. Koulumäellä meitä vastaanotti sanavalmis persoona lämmittäjä **Sauli**.

”Hyvää huomenta Sauli! Miten täällä on jaksettu viikonvaihdde?” kyselee Onni!
”Hyvin on männä!”

Olemme työmaan toimistossa. *”Ootko Sauli istunna tässä?”*, kysyy Onni ja osoittaa tuoliaan työpöytänsä edessä.

”Kyllä oon, kun piti käävä soittamassa! Ei muuten!”

”Puhista heti tuolini, siinä on varmaa öljyä hajusta piätellen!”, kommentoi huolestunut Onni!

Keskikoulurakennuksen betonirunko oli valmis ja alkoi yläpohjan ja vesikatteen teko, johon tuli ponttilaudoituksen päälle huopakate.

Sallassa oli kaksi eduskuntaan pyrkivää henkilöä. Paikallinen kirkkoherra ja kou-

lutyömaan luottamusmies kirvesmies Pekka Salla, joka toi lisää keskustelua tilanteesta Sallassa.

”Ee myö pappia valita! Pekka on meejän mies ja männöö tietysti evuskuntaa!”

”Thmeitten aika ei ole ohi!” Pekka Salla tuli valituksi eduskuntaan ja kirkkohera jäi toiseksi. Kaikki, jotka Pekan tunsivat, pitivät valintaa oikeana. Pekan ollessa työkuntien nokkamiehenä työmaallamme sai olla varma, että asiat menivät sovittulla tavalla. Hän oli kaikin puolin tasapainoinen ja kiinnostava persoona. Kuuli kommentteja *”Täytynee puhua asiasta Pekan kanssa”, ”Kysäisen Pekalta!”*, *”Pekan mielipide oli!”* - ja niin edelleen.

Lämmittäjien työnä oli betonirakenteiden lämmitys ja niitä lämmitettiin ”purkulujuuteen asti”. Betoninormien vaatima ”purkulujuus” saavutettiin reilussa kahdesa viikossa. Sauli oli vanhapoika. Kysymykseen: *”Miksi yhä olet poikamies?”* hänellä oli vastaus valmiina: *”Kun en oo hyvvee suanna nii eij oo huonokaa kelevanna!”*

Sallan voittoisa joukkue koostui mesuista, putkimiehistä, kirvesmiehistä ja lämmittäjistä.

Lämmittäjät tekivät kolmivuorotyötä. Betonoitavan laatan vanerimuotilla koko oli 1,25 m x 1,25 m x 0,008 m. Näin tehty holvimuotti oli nopeampi asentaa, kuin perinteinen työtapa laudalla holvaten. Muottiholvin kantavat tukitolpat olivat halkaisijaltaan vähintään 8 cm, jotka eristettiin lämmittimien lähellä mineraalivillalla. Joskus sattui myös alkavia tulipaloja. Vaahtosammuttimilla pääsimme kuitenkin tulen herraksi nopeasti lämmittäjän ripeän toiminnan tuloksena.

Seppä **Aaro Rontti** tuli esittäytymään työmaalle. ”Pyynnöstä paikalla, nimeni on Aaro Rontti”, esitteli tomakan oloinen mies itsensä.

”Sinä oot kuulemma kylän seppä!” toteaa Onni.

”Kutuin sepän siksi, että haluaisimme tietää palotikkaiden, jalkarituloiden ja vesikaton kulkuteiden yksikköhinnat ja jos on jotain pientä, niin hinta siitä tuntipalkkana! Mitat otetaan täällä työmaalla. Ne ovat sitten heti asennettavissa paikoilleen, kun julkisivumuuraus ja vesikate on tehty!”

Sallan Urheilijat järjestivät urheilukentällä puulaakikilpailuja. Sallan kunnalla oli pesäpalloon oma joukkue ja samoin Sallan Yrittäjillä! Saimme kasaan ”Koulutyömaan pesäpallojoukkueen” ja voitimme yllättäen kisailumme! Toivo oli varannut meille saunan illaksi Sallan Pyhätunturin Motellilta.

Olimme jo saunassa, kun saunan ovelle ilmestyi mies. ”Mahtuuko?”

”Kyllä mahtuu! Tänne vaan!”

Hetken kuluttua vieraamme astuu saunan lämpöön vaatteet päällään. ”Etkö sinä riisukkaah?” kyselee Onni. Vieraamme istahtaa alalautelle edelleen vaiteliaana. Selvästi vahvassa tiuterissa olevaa pukumiestä käskyttää Toivo. ”Lähe riisumaa vaattes!” ojentaen auttavan kätensä vieraallemme. Saunominen onnistui hetken kuluttua hyvin.

Työmaalle saapui traktori suuri lautakuorma kyydissä. Kippasi kuormansa osoitettuun paikkaan ja jätti työmaakonttoriin lähetylistan kuormasta, jossa on kuormassa olevien lautojen määrä metreinä. ”Eipäs oottannuh minua”, tuumaili Onni? ”Käyvää kahtomassa tuota kuormaa Pertti!” Saimme liki saman lautamäärän laskujemme tuloksena ja kuorma hyväksyttiin.

Seppä Aaro Rontti oli kertonut Tammukkapurosta Kuusamoon johtavan maantien läheisyydessä. ”Onko sinulla mukana onkimadot ja siimat koukkuineen?” kyse-

lee Onni? ”*Mukana ovat!*” Täytyy vielä löytää onkivavaksi käyvät ohuehkot koivun tai lepän varret. Pitkiä ei tarvita, sillä puro on leveimmillään vain muutaman metrin leveä. ”*Mänkee hyvih hiljoo onkiettäsyvyvelle nii kalat eevät karkoo! Kun muutatte paekkoo, nii pittää peruttoo ensi muutama metri ja sitte siirtyä uutee paekkaa. Purotaemenet eivät oo isoja, mutta niijen herkulline maku on mainio*”, kommentoi hymyisin Aaro Rontti”.

Olimme olleet hetken ”iskuetäisyydellä”, kun kuuluu Onnin hihkaisu: ”*Minä sain kalan! Ee oo iso, mutta hyvä näin! Onko sinulla nykinnä?*”

”*Eepä oo, mutta jospa se Ahti antaa minullekkii kalan.*”

”*Lähetää tuonne alavirtaa päe, minusta tuntuu niih!*” Siirryimme ja kokeilimme kalan syöntiä ja onnistuimme saamaan muutamia. ”*Eiköhän lähetä Pertti jo saunan lämmitykseen. Ruokalan Elli saa valmistaa kaloistamme makoisaa syötävää huomenna!*”

Muuraustyötä oli paljon. Myös rakennuksien väliseinät tehtiin muuraamalla, paitsi kantavat väliseinät betonoitiin. Kahdeksan muurarin työkunta muurasi urakalla ja yhdeksäntenä myös 17-vuotias nuorimies. Hän oli ahkera nuorimies ja työkuunnan etumiehen poika Kemistä. Työkuntaan kuului muurareita Kemistä, Rovaniemeltä, Kemijärveltä ja Sallasta. Työkunnan nokkamies oli kemiläinen ja samoin työkuunnan oppipoika. Hänen palkkansa oli 75% muuraustyökunnan keskipalkasta. Ajattelin, että nuori mies on sopiva kattilahuoneen verhomuurauksen tekijäksi, jossa paikoillaan oleva lämpökattila putkistoineen oli melkoisena esteenä muurarille. Nuorimies oli pienempi kooltaan ja sopiva tuohon tehtävään. Hän suoriutui hyvin ”hermoja koettelevasta” tehtävästä.

Työn valmistuttua menin isä-muurarin tykö ja ilmoitin. ”*Poikasi on melkoinen muurari. Teki sellaista jälkeä kattilahuoneessa, että alta poes!*”

”*Kiitos, Kiitos, tuopa muistetaan!*” ”*Pittäpä käävä kahtomassa!*” ”*Se oli opin paikka poojalle*”, tuumaili hymyisin muurarimme isä. Hän oli optimistinen silloiseen aikaan yleensäkin.

”*Työssä käävän jäikuappi pysyy täätenä, näenä aeka hyvinä aekona!*” Osa muurareistamme teki myös tasoitetyöt. Maalausurakoitsija ja mattoliike löytyivät Rovaniemeltä. Heidän kättensä jälkiä tarkastivat Koulumäellä Sallan kuntaa edustavat henkilöt ja suunnittelijat Rovaniemeltä ja Oulusta hyväksyen ne ilman isompia murheita.

TYÖMAA LÄNSIPUIJOLLA

Keväisenä maanantaina:

Työntäyteisen viikon ajatukset keskittyvät päivään ja lähitulevaisuuden tehtäviin. Kohteenamme oleva oppilasasuntola on sisustusvaiheessa. Asuintiloja opiskelijoiden tarpeisiin valmistuu 40 huoneistoa. Kevät tuo kiireensä myös ulkopuolisille töille. Odotan pääsuunnittelijan käyvän tänään piha-alueen katselmuksessa, että voisimme tehdä muutoksia suunnitelmiin, jotka olisivat ”luonnonläheisempiä” kuin alkuperäiset. Päivittäistä työmaan postia ei tarvitse enää itse viedä ruokautunnilla konttorille, vaan ”kuriiritehtävän” hoitaa Siilinjärven konttorilta toimiva lähetti **Annikki Haverinen**. Nyt tulevat mieskohtaiset ”litteralapot” säännöllisesti konttorille ja se helpottaa työtämme.

”Tuntuvat vähän oudolle nämä uudet ja kevyemmät holvilaatat.”

Tiistaina:

Keskustelemme kuukausittaisessa ”mestari palaverissa” yhtiön alkuajoista 25 vuoden takaa. Toteamme, että ”maasta se pienikin ponnistaa” ja olemme edenneet myös perustetun rakennusosaston puitteissa. Betonisia kaivonrenkaita ja viemäriputkia alkuajoilla valmistanut Siilinjärven Tehdas on kasvanut miehen mittaan. Alkuaikoina toimitusjohtaja itse valmisti ja rahtasi tuotteet asiakkaille. Nyt Siilinjärven tehtailla valmistetaan betoniset elementtirungot valmiiksi ja me täällä työmailla värkkäämme niistä taloja kasaan ”kuin sieniiä sateella” suurleveyelementtijärjestelmällä. Massiivisten betonilaattojen aika on ohi ja tilalle tulevat huomattavasti kevyemmät ontelolaatat, pohtii työpäällikkö **Ville Hassinen** ennusteenaan.

Keskiviikkona:

Insinööri **Pentti Iivanainen** on aloittanut Kelloniemeen työmaan, jossa käytetään uutta Pilarilaatta elementtijär-

jestelmää. ”Tuntuvat vähän oudolle nämä uudet ja kevyemmät holvilaatat.”

Kyselen häneltä laatoittajaa, sillä hänen työmaallaan ao. töitä on vähän, sillä ”kylppärit” tulevat työmaalle vain muutama viikko ennen luovutusta tehdasvalmiina Forssasta. Niistä uupuu vain huoneiston puoleinen pintalevytys. Sisävarustelukin on valmiiksi asennettu. Täytyy kuitenkin kylppäreihin tehdä ennen käyttöä sähkö-, putki-, puhelin- ja ilmastointikytkennät. Sitten ei kun suihkuun vaan! Satuimme samaan pöytään Toimitusjohtaja **Hannun Isotalon** kanssa lounastauolla K-marketissa ja keskustelimme lounaseteleistä.

”Täytyy tutkia asiaa, onko jotain tehtävissä.” Setelit tulivat käyttöömme.

Torstaina:

MestariPalaverissa sain tiedon nuoren työmaamestarin palkkauksesta tiimiin, mitä olin toionut.

”Minä olen **Toivasen Antti!**”, esitteli tomeran näköinen nuorimies itsensä seuraavana aamuna! Käydään ensin kierros tuolla työmaalla ja sitten voit junailla salaojituksien teon rakennuksen ympäri!

Kuulemme mielenkiintoisen tiedon Jyväskylästä. Eräällä täyselementti rakennustyömaalla oli käytetty alle puolitoista työtuntia rakennuskuutiometriä kohti. ”Uskomatonta! Miten se on mahdollista? Missä teemme täällä Kuopiossa pieleen?”

”Ei sillä Jyväskylän työmaan pääurakoitsijalla ole voinut olla palkkalistoillaan, kuin vastaava mestari ja torninosturin kuljettaja!? Miltähän näyttää meidän ajankäyttöemme rakennuskuutiometriä kohti”, kommentoi työpäällikkö Ville Hassinen.

”Missä teemme täällä Kuopiossa pieleen?”

Perjantaina:

Tieto tulee seuraavasta työkohteesta, jossa rakennetaan kolme kerrostaloa Kelloniemeen. Kohde on debyyttikokeilu uudesta johtamistavasta, jossa työmaan ”paperisota” tehdään tiimityönä valmiiksi ennen töiden aloitusta. Sitten istutaan aloituspalaveriin, jonka jälkeen aloitetaan työkohteen toteutus.

Saahan nähdä kuinka äijän käy? Rakennusosaston johtaja insinööri **Pentti Hofren** (”Hoppa”) pääkonttorilta kiersi työmaita katselemassa Villen kanssa ja aloittaessaan työmaahan tutustumisen, tuli myönteistä palautetta: *”Sanoinhan minä, että tähän nousee nopeasti kerrostalo.”*

Viikonloppua ajatellen tiedossa oli iloinen ja mielenkiintoinen suvun tapahtuma. Pidimme Kuopion Särkiniemellä poikamme **Markun** kastejuhlan, johon osallistivat myös äitini ja isäni.

Kastejuhlassa poikamme Markku äitinsä Aune Tuovisen sylissä minun, äitini Aunen ja isäni Veikon kanssa.

Kastejuhla toisessa polvessa. Miniämme Kariliisin ja poikamme Markun esikoisen kastetilaisuus 13.10.2019.

"MESU AMPUU JOOSELLA !"

Rakennusliike Varkauden Rakentajat toimi Varkaudessa. Firma oli saanut urakat: A. Ahlströmin tehtaan suuren varasto hallin laajentamisen ja kolmen rivitalon rakentamisen. Toimin vastaavana mestarina molemmissa kohteissa. Työmaitten välimatkaa oli yli kuusi kilometriä. Perustamisvaiheen töitä oli jo aloitettu, kun "astuin remmiin". Tehtaan työmaalla oli työnjohtajana nuori rakennusinsinööri nainen ja hän oli vielä "työmaakokematon". Hän tahtoi oppia työmaan aloittamisessa talvea vastaan tehtävät välttämättömät toimenpiteet ja totesikin jo osin niin tapahtuneen! Tuo tuntui makealta vastaavasta! *"Sinusta tullooh rakentaja!"*

Syksy oli jo pitkällä. Perustuksien anturoita teimme kiireellä ennen pakkasia. Niiden vaikutusta pyrittiin vähentämään levittämällä pakkasmattoja ja pressuja tulevien rakenteiden alueelle. Totesimme myöhemmin suojausten toimineen hyvin ja välttyimme laajoilta jäätymisiltä. Niitä oli kuitenkin edessämme! Jäätynyt maa on saatava sulaksi ja myös pidettävä sellaisena. Kaivuvaiheen jälkeen on välittömästi levitettävä tarvittava sora asuintilojen alapohjan rakenteiden perustaksi ja suojattava edellä mainitulla tavalla.

"Tiedän miehen, jolla on paineellinen laivakattila", sanoi työpäällikkömme **Tauno**. Soitan hänelle. *"Vettä saamme tuolta kaupungin vesijohtoverkostosta."* Seuraavana aamuna alkoi laivakattilan lämmityskuntoon asentaminen ja pian tup-rahti ensimmäiset höyryt. Sovimme, että "kattilamies" on mukana maan sulattamisessa ja me teemme sulatetun alueen lämpösuojauksen.

Yöllä oli satanut kevyttä pakkaslunta. Siitä muodostui lumipilvi raskaiden rekka-autojen kiitäessä lumisella tiellä kohti Kuopiota pimeänä pakkasaamuna. Jopa viisi autoa peräkkäin tuli vastaan. Otin tavakseni pysäköidä nähdessäni "jotoksen" tulevan noissa olosuhteissa, joita tapahtui harvoin. Työmaamme oli edennyt hyvin säästä huolimatta. Asuinhuoneistot olivat vielä ilman väliseiniä ja huoneistoja erottavia ääntä eristäviä muurattavia seiniä.

Tuli mieleen, että nyt voisi ampuu työmaalla jousella vapaa-aikana. Työmaan ajankohtana kävin kerran viikossa Kotkankallion suuressa luolastossa, jonka pitkä yhdyskäytävä oli sopiva paikka Puijon Jousen pitämille jousiammuntaharjoituksille kahdesti viikossa.

Jousilaukku oli aina autossani. Tyrox-eristyslevypaalin asetin maalitaustaksi ja pienen paperipalan" kympin kohdalle". Ammuin kolmen nuolen sarjoja.

Paikalle tuli eräs miehistäni katsomaan toimintaan, meni ulos ja karjaisi: *”Tulukee kahtomaah – mesu ampuu joosella!”*

Paikalle saapui uteliaita ja toiminta meni niin tiiviiksi, että meinasii työt unohtua! Katselija kaivoi taskustaan Nortti-askin ja asetti sen taustaan maaliksi!

”Voit ampuu tuohon!” Nuoleni osuivat maaliin ja sitäkö ihmeteltiin, vaikka ampuumatkaa oli 15 metriä. Samalla viikolla eräs kirvesmiehemme toivoi minun tilaavan hänelle jousen. Hän aikoi ryhtyä opettelemaan jousiammunnan ”jaloa taitoa” poikansa kanssa. *”Tuo kuulemani tekee hyvää isä–poika suhteeseen ja molemmat oppivat tuntemaan ”sitä tuntematonta suuruutta - omaa itseään.”*

Jousen tilaaminen hänelle, oli mieluinen tehtäväni.

Koin yllätyksen, kun työpäällikkömme saapui työmaalle ja sanoi tuovansa minulle työmaan puhelimen. Kaivoi taskuaan ja näytti suurta mustaa möhkälettä! *”Tässäpä se on - Nokian ensimmäinen puhelin!”*

”Tällä puhelimella voi soittaa vain yhteen numeroon ja kuulee muiden puhelut, mutta pitää vaan odottaa, että puhelin hiljenee ja toimia sitten. Eikä ihan kaikkea voi puhua tähän puhelimeen! Firmassa on näitä puhelimia viisi kappaletta”. Oppi tulevan kännykän käyttöä hiukan ”työlääntuntuisella” tavalla.

”Tuo kuulemani tekee hyvää isä – poika suhteeseen ja molemmat oppivat tuntemaan ”sitä tuntematonta suuruutta - omaa itseään.”

AITTA RINTEELLÄ

Kauniilla koivikkorinteellä Rautavaaran **Pekkan** talon pihapiirissä kiinnittää kulkijan katseen vanha aitta, joka on iso luhti. Toisen kerroksen solakäytävä on pitkällä sivulla kahden huoneen mittaisena ja koko rakennuksen pituisena vuodelta 1805. Isäntä **Kauko Vatasen** mukaan aitta siirrettiin siihen vuonna 1930 parinsadan metrin päästä alkuperäiseltä rakennuspaikaltaan.

Työvaiheet olivat hitaita. Kirveen avulla tehtiin käyttötarkoituksiinsa hyvin soveltuvia ja jokaisen veistäjän persoonallisin veistojäljin tunnistettavina lattialankut, kattolaudat ja salvottiin sekä varattiin hirsiseinät. Pekkan aitan ovien ikihongista veistäen tehdyt vahvat ja leveät laudat on myöhemmin höylätty sileämmäksi, mutta veistopiilun jäljet huomaa selvästi ovilautojen sisäpinnoissa. Ovilautojen katkaisu on myös tehty kirveellä.

Alakerran toisen oven lukkolaitteena on maasepän tekemä metallinen salpalukko, joka on nähtävästi paljonkin vanhempi aittaa ja on sijoitettu sisäpuolelle pintalukoksi. Egyptiläisillä oli samantapainen ”puulukko” yhdellä käyrällä puuavaimella toimien jo 4 000 vuotta eaa.

Pekkan talon aitanovien naulat ja saranat ovat raudasta taottuja. Yläkerran ulko-oven sisäpuolisesta puupäällysteisestä ”koppalukosta” on jäljellä vain sepän tekemät metalliset osat, jotka toimivat edelleen. Puupäällysteisiä koppalukkoja ryhdyttiin valmistamaan Suomessa noin kolmesataa vuotta sitten.

Aitan yläkerta on yhtenä tilana ja sitä on pidetty nukku-
mapaikkana vielä kaksikymmentä vuotta sitten samoin myös toista alakerran huoneista. Hirsien sisäpinnat ovat palhottuja toisin sanoen veistetty suoraksi, jota työtappaa alettiin käyttää 1600-luvun loppupuolelta lähtien.

Alkuperäinen vesikatto on ollut ”malka” -tyyppinen, jossa vettä pidättävänä rakenteena on ollut koivun tuohi limitettyinä

*”Työ-
vaiheet
olivat
hitaita.”*

ja painorakenteena ohuehkoja kuorittuja puun runkoja katon lappeen pituisina harjalta räystäälle ulottuen.

Aitta oli perustettu alkuperäisessä paikassa irtokivien vaaraan ja on siten nytkin. Nykyinen vesikate on peltinen, jonka suojassa monenlaisia aikoja kokeneet ja nukkumapaikkana pitäneiden ehkä ”helliäkin kuiskauksia” kuulleena seinähirret odottavat tulevaisuutta.

Aitan seinärakenteisiin on tehty jyrkkänurkkasalvokset kirveen avulla. Nurkkalukko hirsirakenteessa on tärkeä yksityiskohta. Alussa se on tehty loivasti kirveellä veistäen ylä- ja alapuoleltaan loivasti ”koirankaulalle”, joka on kaikkien salvoksien alkuaste. Koirankaulasalvos on ollut jo käytössä riistan ansarakenteissa aikana, jolloin varsinaisia seinärakenteita ei vielä rakennettu.

*”Nurkkalukko
 hirsirakenteessa
 on tärkeä
 yksityiskohta.”*

Sahan tullessa yleisemmin työkaluksi 1800 -luvun alkupuolella, voitiin salvokset tehdä paremmin pystyreunaisina ja pito parani. Vuonna 1989 Honkarakenne kehitti ”kiilalukon”, jonka toiminta tuntuu ”idioottivarmalta”, sillä sen ote ei petä tapah-
 tuipa salvoksen kuivumisesta tai turpoamisesta. Kiilalukko tehdään täysin koneellisesti tämän päivän hirsiveistämöissä ja on saatu näin työvaihe nopeaksi ja lopputuloskin hyväksi, mutta ”ideologisella puolella” on ehkä menetetty jotain korvaamattonta.

Hirsinurkkauksista löytyy nimityksiä; sulkanurkka, ristinurkka, läpinurkka, lukkonurkka, salalukko, lohenpyrstö, tasanurkka, lyhytnurkka, koirankaula, pitkänurkka, hakanurkka, jyrkkänurkka, olkasalvos ja kiilalukko.

Luhtiaittoja rakensivat jo antiikin kreikkalaiset tuhansia vuosia sitten akateemikko **Kustaa Vilkunan** mukaan. Etelä-Suomessa luhtiaitta tuli tunnetuksi keskiajalla ja vähitellen myös laajemmin, jolloin se sai omaperäisiä vivahteita eri puolilla maamme.

Kuvassa 1840-luvulla rakennetun Rautalammin kirkon ullakon vesikatkon kannattajien tuenta salvoksin. Nyky aikaista on palovaroituslaitteiden mukana olo.

JUHANNUKSEN VIETTOA RAUTALAMMILLA JA ROVANIEMELLÄ

Juhannusta juhlistetaan eri tapahtumin ja ihmiset kokoontuvat viettämään juhlaa yhdessä. Osa perinteisistä juhannuksen viettotavoista tulee tuhansien vuosien takaa. Kirkollisena juhlapäivänä juhannusta on vietetty jo 400-luvulta lähtien: Johannes Kastajan päivänä 24.06. Suomessa on juhannus vuodesta 1955 lähtien määrätty siksi lauantaipäiväksi, joka on kesäkuun 20. ja 26. päivän välillä.

Suomessa halutaan olla nykyäänkin vesillä ja sen rantamaisemissa. Juhannuksen aattoiltana poltetaan kokkoja yhä perinteisesti. Rautalammillä oli tapana ottaa kahvinkeittovälineet mukaan ja eväitä soutumatkalle lähisaareen. Kahvitulet sytettiin rantakivikkoon. Nuotion avulla keitetty kahvi maistui herkulliselle.

Historiaan ovat jääneet Aavasaksan laella vietetyt juhannukset auringon paistaessa läpi yön. Samoin kansanjuhlat Rovaniemen Ounasvaaran Juhannuskalliolla keräsivät useiden tuhansien ihmisten yleisön ympäri maailmaa.

Karjalassa - etenkin nuoret kokoontuivat valojuhlaan kyläkeinulle. Perinteiset tanssilavat rakennettiin mieluummin kauniille paikalle järven rannalle, niemen kärkeen tai jokivarteen. Rautalammin Puroniemen lavalla pidetyt juhannustanssit tuovat mieleen muistoja. **Lauri Lindsberg** soitti 50-luvulla levyiltä ajankohtaisia kappaleita, Sinitaivas ja Kotkan ruusu toivat tanssijoita lavan tupaten täyteen. Juhannustanssien ajaksi lava koristeltiin koivun oksilla.

Lähellä Rautalammin kirkonkylää Syväjärven tanssilavalla oli myös tungosta niin paljon, ettei tanssiminen tahtonut onnistua. Me nuorukaiset kävimme joskus katsomassa eri tanssipaikoilla, että mitkä ovat menot? Taksikyydin hinta oli kohtuullinen, kun se jakautui autolliseen nuoria. Suonenjoella oli suosittu ”Golkatan” lava, jossa myös kävimme usein tansseissa. **Antti** oli varannut uuteen autoonsa viltin ja hakaneuloja – ”kaiken varalta.”

Kuulin tarinan nuorukaisesta, joka halusi tytön kotimatkan saattajaksi juhannustansseista ja tiedusteli neidolta hänen käyttämänsä kulkuneuvoa kysyen: ”Onko pyöree?”, ja sai suoran vastauksen: ”Ee kun soekee!”

Rovaniemellä anoppini lupautui lapsenhoitajaksi juhannuksen aattoillaksi.

Lapin Kansasta olimme lukeneet tiedon, että taiteilijaperhe **Marjatta** ja **Martti Pokela** tyttärensä **Eveliinan** kanssa tulevat esiintymään Ounasvaaran Juhannuskalliolle. Vaaralle noustuamme menimme ensin kuuntelemaan Eveliinaa, joka teki silminnähdän myönteisen vaikutuksen sankassa yleisöjoukossa.

”Mörkö se lähti piiriin, tinttan, tanttan, tallallei. Mörkö se lähti piiriin, Mörkö se lähti piiriin. Mitähän se Mörkö tahtoo, tinttan tanttan tallallei!”

Marjatta Pokela lauloi ”Lypsykarjan kotiinkutsua” tunteikkaalla äänellään miehensä säestäessä.

Hieman alemmaa rinteiden täydeltä tanssilavalta kuului kaihoisasti: *”Oi, paljon kuuluu rakkauteen, ruusut huhtikuun ja lehdet puun, jotka kellastuu. Minkä luonto meille antaa tai maa mi päällään kantaa, on kaikki sen, ken rakkauden vain saa!”*

Puolen yön lähestyessä menimme Ounasvaaran korkeimmalle kalliolle, että voisimme nähdä kesäyön auringon. Pilvet väistyivätkin tehden sen mahdolliseksi. Juhannuskokkoa ei poltettu kuivuuden takia ja se tuntui hiukan puutteelta, mutta antoihan kesäyön aurinko valoan koko ajan illasta aamuun. Aamuyöstä laskeudimme metsäpolkua kävellen Ounasvaaralta alas, ihmetellen kesäyön taikaa ja runsasta ihmismäärää, joka soljui kohti nuorta kaupunkia.

Rautalammilla oli tapana ottaa kahvinkeittovälineet mukaan ja eväitä soutu- ja matkalle lähisaareen. Kahvitulet sytytettiin rantakivikkoon. Nuotion avulla keitetty kahvi maistui herkulliselle.

TAITAVA TAKOJA

Seppä **Eino Mårdin** esikoinen **Ossi** syntyi Kajaanissa vuonna 1930, mistä muuttivat Rautalammille vuonna 1932. Seppä oli käynyt jo sitä ennen paikkakunnalla tiedustelemassa pajan hankkimista ammatinsa harjoittamiseen. Hanke toteutui, kun hän osti **Ami Heimosen** vanhan pajan. Pajarakennuksen laajennus toteutui vuonna 1953. Rakennuspuutavaran sahaus tapahtui rakennuspaikalla ja ensimmäiset tukit toimitti aina hyväntuulinen ja ihmisläheinen **Maukolan** emäntä. Lisää rahtasi karjalainen **Mikko Kotta**.

Tytär **Pirkko** kertoi: *”Ilmoitettuani maailmaan tulosta seppä oli maininnut, että nyt täytyy rakentaa oma koti. Apteekkari **Kiiliäisen** hirsirakenteisen talon palo Niemelässä sattui sopivasti, sillä palopaikalle oli jäänyt vielä käyttökuntoisia hirsiiä, joista pieni kotimökkimme rakennettiin. Tilaa ei ollut paljoa, mutta ihmeen hyvin siinä sopeuduttiin elämään. Isä oli suoranuottisen rivakka otteissaan ja taitava takoja. Tunteitaan hän ei näyttänyt kovin usein, paitsi minulle isän tytölle. Turvallisuutta ja rakkautta koin lapsuudessani niin paljon, että sitä on riittänyt koko elämäni ajaksi! Nuorin sisaruksista **Marja-Liisa** syntyi 1946.”*

Pajaan tuli asiakas pyytäen hevosen kengittämistä, joka ei onnistunut tavallisin keinoin. Ei suostunut vikuripää menemään pajaan kengitettäväksi. *”Männään Latsinmäelle, niin kyllä se tokenoo!”*

Kapeaan puiden väliin ohjattu hevonen pysyikin hyvin paikallaan toimituksen ajan. Sitten tuli ongelma, kun se ei päässytkään pilttuustaan irti komennoista huolimatta. Silloin otti seppä maasta karahkan ja löi hevosta olan takaa lautasille ja heti se osasi vapautua!

Pajan kassa oli aina taitettuna sepän taskussa, mikä oli pitkä kapea kangaspussi. Kauppaan ostoksille mennessäni oli isän rahapussi aina mukana ja siitä kaivoivat Osuuskaupan myyjät tarvittavan rahamäärän!”

Perhe oli vuokrannut palan kasvimaata piiriesimies **Rossin** naapurista työväentalon takaa, jossa kasvattivat perunaa ja herneitä.

Mård meni palstalleen aikoen kerätä herneitä, mutta huomasi vierailevien kanojen jo suorittavan aikomaansa tehtävää. Seppä nouti kotoaan pienoiskiväärin ja palasi sillä aseistautuneena ryytimaalleen. Ampui kanat ja odotti mitä teosta seuraisi?

Tapahtunut kanojen likvidointi ei kuitenkaan huonontanut miesten persoonallista ystävyyttä, mutta piiriesimiehelle syntyi uusi nimi: Sennii Paper-Rossi!

Seppä harrasti metsästystä ja kalastusta sekä esiintyi myös vaimonsa **Hildan** kanssa näytelmissä työväentalolla järjestetyissä illanvietoissa. Tanssien valmistelu oli hänelle mieluisinta. Jos seppä ei ollut kotosalla kysyttäessä, selvisi myöhemmin, että: *"Olinj sillan tuolla sosialistiimp pesässä!"*

Seppä Eino Mårdin isä **Aku Mård** toimi kyläseppänä Sonkajärven Kauppilänmäellä, joten ammatin harjoittajia oli jo kolmessa sukupolvessa, sillä edesmenneet pojat **Esko** ja **Ossi** jatkoivat perittyä ammattia ja omaksuivat korkean ammattitaidon teräksen muotoilussa. Kesällä 2002 Pirkko vei Rautalammin Museoon vanhan viikatteen, jonka esi-isä Eino oli ensimmäisenä opinnäytteensä korjannut takomalla katkenneet osat yhteen.

ELÄMYKSIÄ METSÄKARTANOLLA JA HELSINGISSÄ

Rautavaaran Metsäkartanon suunniteltu ja valmistuva toimintatilojen lisärakennus on tutustumiskohteena. Rakennus istuu mäntyjä kasvavassa rantarinteessä ryhdikkäästi. Toteutunut ratkaisu on antanut mahdollisuuden tehdä rakennusalaan nähden enemmän tiloja kolmeen kerrokseen.

Rakennuksen kantavat rakenteet ovat betonia perustuksissa, kellarikerroksessa, osaksi ensimmäisessä kerroksessa ja ilmanvaihtuhuoneen kohdalla myös toisessa kerroksessa. Betonimassaa on käytetty rakenteisiin yhteensä 750 kuutiometriä. Lattianeliöitä monimuotoisessa ja tyylikkäässä talossa on 1700.

Julkisivut ovat puurakenteisia. Ulkopuolen pintamateriaalina on käytetty pysty- ja vaakalaudoitusta peiterimavuorauksena ja leveää ulkokuorilautaa vaakaan asennettuna. Niin on saatu julkisivuihin perinteistä suomalaisen hirsirakennuksen lamasalvoksen (vaakaan asennettun) näköä. Pienet päätykolmiosisyvennykset, jotka on sijoitettu ensimmäisen kerroksen julkisivuikkunoiden yläpeileihin ja pääsisäänkäynnin katoksen päätykolmioon, tuovat tuulahduksen antiikin ajoilta.

Metsäkartanon harraste- ja liikuntarakennus Savotta.

Vesikatteena tiilenpunainen tiilikate on kahdeksassa eri tasossa sisältäen 20 kpl eri lapetta. Yläpohjan ja vesikatteen kannattajina ovat puiset ristikkoansaat. Kaikki lämmöneristeet on tehty ympäristöystävällisellä ja nykyaikaisella VITA -puukuitueristeellä.

Alapohjat ovat maanvaraisia, kosteuseristettyjä ja lämpöeristettyjä betonilaattoja erilaisin pintamateriaalein päällystettynä kutakin käyttötarkoitusta vastaavaksi. Metsäkartanon harrastetilojen pääurakoitsijana on Rakennusliike Mustonen Nurmekselta. Vastaavana työnjohtajana toimii insinööri **Anssi Reis**. Rakentamisen kokonaiskustannukset ovat noin 14,5 miljoonaa markkaa.

Kesäkuussa vuonna 2000 aloitettu rakentaminen saadaan valmiiksi maaliskuun loppuun mennessä sisäpuolisilta osiltaan. Rakennuksessa on nykyaikainen koneellinen ilmanvaihto. Toisessa kerroksessa olevan IV-konehuoneen huonekorkeus on ”vain” viisi metriä. Siellä on myös laitteet jo käytetyn ilman puhdistamiseksi uudiskäyttöä varten ja siinä jäljellä olevan lämpöenergian talteenottoa varten.

Metsäkartanon uimaranta.

Eri huonetiloihin johdettava ilma esilämmitetään ennen käyttöä. Lämpölasista oleviin ikkunoihin on saatu perinteistä ulkonäköä ristikoimalla ikkunoiden pokien lasit kolmiosaiseksi.

Kulkijan astuessa rakennuksen sisäpuolelle avaraan ja valoisaan aulaan, jonka lattian pintarakenteeksi on asennettu liuskekilvillat. Samanlaisilla kilvillat on päällystetty takka, joka ”tervehdii” taustaseinän yhteydessä. Yleisväri kaikissa puupinnoissa on aitoa puun luonnonväriä myötäillen. Niin on käsitelty katto - ja seinäpaneelaukset, väliovet, listoitukset ja puurakenteiset ikkunapenkit. Yhdessä vaalean yleisvärin kanssa ne tekevät esteettisen vaikutelman ikkunoiden tarjoamassa runsaassa luonnonvalossa. Tuoksuu valmistusvaiheessa olevalle työmaalle, joskaan ei niin voimakkaasti kuin perinteisesti.

*”Asiakkailta tullut palaute herätti keskustelun lisätilojen rakentamisesta jo yli kymmenen vuotta sitten. Taisipa ensimmäisenä aiheesta puhua talonmies **Liimatta**”,* muisteli Metsäkartanon toiminnanjohtaja **Riitta El`Nemr**.

”Työmaa on ollut haastava ja mielenkiintoinen, mutta ei ilman stressin tuntumaa ole selvitty”, kommentoi vastaava työnjohtaja insinööri Anssi Reis.

Rautalammita tuli ”jämäkkä” uutinen: Nuorin sisareni **Arja** on väitellyt filosofian tohtoriksi Helsingin Yliopistossa ja muuttaa Yhdysvaltoihin. En ihmeenä pitänyt tuota uutista! Hän oli ollut parhain oppilas kautta aikain Rautalammin lukiossa ja jatkoi samalla ”saralla” Helsingin Yliopistossa. Luennoiva professori teki havainnon Arjan kyvyistä, jotka olivat parhaat mahdolliset ja kutsui neuvotteluun luokseen. Hän esitti Arjalle jatko-opiskelupaikkaa Amerikkaan ja myös työpaikkaa - niin halutessaan. Hän hyväksyi tarjouksen. Äitini Aune toivoi: *”Tuli ees joskus käämää sieltä kaakoo!”*

Hän tuli ja miehen kanssa. **Irja**-siskoni muisteli: *”Tumma mies olj mukana. Ihmeissänsä katoen, kun lähtivät soutelemaah venneellä! Aeromies näätti olevan kokeilas, sillä soutuamisesta ei tulluh mittääh!”*

Myöhemmin selvisi, että nuorimies ei ollut ennen airoihin koskenut? Hän oli kotoisin keskilännen suurilta preerioilta, joissa lähimpään jokeen tai järveen oli satoja kilometrejä.

Vielä hyvä uutinen Helsingistä: Poikani **Markku** valmistui Helsingin Kauppa-
korkeakoulusta kauppatieteiden maisteriksi vuonna 2003.

JOUSI

Eri ikäkausia edustavat henkilöt saapuvat olympiajousen ja sillä ammunnan esittely- ja opastustilaisuuteen kysymyksiä ja uteliaisuutta ilmentävin kasvoin Rautavaaran Metsäkartanolle. He tutustuvat välineeseen, joka on kiehtonut ihmisen mieltä kymmenien tuhansien vuosien ajan. Ei tiedetä tarkoin missä jousi otettiin käyttöön ensi kerran. Todennäköisesti se tapahtui Etelä-Afrikassa. ”Nuolenkärkilöydöt” Border Cavesta Etelä-Afrikasta, osoittavat jousen käyttöä jo noin 30 000 vuotta sitten.

Ensimmäisen jousen tekijän on täytynyt ymmärtää jousen toiminta laukauksessa. Jänteen avulla muunnetaan jouseen varastoitu lepotilassa oleva lihasvoima liike-energiaksi sen silmänräpäyksen aikana, kun vetävän käden kolme sormea vapautetaan jänteen vedosta, jolloin se heittää nuolen lentoradalleen. Keksintö on ollut sen ajan ja sitä edeltäneen ihmisen kehityshistorian nerokkaimmista. Jousi on vaikuttanut myös myöhemmän ajan historian kulkuun ratkaisevalla tavalla.

Kiistämättömät Lähi-idästä tehdyt arkeologiset löydökset jousesta ovat 16 000 vuotta vanhoja. Ranskassa Dordognen laaksossa olevassa luolassa on kallioon ”hakkattu relieffi jouta jännittävästä naisesta” ja sen iäksi on saatu yli 20 000 vuotta. **E. N. Setälän** mukaan suomalais-ugrialaisten kansojen käytössä oli jousi jo yleisesti pääaseistuksenaan metsästyksessä uralilaisella kaudella Siperiassa ja myös Ural-vuoristosta länteen asuvien keskuudessa.

Sumerilaiset perustivat maailman ensimmäisen valtion yli 7 000 v sitten. He ottivat pitkäjousen käyttöönsä perustamiinsa jalkaväkijoukkoihin ja senkin uranuurtajina. Metsästyksessä pitkäjousi oli silloin korvaamaton. Hieman myöhemmin akkadilaiset kehittivät jousiaan enemmän kuin sumerialaiset, vahvistamalla niitä eläinten jänteillä, luuaineella ja luilla. Käyttäen kosteussuojana hunajaa ja suoja-ten jousiaan nilatuohkeen käärittynä, sekä käärmeen nahalla. He tekivät ensimmäiset ”kootut jouset.” Uralin alueelta on arkeologinen löytö kokonaan hirvensarvista rakennettu jousi 5 000 vuoden takaa.

Egyptissä on löydetty jousen kaari, johon on käärittä eläinten jänteitä päällystetynä tuohella ajalta 600 eaa. Egyptin ensimmäisen dynastian ajalta on arkeologisia löytöjä pitkä jousista. Tuolloin ne olivat arvokkaita välineitä ja niiden käytön hallinnut nautti suurta arvostusta. Farao Tutankhamonin rakkaimmat harrastukset ovat olleet: jousiammunta ja hevosen käsittely. Hänen jousensa on nähtävissä Kairon egyptiläisessä museossa.

Kiinalaiset keksivät 2 500 vuotta sitten ”vastakaarijousen”. Heittokyky parani huomattavasti. Tuon tyyppinen jousi on käytössä nykyajan olympialaisissa. Jousi esiintyy eri maiden mytologiassa Kreikassa Odysseuksen ja Suomessa Joukahaisen käyttämänä jne. Varsijousi on myös kiinalaisten keksimä yli kaksituhatta vuotta sitten. He rakensivat kolmiosaisen liipaisimen pronssista jo silloin varsijousiinsa. Euroopassa varsijousta käyttivät ensimmäisenä italialaiset paavin palkkasotilaat 800-luvulta lähtien.

Jousesta tuli hyvin tehokas, kun se varustettiin rautakaarilla. Rautakärkinen nuoli lävisti ratsastajan rintasuojan jopa neljänsadan metrin etäisyydeltä ammuttuna. Tuon kuullessaan silloinen paavi julisti pannaan varsijousen käytön kristittyjä vastaan mutta salli sen käytön pakanoita vastaan käydyissä taisteluissa.

Obin ugrilaiset kansat kuvittelivat sateenkaarta pääjumalansa jousenkaareksi ja salamaa hänen nuolekseen. Jousta on esitetty kaikkialla esihistoriallisissa kalliopiirroksissa ja -maalauksissa. Kalevalassa kerrotaan Joukahaisen jalkajousen rakentamisesta, kun mustasukkainen Joukahainen suuttui Väinämöiselle ja uhkasi surmata hänet.

”Laativi tulisen Jousen,

Jalan kaaren kaunistavi,

Kaaren rauasta rakenti,

Vaskesta selän valavi”.

Jousen valmistuttua hän oli tyytyväinen:

”Kaari oli kaunihin näköinen,

Jousi jonki maksavainen,

Hevonen selällä seisoi,

Varsa juoksi vartta myöten,

Kapo kaarella makasi,

Jänö jäntimen sijassa.”

Suomessa on kivi-kautisia jousia löytynyt vain yksi ja rautakaudelta kaksi kappaletta. Kangasalan Raikun kylästä löydettiin vuonna 1936 Heposelkä nimisen järven rannalta 72 cm pitkä ja 3 cm paksu katajainen jousen osa. Joka löydettiin metrin syvyydestä savikerroksesta ja liuskekivistä tehtyjä nuolen kärkiä oli samassa paikassa. Löydetty jousi edustaa vanhinta Suomesta löydettyä, joka oli tyyppiltään ”alkeellinen pitkäjousi”. Paltamon Lumisuolla on löydetty vuonna 1975 suosta jousen osa, joka ajoittuu 2 200 vuotta vanhaksi kootuksi jouseksi.

Jousi on 142 cm pitkä ja kaaren paksuus 1 cm ja leveys 3 – 4 cm. Se on lähes d:n muotoinen ja tehty lylymännystä. Kaareissa on merkkejä paikoittaisista siteistä, niin todennäköisesti kysymyksessä on koottu jousi, jossa tuohinauhalla on sidottu jouseen toista puuta.

Voisi sanoa, että toinen kivi-kaudelta löydetty jousi olisi se, joka on Astuvansalmen Kalliomaalauksessa naishahmon vasemmassa kädessä. Paltamon jousi on samanlainen, kuin Ruotsista löydetty ja joista on kirjallisia tietoja. Niissä jousissa esiintyvät puulajit mänty, koivu, kuusi ja paju. Kaaret on kiinnitetty toisiinsa ahvenen nahasta keittämällä tehdyllä liimalla, kosteusuojaksi on eläinten rasvaa ja päällimmäiseksi käärmeen nahka.

Rituaali ammuntaan viittaa Astuvansalmen kallion juurelta löydetty kaksi kivistä nuolenkärkeä ja myös se, että osalle kallioon maalatuista hirvistä on maalattu ympyrä sydämen kohdalle. Kalliomaalaukset on ajoitettu usean vuosituhannen aikana tehdyiksi 2 000 – 5 000 vuotta sitten. Maalauksia on 15 metrin matkalla kallion seinämässä. Kivi-kautisilta asuinpaikoilta löydettyistä nuolenkärkilöydöksistä johtuen tutkijat olettavat jo silloin käytetyn erilaisia jousityyppejä. Jousien pituudet ovat vaihdelleet 130 – 180 cm:n välillä. Ovat olleet pitkäjousia.

Kolmas jousilöytö on vuonna 1964 Kärämäen Porkkalasta löydetty jousen toinen kaari, joka oli litteäksi vuoltu ja päässä jänteen ura. Kaari oli tehty vahvasta kuusen oksasta ja iäksi tuli noin 1 000 vuotta.

Mielenkiintoinen kirjallinen tieto on 1700-luvun lopulta ja se on julkaistu Vienan Karjalassa vuonna 1840. *”Jousen selkä oli wälistä ulkopuoella koivun kylestä, sisäpuolella pajusta, peät wuoltu, jotta yhtäläisesti käkristyisi. Ne oli nilatuohella keärity toinen toiseese kiinni - ei mitänä rihmoa – pikie panti keskehe, jotta tarttuisi kiinni toiseese.”*

Vienanlahden alueella on tehty vaikuttava kalliopiiirros, jossa suksilla liikkuva jousimetsästäjä saalistaa hirveä. Metsästäjän suksilatu sauvojen jälkineen ja myös hirven kulku on kuvattu noin kymmenen metrin pituisessa taideteoksessa rantakallioon piirroksena.

Jousella ampumistaito oli arvostettu taito kaskikulttuurissa. Pohjanmaan ja Hämeen vanhoissa verokirjoissa sanotaan:

”Täysinkasvanut mies, joka pystyy virittämään jousen”.

”Kaikki, jotka jaksavat mennä metsälle jousella.

Rautalammilla oli vielä vuonna 1741 liki joka talossa jalkajousi **Rudenchöldin** mukaan ja jalkajousella metsästettiin suurriistaa ja mutta myös oravia, jolloin käytettiin ”kolkkanuolia”, niin turkis säilyi ehjänä.

Rakkauden alueella Amor ampuu jousella nuolen kahden sydämen läpi. Tuossa kuvauksessa ei nuoli tuo tuhoa, vaan yhdistää ne lopullisesti. Vertaus ilmentää jousiammunnan henkistä osuutta, jonka väitetään olevan noin 70 prosenttia, fyysisen noin 25 ja välineen vain noin 5 prosenttia, joten kalliita välineitä hankkimalla ei yksinomaan tulla jousiampujaksi. Jousiammunta vastaa energian kulutukseltaan ”hölkkäjuoksua”, samassa ajassa tehtynä. Huomioiden mukaan kaikki jousiammunnan osa-alueet, kuten varusteiden asentaminen, ammunta, nuolten haku, tauot jne.

Jousi ei kysy ampujan ikää ja sanotaan jousiampujan tähtäimen olevan äärettömän pitkän.

Minulla on ollut ilo nähdä usean sadan vierailijan kokema uusi myönteinen elämys vuosittain Metsäkartanolla. Jokaiselle löytyy sopiva jousi jousiammunnan kokeiluun. He ovat huomanneet pystyvänsä ampumaan lyhyiltä matkoilta jousella melko pian omalla persoonallisella tavallaan toteutettuna, ymmärtäen kuitenkin ettei pari kolme tuntia kestävässä opastustilaisuudessa ehdi teknisiä niksejä oppia. On saatu kuitenkin ”ensikosketus tähän mahtavaan lajiin”, jonka vaativuutta kuvastaa se, että jousiammunta on kuulunut olympialaisten lajistoon Tukholman kisoista lähtien vuodesta 1900.

Kuuluu kommentteja: *”Tämä tuntuu mukavalle”, ”Empä olisi uskonut”, ”Mahtava laji”, ”Oli hauska kokeilla”, ”Täytynee hankkia välineitä”, ”Tänne Metsäkartanolle tullaan varmasti uudelleen!”*

Järjestäytynyt urheilumuoto tuli jousiammunnasta neljännellä vuosisadalla jaa, Kreikassa. Englannin vanhin jousiammuntaseura on perustettu vuonna 1676 ja sen toiminta jatkuu edelleen. Suomessa perustettiin Jousiampujaliitto vuonna 1947 ja samana vuonna pidettiin Suomen ensimmäiset jousiammunnan mestaruuskilpailut. Kansallisia kilpailuja on vuosittain lukuisia ja ne jakaantuvat maan eri osille. Seuroja on toiminnassa yhteensä 28 kpl. Sarjat ovat erikseen naisille ja miehille, sekä tytöille ja pojille. Ammutaan tähtäin-, vaisto- ja taljaluokissa ikäryhmittäin.

”Tartu jouseen, sillä sinunkin sydämesi haluaa ampua jousella! Jousella, Nuolella ja Sydämellä”.

PUUKKOKURSSI METSÄKARTANOLLA

Tavoitteenamme oli valmistaa omakohtaisesti käyttöpuukko terästangosta katkaistusta pätkästä kahden päivän aikana. Kokoonnuimme Metsäkartanon pajalle 08.07.2004. Nilsiälainen puukkomestari **Matti Keränen** esitteli nokista pajaa ja sen varusteita. Hän oli optimistinen kahden päivän valmistusaikaan, mikäli työvaiheet etenevät ilman suurempia kummelluksia.

Terästanko, josta puukkoaihiomme leikattiin oli hiilipitoisuudeltaan tarkoitukseen sopivaa hopeatankoa.

Ahjon kivihiilet kuluttavat paljon happea palaessaan. Asia oli hoidettu nerokkaasti asentamalla pölyimurin moottori puhaltamaan raitista ilmaa teräspuukon pitkin ahjoon. Perinteiset palkeet jäivät kokeilematta. Kivihiiltä ahjossa polttamalla syntyy vähemmän kuona-aineita, jotka huonontaisivat teräksen laatua. Matti opasti meitä aloittelevia seppäoppilaita, joita oli paikalla alle kymmenen.

Puukon teossa on jopa 300 työvaihetta. Kokemus oli mahtava ja tulos ihan oma!

”On taottava, kun rauta on kuuma ja pidettävä alasin puhtaana!” Kehotti Matti nilsiäläistä **Pertti Kankkusta** ja allekirjoittanutta.

Terästangon pätkät hohtivat jo punaisina ahjossa. *”Voitte aloittaa takomisen ja litistetään aluksi tankoa, mutta vain punahehkuisena.”* Kahvan tappia venytetään takomalla vähintään käyttäjän kämmenen leveyden pituudelta ja siinä vaiheessa ei työstetä teräosaa. Ruokailun jälkeen levitetään ahiota selkäpuolelta takomalla. Teräpuolelle ei silloin saa lyödä. Se taotaan omana vaativana työvaiheena.

”Vaihdetaanko nämä pajavaatteet ruokailun ajaksi?” Työmies on työnsä näköinen, mutta riisutaan kuitenkin sepän liivit. Tekelemme olivat jo puukon näköisiä. Hiomakoneen nauha söi ihmeen hyvin tummaa rautaa puukon teräosaa muotoillessa. Terävämpi on kuin partaterä, tuumaili kaima.

Nyt terät ovat hyvin kovia ja eivät kestäisi käytössä. Siksi ne karkaistaan kuumennuksen jälkeen öljyssä ja kylmässä vedessä. Aihiomme kuumennetaan punahehkuun ja magneettisuus tarkastetaan magneettiraudalla ennen öljykarkaisua. Magneettisuus häviää yli 800 asteessa. Teräksestä tulee hyvälaatuista. Perinteisesti sepät ovat päättäneet karkaisuhetken vain näköhavainnon perusteella. Valmiiksi karkaisu suoritettiin 200 asteessa ja loppuhionta tehtiin huopanauhalla.

Ennen nahkatupen tekoa on tehtävä lesti, joka on litteä puunpala varustettuna puukon terän mentävällä kololla. Tupen nahka on paras leikata naudan puoliuodan selkärangan puoleisesta reunasta poikkisuuntaan, jolloin tuppi pitää muotonsa hyvin. Käytämme omatekoista pikilankaa tupen valmistuksessa.

”Perinteisen puukon valmistuksessa on 300 eri työvaihetta pikkutarkasti laskien, joten työ vaatii tekijältään pitkää pinnaa, käden taitoja ja motivaatiota. Seuraavalla puukokurssilla tehdään vasaralla, lämmöllä ja sydämellä myös fileointipuukkoja”, lupaili Matti.

”On taottava, kun rauta on kuuma ja pidettävä alasin puhtaana!”

KALASSA RAUTAVAAARALLA

Poikani **Markun** kanssa aioimme mennä uistelemaan Ala-Keyrityn rantavesiin. Säätä olimme tarkkailleet jo viikon verran ja totesimme eräänä aamua kaiken olevan kohdallaan, että jättikalan pyydystäminen voisi tänään toteutua. Ennakko-käsitys oli, että vanhan ajan Proffessori-uistimella onnistuu parhaiten. Sopivan tuulen vallitessa minä tartun airoihin ja Markku pitää uistinta.

Saaliin saantiin vaikuttavat vuodenaika, lämpötila, sade ja sen kesto, tuulen suunta ja sen voimakkuus, veden lämpötila, ruskan määrä ja vielä, että ovatko kalat syöntipäällä? Käytämme kelauistinta, jonka Markku oli saanut laskettua jo täyteen pituuteen. Kämmenen ympäri pari kertaa kierretyn siiman avulla hän pitää tuntu-maa Proffessori -uistimeen, jolla olimme päättäneet kokeilla aluksi. Hetken soudet-tuamme kuuluu perästä:

”Ottaa pohjasta!”

”Antaako yhtääh periks?”

”Kyllä vähäseh!”

”Tule soutumieheks, niih tarkistan asian!”

Paikkoja vaihdettuamme tunnen heti siiman välityksellä, ettei uistimemme ole minkään ”sintin” suussa. *”Soova syvälle pään, etteem männäh ruohikkooh!”*

Vene on poikittain kalaan nähden ja kalan puoleinen airo nostettuna veneeseen. Seisten veneessä alan lappaa siimaa veneen pohjalle pitäen koko ajan siiman kireäl-lä, ettei kala pääse löysästä potkaisemaan. *”Onkohah viiskiloneh?”*

”Kerro se aenakiih kahellah!”

”Eihäh meellä oo ees huavia mukana, väsyttämälläkö?”

Hetken väsyttän ja saatuani kalan veneen ääreen, lyön tainnoksiin tuolla lyönti-kalikalla!

Kala vetää meitä yli sata metriä, tekee välillä syöksyjä syvempään veteen samalla nykien. Ison hauen käyttäytyminen veneen lähellä on erikoista. Yritys lyödä

pyrstöllä veneen kylkeen on odottamatonta ja myös vapautumisyritys. Saaliskalamme tekee tuon kerran, mutta aavistan sen käyttäytymisen. Pidän tuntuman siihen kireän siiman kautta antaen löysää syöksyn aikana. Samalla liikutamme venettä hauen liikkeen suuntaan, niin onnistumme viimein yrityksessämme.

Rantaan tultuamme Markku juoksee rinnettä ylös huutaen: ”*Saimme niin suuren kalan että jaksako sen pihaan kantaa!*”

”Jättiläinen” punnittiin ja painoksi todettiin 11,4 kg.

Markun ja Pertin saalis Professorilla Rautavaaran Ala-Keyrityllä.

Toivo Korhonen ja lohisaalis.

Kalastus oli Toivo Korhosen kanssa mieluisa harrastus. Tässä kuvassa Rantalan Topi verkkoja kokemassa.

PUOLUKASSA RAUTAVAARALLA

Kauniin sään vallitessa ajelimme kohti Rautavaaran Oriahoa, josta on tarkoituksemme kerätä puolukoita **Savolaisen Pentin** opastamana. Tietäen Pentin ja vaimonsa **Annikin** ahkeriksi poimijoiksi, kysyin aloitusajankohtaa poimintaan. Vuonna 1972 oli hyvä marjavuosi ja keräsimme ahkerasti puolukoita.

Myimme ne ja saimme 4 000 markkaa. Menin heti autokauppaan ja ostin marjarojoilla Mossen ja se innosti poimimaan vielä lisää. Myimme marjat yleensä eniten tarjoavalle puhdistettuna. Tuo vaihe työllistää meitä paljon, sillä sataakin kiloa puhdistamista päivää kohti vie oman aikansa. Jos marjat olivat kosteita, kysyi siivoaminen hermoja.

Aikana, jolloin lapset olivat pieniä, otettiin heidät mukaan metsään. Tehtiin heille nuotiotulet, jos kylmälle tuntui ja tytöt leikkivät leikkejään poikien heittäessä ”leppäkeihästä” metsäpolulla, pitäen näin omia kilpailujaan. Marjojen keräykseen he osallistuivat halutessaan.

Kaiken olen kirjannut ylös mitä vuosikymmenien aikana olemme keränneet ja myös marjojen myyntitulot. Auton vaihtoon tarvittu käsiraha on maksettu aina marjarojoilla, samoin pieni osake tänä vuonna. Kolmena päivänä olen kerännyt yksin 20 sangollista päivässä ja ollut silti kotona ajoissa. Se on sillä lailla, että kun on kerännyt ensimmäiset 10 ämpärillistä, niin tympiihän se, kun on vasta tavoitteensa puolivälissä. Loput sangoista täyttyy kuitenkin, kun ei lopeta keräämistä.

Seuraavan keräyspäivän marjamaat katson valmiiksi, joten on helpompi tulla uudestaan. Olemme keskustelleet marjastamisen lopettamisesta ainakin näin laajassa mitassa, mutta puolukka-ajan koittaessa mieli muuttuu ja marjaan on lähdeittävä. Monen mutkan takaa löytyi marjastuskohteemme loivalla metsärinteellä 20 vuotta sitten tapahtuneen avohakkuun paikalla, jota kaunistivat ikivanhat pötkelöpuut.

Sovittiin kahden sangollisen jälkeen kahvitauosta. Keräsin mielestäni tehokkaasti Pentin minulle antamalla 2,5 litran poimurilla ja ilmoitin innokkaana jo toisen sangon täyttyneen, johon Pentti vastasi: *”Minulla täyttyi viides – joten pidetään se kahvitauko!”*

Kaksi viikkoa noista hetkistä kohtasi heitä ikimuistoinen näky pienellä metsälammella: *”Mikä otus tulee uiden läheisen saaren äärellä?”*

Karhuksi tunnistettiin ja silloin tuli outo olo. Matkaa uijaan oli 250 metriä. Äkkiä se kuitenkin muutti suuntaansa ilmeisesti kuultuaan ääniämme ja kaarsi takaisin lähestyen pikku saarta. Tassujen tavattua pohjaan, se nousi kahdelle jalalle lyöden samalla vettä etukäpäällään. Noin tehden se käveli saaren rantaan ravistaen vielä vesiä turkistaan ja eteni sitten nelijalkaisena metsän suojaan. Olisi ollut kuvattavaa sillä hetkellä, mutta en ole pitänyt kameraa marjareissuilla mukana. Olimme suunnitelleet ottaa vene peräkärriyn seuraavalla kerralla ja käydä lammen saarissa puolukassa - mutta eipä venettä tarvita.

Saihan tähän saaliiseen siirrellä jalkoja toisensa eteen.

HILLASSA RAUTAVAAARALLA

Marjastaminen tuo harrastajalleen mieluisia kokemuksia. Liikkuminen luonnossa vahvistaa poimijaa fyysisesti ja henkisesti. Jokainen marjamatka metsään on erilainen vaikka sen tekisi tutuksi tulleille alueille, sillä luonnossa elämä ei pysähdy. ”Veneeseen siitä vaan, niin päästään matkaan! Sovitaanko, että olen soutumiehenä menomatalla järven yli”, sanoi **Pentti Savolainen** meille hillan poimintaan lähteville Suojärven rannalla.

Päämäärämme oli kaukana järven takana oleva suo, josta uskoimme löytyvän hilloja.

Soutumiehemme oli käynyt jo marjojen kukinta-aikaan tutkimusmatkalla kohteessamme, todeten suon silloin olleen lakan kukista valkoisena ennustaen hyvää hillavuotta. Rankka vesisade voi haudata nuo toiveet kohdalle osuessaan ja karistaa kukkien terälehdet voimakkaan tuulen avustamana. ”Katsokaa tuonne suuntaan, niin näette joutsenpesueen, jossa on neljä poikasta”, opastaa Pentti. Poikaset uivat pois päin kohteenamme olevasta rannasta ruohikon suojaan emonsa turvallisessa ohjauksessa.

Hetken kuluttua huomaamme telkän kiitävän kohti rantapuussa olevaa pönttöään, jossa poikaset odottavat aamiaistaan. Ehkä rantaa lähestyvä veneemme tuntuu linnusta uhkaavalta, sillä se tekee ”rallikäännöksen” pönttönsä likellä. Mutkitteleva joki laskee rauhallisesti vesiään Suojärvestä Älänteseen.

Rantaudumme lähelle jokisuuta. Lähdemme ketjussa etenemään suolla ja katse kiertää suomättäitä toivossa nähdä kypsiä hilloja. Pentti aikoo soutaa veneemme ylemmäs joelle, jotta ei tarvitse kantaa lopussa raskaita marjasankoja kovin pitkää matkaa pehmeällä suolla, ilmoittaa hän kokeneen marjamiehen optimismilla.

Muutamia litroja kerättyämme istahdamme kahvitauelle nauttimaan eväitämme. Toteamme, että muutama vuoteen ei ole ollut hyvää hillavuotta. Muistelen kesää 1964 Ivalossa, jolloin työmaaltani häipyi osa miehistä marjasuolle ilman mitään ilmoitusta. Tuolloin sai hillasangollisesta 100 markkaa, joten ei se mieskato mikään ihme ollut, sillä hinta vastasi rakennusmiehen kolmen päivän palkkaa. Marjastajat sanoivat hillojen olevan kypsiä, kun hillan mehu kohoaa suolta kannetun täysinäisen marjasangon pintaan saakka.

Lakkaa Rautavaaran soilta mahtavissa maisemissa.

Keskustelemme myös majavista. Ne olivat rakentaneet vuosia sitten padon, jonka jäänteet ovat muutamien kymmenien senttien pudotuksella jokimutkassa ja pesänsä jonkun matkaa siitä alavirran jokitörmään. Melkoisia rakennusmestareita ovat majavat tuumailimme niiden pesäkumpua katsellessamme ja sitä kuvatessani paluumatkalla. Tuoreita elämän merkkejä ei enää näkynyt jokitörmän pesäalueella. Piiskahännät olivat uittaneet aikaisempien vuosien tulvien aikana käsivarren vahvuisia koivun runkoja pesän läheisyyteen tulevaa käyttöä varten.

Itikoita ja mäkäräisiä oli vähän pörräämässä poimijan korvissa. Tänä kesänä pystyi marjastamaan suolla kevyesti puettuna, mikä oli ennen kokematonta, joka johdunee kevään pitkistä poutasäistä, jolloin parille itikkasukupolvelle kävi köpelösti kotelointivaiheessa. Vesisade yllätti marjastajat ja nopeutti heidän paluumatkaansa, jonka kuluessa koimme Pentin katiskoita. Reilut kalasopparpeet tulivat kotiin viemisiksi. Tyytyväisin mielin palasimme tältä luontoreteltämme Suojärven rantaan hiljaa lipuvan veneen tuomana.

Kirkon ullakolla.

RAUTAMMIN KIRKON ULLAKOLLA JA KELLOTAPULILLA

Rautalammin nykyinen kirkko valmistui vuonna 1844. Tyylikäs ja kooltaan Suomen toiseksi suurin puukirkko on arkkitehti **C. A. Engelin** suunnittelema. Rakennusmestarina toimi **M. A. Tolpo**. Hän toimi myöhemmin rakennusmestarina Kerimäen puukirkon rakentamisessa, mistä tuli kooltaan Suomen suurin puukirkko ja on Rautalammin kirkon kaltainen. Kellotapuli oli valmistunut vuonna 1768. Tapuli on vanhin yhä käytössä oleva rakennus Rautalammissa.

Kirkon ovet avaa suntio **Lauri Lundberg**. ”Meidän pitää olla silloin paikalla menemään kirkon ullakolle”, ilmoitti rakennusmestari **Pentti Puranen**. Vuosikymmeniä kytenyt ajatus nähdä kirkon ullakolla perinteistä rakennustaitoa ja kokea asia konkreettisesti on lähellä toteutumista. Ensin kapusimme rappuja urkutasanteelle. Henkeen otti jo, mutta entäs nuo jyrkät ullakkoluukulle vievät raput? Vedettiin henkeä välillä. Alkuperäinen suojakaidepuu ei vaikuttanut varmalta, mutta Pentti ja Lauri olivat jo ullakolla. Sinne vaan. Kävisi täällä ullakolla ehkä myös heikompijalkainen, jos ylös kapuaminen olisi helpompi.

Ullakolla voi kävellä selkä suorana tukevaa lankkusiltaa pitkin. Ullakko on kolmikerroksinen. Luonnonvaloa antaa kaksi kaarevaa ikkunaa. Missään ei näy nyky-

tekniikan mukaisia naulauksia, vaan parrut ja palkit on pykälletty ja salvottu toimiviksi. ”Sepän tekemät kierrepultit” sitovat palkkien liitoksia. Sahan käyttö yleisty 1800-luvun alkupuolella, joten sahalla on katkottu parrut ja palkit. Loveuksien hartiat on myös sahattu. Kattorakenteen muodosta johtuen sen kannatinpalkkien sijainti on säteettäinen tornin kantavalle hirsiseinälle, mikä vaatii enemmän tukipintaa. Tukipinta on levennetty hirrenpätkillä taidokkaasti ja tukevasti. Mitään muutoksia ei näy rakenteissa. Vain rakentajan pahin asia vesi väärässä paikassa voi pilata esi-isien ahkerien ja taidokkaiden käsien avulla tekemät puurakenteet.

M. A. Tolpo oli aikansa mestari puurakennustekniikassa ja oli taidokas johtaja. Suuret tukkipuut on noudettu metsästä oikeaan aikaan pakkasella ja työstetty samoin kirkonmäellä. Tulos on nähtävissä ja on tallella vuosisatojenkin kuluttua. Keskilaivan kodalle on asennettu järeä palkkiverkosto, joka siirtää kuormat kirkkosalin reunoilla oleville massiivisille pilareille. Palkkeja on ristikkäin kolmessa kerroksessa ja risteymät on vahvistettu sepän takomilla kierrepulteilla.

”Miten on saatu satoja kiloja painaneet palkit ylös asennuspaikalle?”

”Rissataljalla”, kertoi Pentti. Hän sanoi nähneensä sen 10 vuotta sitten. Missä lienee nykyään? *”Katotaan kellotapulista kunhan männään sinne”,* opastaa Lauri.

Laskeudumme luukun kautta ullakolta. **Sulo Hänninen** on ikuistanut nimensä luukun viereen vuosikymmeniä sitten pidetyn remontin aikana. Kellotapulिन ulkopuolen kivinen etenemä ja tasanne on selvästi kulunut kellonsoittajan ja tapulissa käyneitten ihmisten askeleista. ”Kenelle kellot soivat?”. Aika pysähtyy.

Alakerran hirsiseinään on kirjoitettu: ANNO 1768. **Aug Korhonen** 20.10.1892, ylempänä tornissa: **Pena Hytönen** 1974 ja **Alpo Röntynen** 1954.

Nykyiset kaksi kelloa ovat tapulia vanhempia ja soivat nappia painamalla. Samoin avautuvat julkisivujen ääniluukut. Vahvat puurakenteet ovat kannattaneet kelloja jo kahdeksan sukupolven ajan. Veistetyt parrut on koottu osista. Ne on sidottu kierrepulteihin ja lattarautoja käyttäen jämäkäksi palkiksi, joka on suojamaalattu tervalla. Tasakertatuenta kiertää kellotapulिन runkoa. Nurkkien rakentamiseen on kiinnitetty erikoista huomiota korkeassa tornirakenteessa. Metsästä on raahattu suuria tyvitukkia, joiden yksi vahvoista juurista on jätetty paikoilleen. Juuri kiertää ulkonurkan ja sen kiinnitys on tehty läpipulteilla vaaka rakenteeseen molemmille sivuille.

Tulimme toisen kerran Rautalammin kirkon kellotapulille ja nyt oli tarkoitus ottaa valokuvia tapulin rakenteista. Oppaana on suntio **Tauno Möttönen**.

Erikoisesti huomio kiinnittyy kirkon kellojen tukeviin ja niitä kannattaviin tukirakenteisiin, jotka on veistetty kirkkotyömaalla talvipakkasella. Rakennusmestari M. Tolpo oli taidokas rakentaja ja onnistui palkkaamaan hirren veistoon todella ammattinsa taitavia veistäjiä, joka näkyy erikoisesti kirkon ullakolla kirkkosalin kannattaja palkeissa.

Kirkon ullakolla ja kellotapulissa tutustumiskäynti olisi mielestäni tehtävä mahdolliseksi jokaiselle vähänkin kiinnostuneelle vaikkapa vain muutaman kerran vuodessa avointen ovien aikana! Rautalampi saisi myönteistä palautetta ja näkymät voivat antaa myönteisen sysäyksen kiinnostuneille ”tulevaisuuden rakentajille”.

Kenelle kellot soivat Rautalammin kirkon tapulissa?

JOUSIAMMUNTA HARRASTUKSENA, JOUSEN HISTORIAA JA JOUSIRÄPPI

*”Minä olen **Toivasen Antti!**”, tervehti nuorehko mies oppilasasuntolan uudisrakennuksen työmaalla Kuopion Länsi-Puijolla. ”Lähettivät minut tänne pääkonttorilta”. Antti oli ensimmäisessä työpaikassaan rakennusmestarina.*

Olin pyytänyt apua työnjohtoon työpäällikkö **Hassiselta**.

”Männään ensin tutustumaan työmaahan, johon on rakennettava 40 kpl erikokoisia asuntoja.” Antti sai ensimmäiseksi tehtäväkseen toteuttaa salaojat rakennuksen vierustalle. Kuuntelin tarkkaavaisena, kun hän alkoi kertoa harrastuksestaan jousiammunnasta, jota on opetellut jo useita vuosia, mutta kilpailuissa hän ei ollut käynyt. Innostuin asiaan ja kyselin, että saisinko minä kokeilla hänen joustaan mökillä Rautavaaralla?”

Seuraavana päivänä Antti opasti vastakaarijousen kasausta ampumakuntoon ja perustekniikkaa ammunnessa, sekä lastulevystä rakennettavan maalitaustan tekemistä. Viikon lopulla sain taustan valmiiksi ja yrittelin jousiammuntaa viiden metrin matkalta Antin jousella. Hän oli maininnut, että ammunta on lähinnä ”henkistä laatua”, mikä tuntui tuona hetkenä ”oudolta”. Yrittelin kuitenkin ammuntaa ja huomasin jo jotain oppineeni. Tuntui, että jännitys helpottaa onnistuneitten laukauksien seurauksena ja uni tuli makoisasti illalla. Tein rohkean päätöksen ja tilasin ensimmäisen olympiajouseni 38 paunan lavoilla ja 68 tuumaa pitkänä. Samalla tilasin myös erän alumiiniputkinuolia Sherwood Shopista Helsingistä. Aloin käydä harjoituksissa Kotkankallion luolassa Kuopiossa, jossa Puijon Jousella oli kahtena iltana viikossa harjoitukset ja jäsentenvälisiä kilpailuja muutamia vuodessa.

Ammunta tuntui jo helpommalta. Kansallisissa kilpailuissa oli vielä matkana 90 metriä ja se oli tosi vaativa matka. Tuon matkan ammunnessa jousen heittokyky piti olla vähintään 38 - 40 paunaa. Alumiiniputkinuolet olivat painavampia, kuin myöhemmin markkinoille tulleet hiilikuitunuolet.

Paljon meni aikaa maalitaustan ohittaneiden nuolien etsimisessä koivikosta, kun aloittelin ammuntaa 90 metrin matkalta. Kuulin kuitenkin kehotuksia lähteä kansallisiin kilpailuihin, kun nuolesi näyttävät osuvan melko hyvin maaliinsa. Ensimmäinen kilpailuni oli Puijon Jousen jäsentenvälisissä Kotkankallion luolassa Kuo-

piossa. Sijoituin silloin viidenneksi ja se oli erittäin myönteinen kokemus. Päätin mennä vuonna 1990 Kajaaniin seuraaviin kansallisiin kilpailuihin ja tuloksena oli palkintopallin kolmas sija. Siitä avautui tie säännölliseen voimisteluun ja jousiammuntaan. Ne olivat elämäni parhaita päätöksiä. Huomasin myös jousiammunnan myötä saadun myönteisen palautteen.

Työmailta mukaan lähteneistä työkiireistä johtuva hermopaine tuntui helpottavan otettuani jousen käteeni viikonloppuisin. Elämäkaverini **Aune** jo ihmetteli: *”Enkö minä enää muuta tee mökillä, kun tuo jousi on aina näpeissä”*.

Eläkkeelle jäätyäni opastin jousiammuntaa Metsäkartanolla useiden vuosien ajan. Kansalaisopiston puitteissa opetin jousiammuntaa Juankoskella, Nilsiässä, Rautalammilla, Laukaassa ja Rautavaaralla. Moni syttyi lajiin ja tilasin runsaasti jousia niitä haluaville.

Harrastajia on maailmanlaajuisesti useita miljoonia ja olympialaisiin jousiammunta on lajina kuulunut jo vuoden 1900 Tukholman kisoista lähtien. Suomeen perustettiin Suomen Jousiampujain Liitto vuonna 1947 Helsingissä. Moskovan olympialaisissa voitti jousiammunnassa kultaa **Tomi Poikolainen**. **Tapio Rautavaara** voitti maailmanmestaruuden joukkueammunnassa.

”Hyvää päivää! Näytä nyt mitenkä sillä Jousella ammutaan”, lausui **Pekka Tuononen** Metsäkartanolla. Jousiammuntaan oli tullut tutustumaan ryhmä kunnantaluutettuja. Ammuntapaikalta poistui pari tuntia kestäneen toiminnan jälkeen tyytyväisiä henkilöitä ja ehkä tulevia jousiampujia. Keskustelimme edelleen jousiammuntaan liittyvistä asioista, kun kävin Pekan työpaikalla Rautavaaran Teollisushallilla.

Tuli päivä, että Pekka tuli tutustumaan jousiammuntarataani Ala-Keyrityn rannalla. Ammuin siellä myös pisimmän matkan ”sarjoja” 90 metrin matkalla. Se matka oli myös silloin kansallisissa kilpailuissa mukana. Pekka oli suojassa vahvan koiran takana noin 10 metrin etäisyydellä maalitaustasta ja huuteli sieltä tilanteita, kun ammuin 90 ja 70 metrien matkoilta: *”Ohi män oeekeelta puolen, yli män reilusti, nyt sattu taaluu!”*

Tuli päivä, että Pekka halusi oman jousen! Se oli hyvä uutinen. Pekan vaimo **Tuula** oli myös kiinnostunut jousiammunnasta. Hän sai oman jousen aika pian ja uuden oppimisen ilo kuvastui hänen kauniilla kasvoillaan. *”Tämä tuntuu oikein mukavalle näin istumatyöläiselle!”*

Osallistuimme kolmestaan kansallisiin jousiammuntakilpailuihin Kajaanissa, Oulussa, Vaasassa, Raahessa, Jyväskylässä, Kuopiossa, Varkaudessa, Kouvolassa, Kemissä ja Rovaniemellä, joissa kävin alkuvuosina yksin. Pekan ensimmäinen kansallinen kilpailu oli Kajaanissa 18 metrin matkalla ja hän onnistui nappaamaan kolmannen palkinnon ja se toi ampujan kasvoille leveän hymyn.

Antiikin roomalaiset pitivät kilpailuja jousiammunnan pituusammunnassa jo 500 eaa, joista on kirjoitettuja tietoja. Kilpailijat ampuivat yli Tiberjoen vastarannalle ja voittajat hakivat nuolensa yli 500 metrin päästä, josta on pitäviä todisteita. Kalevalassa kerrotaan, kun Joukahainen oli mustasukkainen Väinämöiselle ja uhkasi surmata hänet. Joukahainen alkoi rakentaa varsijousta ja aikoi sillä nitistää Väinämöisen.

Kangasalan Raikun kylästä löydettiin vuonna 1936 Heposelkä -nimisen järven rannalta kivikautinen jousi. Katajasta tehty jousen osa oli 72 cm pitkä ja 3 cm paksu. Se on ainoa kivikautinen jousilöytö Suomessa. Löytö oli noin metrin syvyydessä savikerroksessa ja samoin liuskekivistä tehty nuolen kärjet. Mielenkiintoinen kirjallinen tieto on 1700-luvun lopulta ja se on julkaistu Vienan Karjalassa vuonna 1840.

”Jousen selkä oli välistä ulkopuolella koivun kylestä, sisäpuolella pajusta, peät wuoltu, jotta yhtäläisesti käkristyisi. Ne olivat nilatuohella keäritty toinen toiseese kiinni, ei mitänä rihmoa, pikie panti keskehe, jotta tarttuisi kiinni toiseese.”

Jousella ampumistaito oli erittäin arvostettua kaskikulttuuriyhteisöissä. Pohjanmaan ja Hämeen vanhoissa verokirjoissa on kirjoitettu: *”Täysin kasvanut mies, joka pystyy virittämään jousen”, ”Kaikki, jotka jaksavat mennä metsälle jousella”.*

Rautalammilla oli vielä vuonna 1741 liki joka talossa jalkajousi. **Rudenchöldin** mukaan ja jalkajousella metsästettiin suurriistaa ja myös oravia.

Skyyttijousella ammuttuja ”nuolen kantamia ” on säilynyt kirjoitettuna todisteenä. Vuonna 401 eaa, ampui persialainen jousimies Tigrisin yli 200 jaardin päähän nuolen.

Strampo kertoo laukauksesta, jonka **Mithridatos 6. Suuri**, Pontoksen kuningas ampui 120 – 63 eaa yli 200 jaardin päähän. Merkintä 3. vuosisadalta eaa on löydetty Olbiasta: *”Minä sanon, että kuuluisa Anaxagoras Demagoraan poika ampui 382 orginaa”.* Orgina on likimain sama, kuin ”vanha sylimitta”, joten tulos oli noin 500 metriä.

Sinikka Pulkkinen, Tuula Tuononen, Markku Pulkkinen, Pekka Tuononen ja Pertti Halttunen perustivat yhteisellä päätöksellä jousiammuntaseuran Rautavaaralle 18.09.2009. Taisipa seuran perustamisesta puhua ensimmäisenä Pekka. Ennen yhteistä päätöstä aiheesta käytiin pitkä ja tunteisiin mennyt keskustelu.

Seuran nimeksi tuli KOILLIS-SAVON SULKA. Seurassa on jäseniä tällä hetkellä 31 ja toiminta on vilkasta, jota voi pitää puheenjohtajana toimivan Pekka Tuonosen tarmokkaan ja myönteisen toiminnan tuloksena kuten myös Tuula Tuonosen, Sinikka Pulkkinen, Markku Pulkkinen, **Ilkka Maunulan** ja alkuvuosina allekirjoittaneet.

KoSun joukkue 2016 Kemin SM-kisoissa. Vasemmalta seuran perustajajäseniä Tuula Tuononen, Markku ja Ukko Pulkkinen sekä Pekka Tuononen.

kin. Olen ajatellut aloittaa vielä jousiammunnan, mutta ilman kilpailuja, vaikka on perustettu Suomen Jousiampujain Liittoon kansallinen 80-vuotiaiden sarja.

”Suahah nähäh?”

Etenkin nuoret ovat menestyneet kansallisissa kilpailuissa erittäin hyvin ja ovat ampuneet useita Suomen mestaruuksia ja -ennätyksiä sarjoissaan.

”Mitähän tuleman pitää? HYVÄLTÄ nyt näyttää!”

Kuvassa SM-mitalisteja vas. Pekka Tuononen, Jouni Valtonen, Mauri Koistinen ja Markku Pulkkinen.

JOUSIRÄPPI

ENNEN KISAA MÄ JOUSENI SÄÄDÄÄN -
HUOLET JA MURHEET MIELESTÄ HÄÄDÄN
YKKÖNEN ON NUMEROISTA PIENI -
SINNEKKÖ LÖYSI TAAS NUOLENI TIENI
KAKKOSELLA KASVA EI TULOS -
TAIDANPA OLLA FINAALISTA ULOS
KOLMONEN JA NELONEN MUSTILTA NÄYTTÄÄ -
NIITÄ ON TARKOITUS HARVOIN KÄYTTÄÄ
VITosen JA KUTOSEN VÄRI SININEN ON KYLLÄ -
VÄRI SAMA ON MYÖS PAITANI YLLÄ
SEISKA JA KASI PUNAISELTA VÄLKKYY -
NIILLÄ VOIN JO PUDOTUKSELTA VÄLTYY
NUOLENI JOS TOISTUVASTI Keltaiselta Löydän -
NIILLÄPÄ JO PUTSAAN PALKINTOPÖYDÄN

OSU - ÄLÄ HOSU,
SEURANI ON KO-SU

Koillis-Savon Sulka
Pekka Tuononen
Puheenjohtaja

"UUDEN VUODEN TAIKOJA"

Vanhasta lehtileikkeestä löytyi ”hyvin mielenkiintoisia tarinoita”. Todennäköisesti **Antti Tuovinen** toi leikkeen Karjalasta kotilomallaan sota-aikana tai lähetti sen kirjeen mukana ”sieltä jostakin” Rautavaaralle.

Sääksmäellä kerrottua:

Uuden vuoden yöksi pannaan tyynyn alle paperilappuja, joihin on kirjoitettu: ”rahaa”, ”häitä”, ”rikkautta”, ”surua”, ”iloa” jne. Mikä lappu aamulla on tyynyssä kiinni, sitä tapahtuu.

Kivennavalla kerrottua:

Uuden vuoden aattoiltana sytytetään kynttilä palamaan ja kirjoitetaan paperilapulle jokin toivomus. Jos sillä ajalla, kun kello lyö kaksitoista ehtii polttaa paperilapun kynttilän liekissä, niin toivomus toteutuu.

Impilahdella kerrottua:

Jos neito halusi tietää, saiko alkavana vuotena miehen, piti hänen mennä uutta vuotta vasten yöllä kello kaksitoista kolmen tien risteykseen ja olla siellä hiljaa. Tuleva mies saapui haamuna sitä tietä pitkin, mitä hänen kerran piti tulla. Jos sillä oli sukset, sai köyhän miehen, mutta jos kuului aisakellon ääni niin TALOON pääsi emännäksi.

Uudenvuoden aattoiltana pitää ottaa kaulaansa sellaiset länget, jotka ovat olleet hevosella ruumista hautaan vietäessä. Sitten on mentävä salaa talon ikkunan alle ruoka-aikaan. Katsotaan sitten länkien läpi ikkunasta sisällä olijoita. Jos siellä näyttää olevan joku ilman päätä, niin hän kuolee sinä vuonna. Jos kaikilla on päät, niin ei siitä talosta kuole ketään sinä vuonna.

SANANLASKUJA

- Ahneus kunnian pettää
- Ei oppi ojaan kaada eikä tieto tieltä työnnä, neuvokasta syrjään sysää.
- Ei se eksy, joka kysyy eikä kaadu, joka katsoo.
- Haukkuu se koira hyvääkin miestä.
- Joka varastaa neulan, varastaa naulan.
- Käy viisaskin vipuhun, hullu huitoopi sivuitse.
- Oraassa oljen alku, varsassa hyvän hevosen.
- Parempi yksi näkijä kuin kuusi kuuntelijaa.
- Saa tyhjän tekemättä, kovan onnen ottamatta.
- Vamma varpaassa, kipu keskellä sydäntä.
- Älä mene uimaan uhallä, vetoa lyöden vesille.
- Aamu on iltaa viisaampi.
- Ahkeruus kovan onnen voittaa.
- Ei asiat tappelemalla selviä.
- Ei maailman suuta mikään tuki.
- Ei keinot ketulta lopu.
- Ei pidä viitata, jos ei tiedä.
- Ei pyyssä kahden jakoa, koppelossa kolmen miehen.

- Ei vahinko huutele tullessaan.
- Joka on nopea nuorena, se on virkku vanhanakin.
- Jos sinä olet mies merellä, niin minä olen monni mantereella.
- Kun oikein yrittää, onnistuminen tuntuu mukavalle.
- Käsi kauniin tekeepi, sitä silmä katseleepi, suu hyvän sanan puhuupi,
sitä mieli mielisteleepi.
- Mies makaa, vaatteet valvoo.
- Parempi katsoa katua, kuin katua, ettei katsonut katua.
- Ylpeä saa olla, muttei ilkeä.

MIELIPITEITÄ PERUSKORJAUksesta

Peruskorjauksen syynä on usein se, ettei rakennuksen toiminta ole tasapainossa sen käyttäjien kanssa. Harmillista on, että hetken mielijohteesta syntyneet saneeraustarpeet toteutetaan usein silmät ummessa vanhassa rakennuksessa.

Äkkiä vaan purkamaan ja uusimaan, mutta lopputulos voi olla ”epämieluisa”. Totuus tuli eteen, kun huomasi repineensä talosta pois uuden tieltä jotain sellaista, joka oli toimivaa, kauniisti ajan käsittelemää ja perinteistä. Remontti ei onnistunut tasapainoisesti vanhaan rakennukseen, vaan muutti sen persoonan hajalle. Uusia ratkaisuja on tehtävä harkiten. Miten vältetään jäljittelyn maku silloin, kun vanhaan sopeutetaan uutta? Tekijälle tutun rakennuksen remontti onnistuu yleensä hyvin. Juuri hankitun rakennuksen ”puuterointi” ei onnistu todennäköisesti – talossa kannattaa ensin asua jonkun aikaa.

Hajuhaitta viestittää homeesta ja sen aiheuttamasta vesivuodosta, mutta voi myös olla jyrсийän raato puu -alapohjassa. Hajun voi poistaa vaihtamalla eristeet selluvillaan koko puu -alapohjaan ja tutkailtava tietenkin mahdollinen vesivuoto.

Nykyään moni purkaa Haltex -levytyksen hirsiseinän sisäpuolelta ja haluaa nähdä osan seinä aitona hirsiseinä. Alemmat seinähirret ovat tummuneet ja niitä voi vaalentaa pesemällä esim. Mäntysuovalla.

Hirsien piiluaminen (veistäminen) on paras vaihtoehto, mutta myös vaativin ja kallein työtapa. Kannattaa tehdä ainakin yksi seinä kokonaan ”piiluamalla” - mikäli hirsipinta miellyttää. Työtapa tuli Suomeen 1600-luvun lopulla Baltian maista ja Laatokan alueilta.

Nykyään moni etsii savun patinoimia hirsii, mikä onkin parasta lääkettä hirrelle lahoamista vastaan. Nokihirsii löytää vielä vanhojen talojen puimalarakennuksista.

Terve talon hirsikehikko kannattaa jättää purkamatta ja rakentaa sitä uudelleen päällystämällä seinä moninaisin tavoin, käyttämällä rohkeasti uusia rakennusaineita. Lisälämmönerityksen paras paikka ulkoseinissä on seinän sisäpuoli ja sitten normaalit rakenteet ennen sisäpintaa. Yläpohjan lämmöneristykseen soveltuu erinomaisesti selluvilla noin 40 – 45 cm kerroksena. Vanhaa rakennustyyliä voi jatkaa vesikatteessa, mikäli se on rimasaumakate, jonka voi jättää osin purkamatta ja asentaa sen päälle uuden vastaavan. Saumarimat kannattaa uusia ja räystäälle lisätä tippapellit.

Hirsiseinän voi maalata sisäpuolelta, mutta ei millä hyvänsä sekoituksella.

Helmiliima on perinteisen maalin jäljitelmä, joka on myrkytön maali, liidusta ja väripigmentistä veteen sekoitettuna. Väritään himmeä. Liimaa käytettiin ennen tapetoinnissa. Ei kestä pesua, mutta pyyhkimisen sietää. Maali on siten helppo poistaa pesemällä.

Lateksia ei sitten missään tapauksessa hirsipintaan, koska maali kuivuessaan tekee tiiviin pintakalvon ja puussa oleva kosteus ei pääse silloin pois. Hirsi lahoaa ”tuppeen” alle aikayksikön.

Kuvassa oleva rakennus on 86 vuotta vanha ja on lapsuudenkotini Rautalammin Liimattalan salmen rannalla - Korholan sillankorvassa. Talon runko on hirrestä ja rakennettu vuonna 1935, mutta vuosikymmenien aikana lukuisat remontit ovat tuoneet talolle uuden ilmeen - talon ”henki” on tallella.

Muutin Rovaniemelle 21 vuoden ikäisenä. Kävin lomien aikana tutustumassa Ristilän rakennusvaiheisiin ja olin niistä toistuvasti myönteisesti yllättynyt. Kun vanhempani olivat lopettaneet possujen kasvattamisen, teki **Veikko** viimeisinä töinä saunan piirtämäni sikalarakennukseen. Saunan paikka siirtyi myöhemmin neljännen remontin yhteydessä päärakennukseen siskoni **Irjan** ja miehensä **Vilin** toteuttamana. Lölyt olivat makoisat ja keskustelumme soljui vuolaana, kun muistelimme lauteilla nuoruutemme muistorikkaita aikoja.

Ristilä kuvattuna Liimattalan salmelta.

KANSANRUNOILIJA

PENTTI HALTTUNEN 172 VUOTTA

Rautalammilla vaikutti 1800-luvun lopulla kansanrunoilijoita. Runosuoni pulppusi vuolaasti. He käyttivät kalevalaista runomittaa. Akateemikko **Vihtori Laurilan** mukaan Rautalampi on ollut ainoa savolainen paikkakunta, jossa on elämäntyönsä tehnyt niin moni kansanrunoilija.

Heitä eli tuolloin kuusi henkilöä: **Albert Kukkonen, Pentti Lyytinen, Paavo Korhonen, Juhana Ihalainen, Pentti Halttunen** ja **Anna Reetta Korhonen**.

Heistä jokainen on ilmaissut suhteensa luontoon, omaan kieleen ja kotiseutuunsa omaperäisen tunteikkaalla tavalla. Koulunkäynnin puuttuminen oli rasite, joka seurasi heitä läpi elämän.

Pentti (Bengt) Halttunen syntyi Rautalammin Pakarilan Kallio-ahossa 21.01.1849 savupirtin saunassa ja kuoli Rautalammin vanhainkodilla 13.04.1923. Isä **Tahvo** (Staffan) syntyi 07.04.1814, kuoli 08.02.1873. Äiti **Eeva** (Eva) **Pakarinen** syntyi 14.08.1812, kuoli 18.05.1868.

Pentti oli viimeinen Rautalammin kansanrunoilijoista.

Hän oli luonnon suuri ystävä, josta tytär kertoo vuosikymmeniä sitten tallennetussa nauhoituksessa: *”Polttopuita kerätessämme otimme puitte alaosista kuivat oksat, mutta vähänkii elävee oksoo, ee kerkkeekääh suanuh taattoo!”*

Lapsuudenkoti antoi Pentille eväitä elämään vaatimattomista kotioloista huolimatta. Sisarusparven yhtenä jäsenenä varhaiset virikkeitä tuovat leikit tarmokkaan äidin vaikuttaessa antoivat lisäpotkua uuteen päivään.

Pohjaton tiedonhalu oli ajoittaen kypsyttännyt vanhemmat, mutta he jaksoivat valistaa Penttiä ja tukivat hänen pyrkimyksiä. Opintie puuttui, eikä siihen ollut silloin todellisia mahdollisuuksia.

Huset Hackman Sorsakoskelta perusti alakansakoulun Kerkonkoskelle. Opinajo oli tarkoitettu vain sahan työläisten lapsille. Koulurakennuksen rakennutti vuonna 1874 Lassilan isäntä **Birger Westzynhius**. Hän toimi Kerkonkosken Sahan isännöitsijänä.

Muutos koululaitosta kohtaan oli myönteinen, mutta vain muutamia vuosia aiemmin Birger oli ollut kiivas kansakoulujen vastustaja. Pelkäsi piikojen ja renkien loppuvan, jos kaikki opintielle pääsee. Puutetta näkevän perheen elinpiiri läheisine ihmissuhteineen auttoi Penttiä näkemään jokapäiväisen elämän tapahtumissa myös myönteisyyttä ja toivoa paremmasta. Suometar ilmestyi 1850-luvulla. Pentti löysi osan lehdestä Pakarilan tieltä. Ilostui löytämästään ja tallensi sen. *”Tästä opin lukemaan.”*

Pentti eli nuoruuden aikana, jolloin koko maata kohtasi kaksi perättäistä kato-vuotta. Lapsuuden kovat kokemukset jättivät jäljet nuoreen poikaan. Sahan koulu alkoi Kerkonkoskella vuonna 1874 ja se toi optimismia koululaitosta kohtaan vaikka ymmärrettiin asian etenevän hitaasti. Runoilija palaa noihin aikoihin vuosikymmenien kuluttua runossaan, ”Lapsuustuumia ja -toivomuksia”, joka vie lukijan 1850-luvun puolen välin tienoille Pakarilan kylätielle:

*”Kerran pikku kerjuupoika
maantiellä kulki.
Tämän tahdon kirjoittaa
ja antaa teille julki.*

*Pojan itku seisahti,
Hän istu itseksensä.
Tieltä jonka löysi, sen
hän kuhtu isäksensä.*

*Hän surumielin asteli
ja vailla opetusta
kyynel kasvon kasteli,
näin ehti lohduitusta.
vailla kuusi vuotta,
vaan oppimisen innostus
ei ollut pojan suotta.*

*Hän siteet siltä aukaisi
ja näki, ett’ ol’kaksi:
heti kohta nimitti
isäks, äidiks rakkahaksi.
puhutella lasta,
jok’ ol’ aivan nuorena
oppia hakemassa.*

*Hän tietä pitkin käveli
ja itku silmän täytti,
kuin aavistua ois edessä,
niin valkoiselta näytti.*

*Tieltä jonka poika löys,
oli Suomettaren lehti.
Siitä poika itsellensä
opetusta ehti.*

Kirkkolaki vuodelta 1869 määräsi seurakunnat huolehtimaan kristinopin ja lukutaidon opetuksesta. Kiertokoulu alkoi Rautalammilla vuonna 1882. Oppilaan vanhemmat hankkivat oppivälineiksi rihvelitaulun ja Leinbergin raamatun.

Virrenveisuu vei enemmän aikaa, kuin lukemisen ja laskemisen opettelu.

Pentti muutti Vesannolle 20 vuoden ikäisenä. Työskenteli siellä renkinä kolmella maatilalla, mutta viihtyi paikkakunnalla vain vajaan kaksi vuotta.

Avioitui Rautalammilla **Maria Liimataisen** kanssa. Heidät vihittiin 21.06.1874.

Pentti ei käynyt kiertokoulua, sillä koulun alkaessa hän oli jo 33 vuoden ikäinen. Määrätietoinen käsiala, josta on näyte Peuran museossa Rautalammilla - kertoo omaa kieltään.

Hänen itseopiskelunsa tuotti riittävät taidot lukemisen ja kirjoittamisen saralla. Akateemikko **Vihtori Laurilan** tutkimukset vuoden 1950 lopulla tukevat tuota päätelmää.

Koulunkäynnin puuttuminen painoi mieltä. Hän ymmärsi asian syvällisemmän merkityksen opiskelijan itsensä ja myös yhteiskuntaa ajatellen.

Hänellä oli ihanteita, mutta sittenkin hiukan allapäin:

*"Katehessa kuin ol' kaikki:
kielletty ol' kiertokoulut,
kaikki tyyni kansakoulut
eikä ehtinn' esivalta,
miehet jaksanna jalommat
koulun kohtoa hyveä
tarkoin kansalle takoa."*

Kirkonkylän kansakoulu alkoi toimia vuonna 1876. Kansakoulua käyneiden lasten määrä kasvoi hitaasti.

Kirkonkylän koulupiirin alueelta kävi koulua vain joka viides kouluikäisestä nuorista vuonna 1900. Kuntakokouksen ratkaiseva äänestys pidettiin pahimpana keli-rikkokautena. Harkittu ajoitus. Syrjäkylillä asuvat henkilöt pitivät kouluhanketta turhana. Heidän mielestään siitä hyötyisi vain säätyläisten lapset. Vähitellen asenteet muuttuivat myönteisimmiksi.

Pakarilan koulu alkoi vuonna 1901. Opettajaksi oli valittu kirjailija **Juhani Aho**, mutta hän perui tulonsa ilmeisesti toimen väliaikaisuuden takia. Miksi opettajan tointa tarjottiin hänelle noilla ehdoilla, ei ole tiedossa. Ilmeinen työtapaturma asian päättäneille.

Pentti kirjoitti kullakin hetkellä itseään kiinnostavista asioista ja tapahtumista. Tuota ei aina ymmärretty aikalaisten keskuudessa. Kova on työmies ja vaimo ahkera kuokkija, mutta kirjottaa rämsyjää keskellä päeveekii! Työtä oli vain raskas ruumiillinen työ. Puhuttu sana eteni suusta suuhun, jolloin kerrottu asia muuttuu kertojien lukumäärän suhteessa. Pentistä on paljon tarinoita ja samastakin asiasta monia muunnelmia, joten noiden juttujen todenperäisyys on vähintään kyseenalainen.

Hänestä oli helppo sepittää tarinoita, kun koettiin erilaisuutta, joka puuttui kertojan omasta elämästä. Kansan tarinat sinänsä ovat perinnekulttuurin muoto ja arvokas asia.

Pentti Halttusen kirjallisen tuotannon suurimpana alkuvoimana oli mustasukkaisuus akateemikko Vihtori Laurilan mukaan. Pilkkarunot olivat ensimmäisiä aiheita ja sijoittuvat vuoden 1884 paikkeille.

Suonenjoelle hän meni seppä **Venäläisen** vieraaksi, ei kirveen taontaan, vaan päästäkseen puheväleihin sanavalmiin sepän kanssa. Tapaamisesta syntyi heti runo Pentin palattua tyytyväisenä Rautalammille:

”Venäläisen verstahassa:

tarviskalut kanssa siinä

joka sorttihin somasti,

vasarat somasti vallan

isompia, pienempiä

mokomia moukareja,

vaskisia, rautasia.”

Viljo Halttunen kuvasi osuvasti runoniekan tapaa tehdä runojaan. ”Runo on syntynä usseesti juur siinä hetkessä tapahtuneesta asiasta, tae tärkeestä keskustelun aeheesta, se synty heti!”

Allin laulu, Kestikievariien oluen käyttö, Tulitikku, Hackmanin tehdas, Kivisalmen lossi, Tuomarin virsi, ovat Pentin tyylipuhtainta runollista ilmaisua.

Nimismies **Iivari Gyldén** on tuomassa Pentille huutokauppapapereita.

Mitä sitten tapahtuu? Nimismies uhkaa pakkohuutokaupalla. Pentti vastaa runolla heti nimismiehen lähdettyä :

*”Ota matkaas Maria
rekehes emäntä reissuks,
anna paikalla paperit,
kotihini konstikirjat.*

*”Lapset pienet laulajalla,
laulaja on laiha kanssa:
toistanen totta köyhäks,
kampsut kehnoks kaikkityyni.”*

*Paperit pani takaisin,
laittoi laukkunsa sisälle.
Ei hän vaatin’t vaimoani,
musikoita ei mukaansa,
multa matkaansa Mariaa,
rekehensä reilu herra.”*

Hänen tuotantonsa on tallentunut - vain osaksi.

Pentti Halttusen runoja on kirjoittanut muistiin Rautalammin pappilassa vuonna 1890 maisteri **Artur Sieberg** ja vanhainkodin silloinen johtajatar **Irene Lindgren**. Hän tallensi vielä Pentin vuosikymmeniä vanhoja runoja vuonna 1913. Tallennuksia vertaamalla teki akateemikko Vihtori Laurila havainnon, että runot ovat eläneet yhä elävästi runoniekkan mielessä vuosikymmenien kuluttua.

Vain harvoja poikkeamia runon juoksussa voidaan pitää todisteena - harvinaisen hyvästä muistista.

Pentti vei itse runoja Helsinkiin saakka, on merkintä hänen luovutettua runon Tuomarin virsi 10.12.1895, Suomen Kirjallisuuden Seuralle, mikä mainitaan kiitoksella. Mietelauseissa runoilijan sanoma tulee esiin aitona ja tavoitteena on yleispätevyys.

Varatuomari **Rudolf Jack** kirjoitti vuonna 1895 Pentin käsikirjoituksista muistiin mietelauseita:

"Kaskessa on kannot pitkät

kyllä tiellä kyntömiehen.

Ojapelto onnen tuopi,

ojaton se onnen viepi.

Ilon merkki silmän isku,

itku merkki ikävällä.

Väki suuri vääryydellä,

totuus vailla tovereita."

Pentin elämän kohokohtia on ollut tilatun juhlarunon esitys kansanjuhlassa Rautalammin Saviniemellä vuonna 1891. Juhlaan osallistuivat myös runoilijat Albert Kukkonen, **Aatu Laitinen** ja Pentti Lyytinen.

Kuusilapsiselle perheelle Pentti rakensi kolme taloa. Konneveden rannalle Heintaipaleelle, Heikkilän likelle Paukkukalliolle ja Itärannalle Kivisalmen korvaan. Perimätiedon mukaan Pentti oli taitava hirren veistäjä.

Akateemikko Vihtori Laurila nosti runoniekkan vuonna 1960 Kuopiossa julkaisutussa ”Pentti Halttusen runoja” -kirjassa samalle tasolle, kuin ennen häntä vaikuttaneet kansanrunoilijat. Totesi runoniekkan hallinneen kalevalaisen runomitan ja kielellisen ilmauksen omaperäisyyden, tunteen voiman ja sanonnan terävyyden. Kirjailija **Yrjö Kaijärvi** tuki voimakkaasti tuota päätelmää.

Pentti Halttunen kuoli 13.04.1923 Rautalammissa.

Kirposi kynä runon osaajan,

Painui pää elämän taitajan.

Isoisän isä kansanrunoilija Pentti Halttunen Rautalammilta.

KANSANRUNOILIJAN PENTTI HALTTUSEN MIETELAUSEITA

Pentti Halttunen syntyi 31.01.1849, kuoli 13.04.1923 Rautalammilla. Hän oli allekirjoittaneen isoisän isä.

Mietelauseet ovat lainattu akateemikko **Vihtori Laurilan** kokoamasta kirjasta: ”Pentti Halttusen Runoja”, joka ilmestyi Kuopiossa vuonna 1960.

- Väki suuri vääryyvellä, totuus vailla tovereita.
- Rieska leivälle apuna, ohraruoka rukihille.
- Kirpulla on kiire kulku, hyvä kyyti hyppääjällä.
- Laine laivoa ajaapi, virta vetääpi venettä.
- Emännällä eessä silmät, päässä silmät päästäisellä.
- Lehto leipeä lisääpi, tuli puita turmelempi.
- Kuusikko se kullan tuopi, kangas kalliimman rosentin.
- Viita paremp` viljeltynä, muokattuna mutakorpi.
- Kivi iso kiertäessä, kynnet viepi kyntäjältä.
- Kaskessa kannot pitkät, kyllä tiellä kyntömiehen.
- Apu tarpeen antajalle, korpeen kylän laittajalle.
- Pellosta pere elääpi, pelto töistä perehensä.
- Ojapelto onnen tuopi, ojatton se onnen viepi.
- ”Hae tulta Halmannista, kulettele Kuopiosta”, sanoo Savon emäntä.
- Aamupäivä aamusella, ehtoopuolella eevanpäivä.
- Ankara on akka paha kunnon miehen kuunnelleessa.
- Lehtijuhla Juhannussa, valon juhla vanha Joulu.

- *Mont` on miestä maailmassa, monta turhan tutkinassa.*
- *Avaruus aineita isompi, aika vanhemp` avaruutta.*
- *Ain` on virkaa viisahalla, jos on työtä tyhmällä.*
- *Kesällä on kevyt kulkee, talven tuiskulla tukala.*
- *Emännässä eine perheen, talon pito tarkkuuessa.*
- *Kuorma selässä kulkijalla, nyytti käessä käymämiehen.*
- *Paras on pappina eleä, asustella aattelina.*
- *Voudinluku vuo`ssa kerran, kuitenkin haku haltijalta,*
- *Torpparilla toinen tyyli häijyn isännän haltussa.*
- *Ilon merkki silmän isku, itku merkki ikävällä.*
- *Saatava on sauhupilvi, musta muuten hirvittäpi.*
- *Ukonpilvi uhkaavainen, ääni vielä äkäisempi.*
- *Ystävä on yhtä mieltä, vastamielt` on vaimo paha.*
- *Varakkaalla valta suuri, rinta laaja rikkahalla.*
- *Idässä on ilmat häijyt, lämmin lännestä lähellä.*
- *Maa on aina hallanarka, jok` on liian veden alla.*
- *Laakso laiha lehtomaana, niitty hyvä aukeana.*
- *Siveys se sijan saapi, kullan tuopi kuuliaisuus.*
- *Mont` on viisasta virassa, vaan ei arvoasiassa:*
Asioissa arvo miehen, vaan ei vanhassa iässä.

Pertti Halttunen

Lukijalle

Mieluisia lukuhetkiä Sinulle, avattuasi tämän kirjoittamani kirjan ”Pertin kertomana”. Se alkaa Rautalammin Ristilästä ja jatkuu Rautalamilla Herrantien vaikutuspiirissä. Tarinoissani käyn läpi tapahtumia lapsuudestani aina työelämään siirtymiseen ja kouluttautumiseen asti.

Kirjan tarinoissa kerron myös muuttamisista eri paikkakunnille työn ja harrastustenkin perässä. Kirjan tekemiseen minua ajoi tarkat muistot lapsuuteni aikojen tapahtumista ja ihmisistä.

Useita kertomuksia tässä kirjassa on Lapista eri rakennustyömaiden ajoilta. Valmistuin Oulun ”tekun” talonrakennuksen opintosuunnalta 1960-luvun alussa. Pohjoisissa oli silloin isoja rakennushankkeita valtiolla puolustusvoimille, kunnilla kouluille ja yrityksillä liiketoimille sekä voimaloille.

Savoon palasin takaisin Jyväskylän kautta 1970-luvulla. Muun muassa Kuopiossa otettiin rakentamisessa käyttöön kevytlaattajärjestelmät. Entiseen verrattuna elementtien painot putosivat huomattavasti ja rakentaminen nopeutui.

Ison osan aikuisiästä olen ehtinyt asua Pohjois-Savossa Rautavaaralla. Kuopion aikana hankittu osaaminen jousiammunnassa sai Rautavaaralla uuden ja suuren merkityksen. Ehdin kiertää Metsäkartanon lisäksi eri paikkakunnilla kouluttajana ja kilpaillakin eri puolilla Suomea. Suomen mestaruuden voitin vuonna 2007 Oulussa 70-vuotiaiden sarjassa ja Itä-Suomen aluemestaruuden 60-vuotiaiden sarjassa 2005.

Kirjan oikolukijana on toiminut Ilkka Maunula ja valokuvat on ottanut Pekka Halosen akatemian oppilas Kariliis Tuovinen.